

NDÄTHOT'I, HÑÄSÜMPOTE XENIHNINI GOTHO M'ONDA

Gätsi mpodi DOF 26-09-2008

NDÄTHOTHI HÑÄMSÜPOTE XENIHNINI GOTHO M'ONDA

Ndäthothi Üdi ra nt'ot'i nu ra hiaxä gotho M'onda ra kut'a ra yoho zähä n'a m'o guto ret'a ma yoto.

NT'OT'I MÜT'IA

Gätsi ra mpadi üdi nt'ot'i DOF n'ote r'ato ra zänä guto yoho m'o hñäto.

Nunu C. ndä mü m'etho fadi dähä bi ndumi ra ndäthot'i, bi tsakbi ra ndä nsü ne bi hoki M'onda, kon ge n'a rap a di nuna ra ndäthot'i hem'i bi hogi.

Venustiano Carranza, m'etho mü fadi dähä ohte ndänthot'i, bi mpote ne bi hoki k ara xeni hnini Mengu M'onda, ge di mango dä fädi.

Nu ya jäi hmunts'i mpote othe ra ndäthot'i nuä ka ra nda hnini ra n'a ra pa ra zänä ret'a ma yoho n'a m'a guto ret'a ma rato, ka ra tse di ra ndäthot'i hem'i bi boni ne bi m'ät'i nu ra ret'a ma guto ra zänä guto di j'eya ä, bi boni di ge ra m'etho ndä, bi nfädi ne bi nhe nuä m'aä ha ra xeni goho. Ne bi mpodi k ara ret'a ma goho bi thoki ne bi thudi ya zänä ret'a ma goho, bi üni ra H Mponthä Majuani katsutho ra ntot'e Lupe, ra n'ote ra zänä n'a m'o ret'a ma hñu, xi xa hogi ra za xka thoki ngu jäna.

**NDÄTHOT'I HNÄNSÜMPOTE XENIHNINI GOTHO M'ONDA XA MPODI RA
KUT'A RA PA YOHO ZÄNÄ N'A M'O HÑÄTO YOHO N'OTE YOTO**

THUTBI N'A

HEKE N'A

Dä mati n'a ngu na

Xeni N'a (Art. 1). Nu ka ya xeni hnini gotho M'onda gotho ya jäi xi da ziptho ne xi da mati nu a mä ra ndäthot'i, nuyü ge hinda tsit'i ne hinda m'ami, honse u mambihu ne da tsotse da hogi di geñ'ä manse.

Hingi za hñämbi ya nzaki ya jäi nu u mui ka ra xeni hnini gotho M'onda. Nu ya hñämbi mengu zubi nu u ba kut'i ka xeni hnini mengu M'onda da zotsene. Nuna xa thoki, dä thegi dä mut'i ne da mäti ngu ja m'ä ra hñämbi.

Kohi hingi za ra t'utsa nu u ha ba ehe ya n'anyo mui di ge gotho M'onda, ya jäi tengu j'eya petsi, u petsi n'a ra thogi, nupu ha mui, kongotho ya jäi ne ya mui ra za, ya jäi, ya m'aä, ya nhe ra thäti ne ma ra u hinte da jäpi kongotho ya mui jäi ne hinda xambi nu u te petsi ne da thegi gotho jäi.

Xeni Yoho (Art. 2). Ra gotho ndähnini M'onda gesenu ne hingi negi.

Gotho ndähnini M'onda petsi xangu ya mui nfädi m'etho ne mutbu xa ehe ma yamu ya hnini ge xi xa ntungi gotho ka ya xeni habu mui gotho k ara mui M'onda ge xi mutp'ia k ara ndähnini M'onda nu a mi ndui ra hñämbi hai nep'ia ge xi petsutho ya muise nu mu ya bi muntsi gotho, hojä muimfädi ne ya hñänsümote, ne u mara ya metseyu.

Dä m'aädi ne dä nhe ra mui hñätho ge xi xa za pa da hñäki toä da m'aä ha da jäpi di hoki u ne nu k ara hnini hñätho.

Geyu ya hnini muhu ma ra ya hnini hñätho, ge yu dä muntsi ma n'a ra gotho hnini, bojä ne ya mui nfädi m'etho, mupu ka ndähnini ne ge xi pädi hanja di ñetsi ya nzaya di u ya mui nfädi zämu hoki.

Ya hnini hñätho thegi ne petsi hanja di gohi ne di hokse u m'ä ra thot'i ne da nja ra muntsi gotho ka ra ndähnini M'onda, da badi di ge ya tahnini ne ya hnini ya hñätho, ge m'ä njäpu ra ndäthoti ne ya hñämbi nu gotho k a ya hnini M'onda, ge gotho da m'eyu, neu xa ndui gotho hanja u xa hoki nugu ka ä ya xa t'otupmaña nuna ra xeni, ya mfädi ya hñätho nepu habu mui.

A. Nuna ra ndäthot'i padi ne mati u petsi ya tahnini ne ya hnini hñätho ge da un hanga di t'ot'e nu u da m'ä ne, dä hogi ra za u di ñ'epu, da hokse pa dä:

I. Mä mbo hadanja ra mui ne ra muntsi hnini, bojä, hñänsümpote ne ya mui fädi m'etho.

II. Jäpi hokse nzutbi pa da un hanja di mui ne di hoka tsutbi ya tuhni u mupu de genseu, ngu jä ä ma ra ndä ndui thot'i, ne da jäpi ma sü n'a ngu n'a u petsi nja di mui jäi ne xi da hogi ra za, ra nt'ote kon gotho ra jäi ra m'ehñä. Nu ra hñämbi ge m'ä un ü hingi thoki ra z ge hinda nu ra tsutbi n era ndänzaya nuä di nu.

III. Hetsi di gen u pädi ha da jäpse, ngu ja u ot'e zämu di ge ya mui, nu mu ya bi ñetsi ya nzaya ne u dä ndämpote ne pädi hanja di ñaki ya nda nzayase, ne da thuni ra kuat'i ya m'ehñä pa da rangutho ngujäu ya metsi ya ñ'oho, di ge u ma ra nt'ote mati gotho ya mui ra jäi mupu ka xeni hnini.

IV. Kuati ne kotsi ma ra ya mui hñätho, u xi pätho gotho ya mui m'etsi di ge ya hnini hñätho mupu.

V. Dä kuati ne hoki ra zau ya jäi, gotho ya hai ngu ja ä m'aä ra ndäthot'i.

VI. Dä thegi, ko ma sü ha da nja di t'ot'e ne ha da jäpi di un ya hoy ngu jä ä m'aä ra ndäthot'i ne k o ra hñämbi ä m'aä, ge petsi da hoki ra zau un u ne ngu hanja ma ä ra hñu di ge ya muntsi jäi k ara hnini, un ha di un ne ha xi di ziptho ya hai gotho u üni ra tsi mui un pu ha mui ne pu ha tsedi ya meti k ara hnini, mu ma ra ge hinda da doni ne hinda ñ'embi ya meti, ngu ja ä m'aä r andäthot'i. pada hoyu; da un konge ra hnini ha dä jäpi ngu ja ä m'aä ne jätsi ra hñämbi.

VII. Hñäki, un ka ya tahnini ne ko ya hnini hñätho, pa dä mpote un ka ya tahnini.

Ya thot'i ne ya hñämbi di ge k ara xeni gotho hnini M'onda da fätbi ne dä t'ot'e nu u petsi ma sü k ara tahnini, pa dä nte ne da tsotse ya nsü mpote ne da hñänsüpote pe ge di rangutho ya nhe di ge ya metho mui hñä ne ya mfädise.

VIII. Däyut'i ra zau ka ra ntsegi xeni. Pa dä m'aämbi üenda nu u petsi, gotho ya tsutbi ne di m'äpu u embi ya meti, nu u rase ua gotho, ge xi da ümba ma sü gotgo ya mui ne ya metho mfädi ne xi da maki ngu ja ä m'ära nuna ra ndäthot'i. Nu ya hñätho petsi gotho ya pa da ponyahñä neda mädi ge pädi ya mui ne hñätho ma m'etho.

Ya thot'i ne ya hnambi di ge ka ra xeni gotho hnini M'onda da m'aä ha da nja di un ya m'etsi ne da thegise xa hio u ne da beni di ge ka ya hnini hñätho n'a ngu n'a ja ya xanguhnini, ngu ja u m'aä ka ra mfädi di ge ya hnini hñätho ne ka ya xanguhnini u nhe gotho.

B. Ra ngothohnini, ya xehnini ne ya tahnini, da hioni ra rangutho pa gotho ya hñätho ne hinda hiegi do thoki hada japi ya hñänsümpote ge xi ja ra medi pa dä mädi ya thandi m'etsi ya hñätho pa da nte gotho nupu ka ya hnini ne ya, nu ge da iot'e ne da hoki kongotho kongehu.

Pa dä thoki ra za ya mui metho ne xi zipto u ütsa un ka ya hnini ne ya hnini hñätho, un ya nzaya, petsi dä iot'e ä:

I. Xi da duki ra nte ka ra xeni nupu ha mui ya hñätho pa dä tsotse ne xi da te un ya bojä nupu ha mui ne xi hogi ra za ya mui nzaki un ka ya hnini, gotho ya mbefi u hoki gotho u ya hñu ndänzaya, ko di mfatsi gotho ya hnini. Ya ndänzaya ka tahnini ne di gätsi da üni rangutho ya bojä ka hnini pa di hoki ra za ne di te ya hnini di ge u xi ja medi.

II. Xi da mädi ne xi da japi da nte ya netse nxadi, ne xi da jä ma sü ra nxadi hñätho. Ne gotho mui hñätho, ra thudi nxadi, da gätsi ra za ra n'a nxadi, da nthudi pa dä thoki ra za nxadi ne ya dänga ne ndänxadi. Da m'aä ne da nte hada njä di thoki ya hemi nxadi ko ya nthudi ka ya xeni pa dä badi ya ntsagi mui ya metho un ka ya hnini, di ge u m'aä ra hñämbi di ge u xa n'un ka ya hnini hñätho. Tuki ra mahte ne ya mfädi di ge gotho ya n'an'yo mui nu u mui ka ra gotho M'onda.

III. Da juäti ne da thuni ra za ra nt'ot'e ya ntothe ya jäi ne xi jä xangu ha da t'otthe ya jäi ka ya gotho xeni hnini M'onda, xi da jöpämasü ne xi da thoki ra za ya hñätho pa ndä 'yot'i di ge ra rumthu ya njä t'ot'e ra hñuni, ge xida hñu ya gotho ya tsibätsi.

IV. Xida thoki ra za ya mui pa dä nts'ihu ne da n'yohu, xi da thoni ha da nja pa di thuni ra za ya boja pa ngothopu ha da thoki ne xi da gohi dar za ya ngu, ne xi da hogi dar mbaxt'i ya ngupu ha da thoki pa gotho ya jäi u järm'edi.

V. Da thegi dä yut'i ya m'ehñä hñätho jä ra nte, nu u hanja di tsotse ya thoki m'efi, pa ya mui ra za, ne da thuni u te jä pa di nfotsi; ka ra nxadi; ne da mfotsi pa dä m'aä hanja di mui ya nzaki pa gotho.

VI. Xa nxidi ra t'ode hñäbaja pa dä yut'i ya hnini. Nu u ya xa thoki ne xi tsoni yapu ya hñäbaja ne ya mpehnihem'i. Ge thoni na da njäpi un ka ya hnini ne ya hnini hñätho ne da m'etsi, dä tsoke ne da un pa dä bädi ne da iode ya hñä ngu jä ä m'aä ya hñämbi mampu xa m'aä.

VII. Da mfotsi ya mefi tsipto ne xi da nte un ya m'etsi ka ya hnini hñätho konnga ya mefi u xi xa thoki ne xi da tsotse ra za di ge u ya bojä u xa yut'i, xa thuni ne xa thoki ya ngunzaya pagotho ne pa rase gepu ha xi da nte pa ya mefi, ge xi da yut'i ya thokibojä pa di nte ya nfädi ne xi da hogi xangu thoki, ne da fädi pa gotho un hanja u thoki ne xi da nja ra m'o.

VIII. Da mupu ya hñänsumpote hnini pa dä mäki nu ya pohnini hñätho, un ka ra gotho hnini ngu ka ra n'ayo hoi, da thoki ha da jäpi pa dä mambi ya mefi u petsi u ja ka ya hnini, da thoki ra za ya mui ya m'ehñä; dä mfotsi pa dä hoki ya mefi pa gehu ra nxadi ne hinda ndothi ra n'yot'i ya bätsi ne ya mechubätsi nu ya mengu pohni; xi da nhñu ra nsüpi u petsi ya jäi ne da ñ'ani ya nthudi di ge ya mui ma m'etho.

IX. Dä t'ani ya hnini u hñätho ä di thoki ra beni nte gotho M'onda ne ya xangu hnini ne ya tahnini ne ngujänu, da yut'i da m'aä hanja u di thoki.

Pa dä mädi ne da jüati nunu petsi mangua un a ka ra hem'i m'angua, ra ngu dänga mpotehñänsü ka ra hmuntsi ngotho mui, ya mpot'a ñä k a ya xangu hnini M'onda ne ya tahnini, nu u ya da hoki ge xi pädi hoki, xi da hñutsi hamu ne hampu da thoki nu u petsi ma sü di ge ya bojä u pöni ne gotho pädi ha da njä,

ngu ya ngu di mäpu di higi pa ya hnini nu u xi kuati kongera thoki ne da thandi di gese u.

Ni xi da mäti nu u petsi nuna mangua pa gehu ya hñätho, ya hnini ne hnini, ya ngontho hnini, xi di petsi gotho nu u hanja di mupu u di ndui ngu ja mukua ka ra hmända.

Xeni Hñu (Art. 3). Gotho ya jäi petsi da thnuni ra nxädi. Nu ra dänaa hnini-gotho hnini, mui M'ondä ne ya tahnini-, dä üni nxädi ra nduinxadi, n'anxadi ra nduinxadi, n'a nxädi ne yoho nxädi. Nu ra nxädi ndunxadi, n'a nxädi ne yoho nxädi pohu ra nxädi m'etho jäpi.

Ra nxädi nu ä üni ra dängahnini ge xi da nte ne xi da njohia gotho ya mfeni un ra jäi ne da iot'e nu ha da un, ka ra mui ä nu ha da nu, ka ra mui ä ra mui ne ra hoga mfeni da mfotsi ya mengu yapuhnini, nu u ya muse ne hanja di hoki tsütbi.

- I. Mädi nu ra xeni n'ote ma goho ra thegi muiinfädi metho, nu to da nxädi ge xi dar za ne, ge hinda, hñäki ya jä di ge ya nijä:
- II. Un ra m'aä juani di ge ra nxädi ge xa t'ot'e nu u xa nfädi di ge ra nte nthüdi, ne xi da ntsau un u hingi pädi padänjapu, nu ya m'ego, nu u xi pätho ne ya ntso m'i.

Ne ma ra:

- a) Da huañ'i, ngu jä ä m'aä ra hhäkihnini nse di hingi hense u ya ngu ya tsutbi ne u hära nzaya, un ge da mui n'a hä dä nja di mui xa nhi'o ya nzaki pa xi da nte un ya boja, ne ya ngotho mui m'etho nfädi ka hnini.
- b) Da gotho M'ondä, hinda utsa ne ni xi da ueke- Xi da t'otugihu ma thogihu, xi ga tsiphthohu ma m'etsih ge xi ga mahu ma ma muisehu nzaya. Nu u xi di

maähu ko ra bojä ne xi di m'aäpu da muj ra kuati ne ra nte un m muj m'etho nfädihu.

c) Dä fotsi gotho ya jäi ne da muntsihu, ko nge u pädi pa da gätsi ra tsedi nu ra nxadi, konge ä da nehü ra za ra jäi kongotho ya mengu, nu u xa hoki ne nehü gotho ne ka ra hnini, nemu ya bi hiandi ra za ka ya m'aä rangtho ya nhe di ge u petsi gotho ya jäi, hinda hñäktho nu ma ra, n'an'yo ya feni jä, ma ra muntsi, ya gotho jäi b'ehñä ne ya ñ'ohu;

III. Pa da totse ra za nu u xa thux ka ra yoho heke ra hemi ne ka ma de II, nu ka ra ndä ngunzaya gothohnini da m'aä ha danja di thoki ra hem'i nxadi ya ndui nxadi n'a nxadi, yoho nxadi ne hñu nxadi pa gotho ya hnini M'onda. Nu pa dä za xya, ge ra ngu nxaya gotho hnini da hñä ra uenda ne da iani un ya nzaya gotho ka ya hnini M'onda ne ka ra muj M'onda, ne kongotho ya muntsi jäi u pädi nu ra nxadi, ngu jä ä m'aä ra hmända.

IV. Gotho ra nxadi t'üti ka ra xeni hnini M'onda ge hinda jüt'i;

V. Ngujä ä t'üni ra xadi n'a, yoho xadi ne hnuxadi m'aä ra n'a heke, un ra xeni ge da ñäni pa dä un gotho ha danja ra nxadi- ne ä ra metho ndui nxadi ne ra nxadi gätsi- jarmedi pa dä nte ka ra gotho xeni M'onda, dä motsi dä thoni nxadi nt'üdi ne ra nxadi ä xa thoki, pa xi da nhe ra nte ne da nt'üdi ma muj nfädi metohu.

VI. Ya ngu nxadi ra se da üni ra xadi gotho u ja ra nxadi. Nguja ä juxka ra hmända, nu ra xeni M'nda dä hoki ne da üni ra nfädi ra ntsedi majuani un ya nxadi nu u xa hoki ya ngu nxadi r a se. Nu ngu ra nxadi ndui; n'a nxadi, yoho nxadi ne tsotse nxadi nu ya ngu nxadi rase ge dä:

a) Da üni ra nxadi nguja ä hutsi ne m'aä ra yoho heke ne made II, ge dä njäpu pa da tsotse ra za nu u ma hadanja di thoki ra nxadi ge m'aä njäpu ra made III, ne

b) Da thüni, metho, ndä u, da thogi m'aä ra mü ngotho, nu ä ri gätsi m'aä ra hmända.

VII. Nu ya tangu nxadi ne ma ra ya ngunxadi, nxadi ñ'etsi un ra hmända ge da boni gese, ge xi daa hñä ya ntsedi ne ya ntsü nzayose nu seu; xi da hokse ya nsü pa dä xoti, da hioni ne da üdi ya nfädi mui nu ngujä ä xa hnutsi ka ra ndui nuna ra xeni, xi da nja ma sü ra thegi ha da nja di hioni ya thudi nxadi ne ha da jäpi di hoki ya thogi nxadi ne di ñaki ya mfädi, ha di hoki hanja di tsotse ne di hogi ya mefi nxadi, da un ha da jäpi pa dä gätsi ya ndui, hada japi di üdi ne di mutpu un ya xampate; xi da kuati u hoki pa ya m'etsi. Nu ya mfädi mefi, ngu ya ya xampate ne ya hoka hem'i, ge xi da hogi ko ra heke. A di ge ra xeni n'a nthebe n'ote hñu 123 di ge n'a ra thot'i, un nuyü di gätsi ne konge u mupu ngujä ä m'aä ra hmända gotho M'onda nu ra mefi nu u xiseu, ne pa di rangutho kongotho ya masüse, da thegi hanja di xati di hioni ne da tsotse un ka ya ngunxadi un hanja mana ra heke xa m'aä, ne

VIII. Nu ya muntsi ñä pa nugihu, ge xi un pa dä rangutho ne nu ra nxadi pa dä mutsi ne da doki xa hño ha ra xhimai M'onda, da üni ya hmända un u jär medi, da üni di m'aäpu ha ja ra nxadi ka ya hnini gotho M'onda, ka ya xeni hnini M'onda ne ka ya tahnini, da un ha danja di gotsi ya bojä nu u da üni di gen'a ra mui pa gotho ne ma ya mfädi da nja pa ge u to hinda hoki ne hinda iot'e un ya xa thuxku ka ra m'aä, konge ngotho nuyü ya xa thutsi.

Xeni Goho (Art. 4). (Xa moni ka ra heke n'a). Ra ñ'oho ne ra behñä rangutho di ge ra hmända. Nuna mädi ra mutsi ne ra te nuya mengu.

Gotho ya jäi ge petsi da thegi da manse, ra tsedi da mede ne kongotho ya bätsi.

Gotho ya jäi ge petsi da nu ra za di ge ya hogänzaki. Ra hmända da gatsi ha di nja ne hadajäpi pa da jut'i ka ya ha thuni ra hogänzaki ne di mupu ha da zoni ka ra gotho M'onda di ge ya ngu hogänzaki pa gotho, nu hanja da m'aä ra heke XVI di ge ra xeni 73 nu nuna ra thot'i.

Gotho jäi petsi da mui n'a ra ximhai pa di te ne da mui ra za.

Gotho mengu petsi da metsi ya ngu da za ne nzatho. Ra hmända da un ha da jäpi di hoki ne ha di motsi nu u jar m'edi pa da tsotse nu u ne da zotse.

Ya tsuntu ne ya xutsi petsi xi da ziptho nu u xi jarmedi di ge ya ntsi, hoganzaki, nxadi ne xi da mui ra za pa gotho ra te.

Ya ha ba ehe, tojämäsü ne to ñ'ihe petsi da nu mädi nu u petsi. Nu ra xeni da nu nuu jarmedi pa da mui ma sü ne xi da t'ote ya batsi ne da hoki ra za nu ya metsi. Ra xeni da üni ra za nu ya rase pa di rangutho pa da jüati un ya metsi nu ya metsi nu ra batsi.

Xeni Kut'a (Art. 5). Ni xi ngu n'a ra jäi da k'ätsi pa da mefi hangüa da ne, nu ra za, nu ra nda nfädi mü dahä ge nuna da hiegi hense mu majuani na da gatsi ra tsutbi, numu da doki ra ña ge petsi ra hñu, da ün hogi ra ra danganzaya, xa m'aä ka ra gatsi xa thutsi ra hmända, numu xa tsani ya m'etsi nu ra hnin i. Hindi za da hñambi ya thoki mefi, ge xi da hoki ra za ra tsubi.

Ra hmända di gatsibi un ka ya xeni, nda u ya mefi xi jar medi thuhu pa da thoki ha da nja di hñutsi pa da thnuni ne ya nzaya nu u xa 'yodi.

Hinto da jäpi da üni ra mefi ya jäi numu hinte da güt'i nexi da t'oni, ha numu da mefi te xa iot'e ga xa t'ot'i un ya heke I ne II di ger xeni 123.

Nu habu mui ya t'ote gotho, hense u da jäpi, da gatsi un hu xa hñutsi ya hmända nu u, nu ya ntsedi u to juahni, ha ngu ya mefi un habu xa t'etsi tsui ne xi xa t'etsi mfädi, njüantho ne hingi jüantho. Ya t'ot'e ñäki ne ya mede ge xi da jäpi da thoki ne hinte da njüt'i, pe ge da njüt'i nu u da hoki xi dar za ngu jä ä di gätsi mana ra thot'i ne hmända nu u to nuyu. Un ha mui ya mefi di ge ya hnini ge xi da jäpi da njüt'i ngu ja ä m'aä ra hmända ne konge u mara nuna üdinua.

Ra xeni ge hinda hiegi dä gätsi hanja ngu da thuni ra mefi, xa nu ha da nja pa dä mui ra nfädi ninda medi. Nu ra m'edi ya hindä za da götsi ge xi da hio ra thegi un ra jäi di ge te jä.

Ge ni xi da ra za da yuthu un ya jäi ne dä motsi ua da muhu ma jüani, un ge da boni ra ya pa ua zämune pa dä iot'e ya mefi, da hoki te da nja ua da mpo.

Nu ra t'ot'e mefi ge xi da njäpi da hoki ra mefi ngu ja ä xa maämbihu di ya nu ä xa hñu xi ra hmända, ni xi da za da thogi n'an j'eya ge hindar za pa ya mefi, ne hinda thogi ya pa, ni xi gen'a, nu u xa mboni, ge xi da m'edi gotho di ge u ya metsi hñänsü mpate ne ua tsutbi.

Ra m'edi u hingi tsotse di ra thuni mpefi, di ge ä di hoki ra m'efi, ge hense da jäpi dä nü ge mui ra tsedi pa dä un tsutbi, ni xi da nu ha da jäpi pa di hoki hä da nja di hogi ra mui jäi.

Xeni R'ato (Art. 6). Numu da mädi u pädi ya mfeni ge hindä za da üdi ni xi n'a di ge ra tsutbi ne ya mpefi hotkä hemi, numu dä k'ätsi nu ya nfädi, ya metsi ra hñu, dä ñ'äni n'a ra ntso, ne da xombi ra hoga ngotho; ra metsi di ge yopi nu u hoki di gätsi nuna m'aä nu ra hmända. Ra petsi da zifi ne xi da muho di ge ja ra xeni.

Nu di ge ra ndämfädi mü t'ähä ge petsi da üni ra nfädi, ra gotho mui M'onda, nupu ha tsegi u xi pätho, un ha boepu ya ndui ne fädi:

I. Gotho u pädi ne petsi n'a ra nzaya M'onda, ra muntsi ne ya muntsi M'onda, ya xeni hnini ne tahnini, ge pa gotho ne hense dar za pa ge u to xa kuatu bi ra ya pa di ge nu da mambi di genu xi ne gotho nu ha xa gätsi xa thandi ya hmända. Nu ra mpombahnä nuna petsi na ge xi da hmambi ra ndui nu ka ra ñ'etsi ra mponi nfädi.

II. Ra m'aä di ge ra nzakise ne ya mfädi metsi ya jäi ge xi da hmädi ngu ja ä m'aä ne u hi xa thüdi xa hiandi ya hmända.

III. Gotho ya jäi, hingi jär m'edi da thogi nu u da ne ra pa dä üdi pa te ot'e, da metsi da nyut'i hinte da gut'i nu ä da zifi gotho, nu u ya mfädi jäi numu da ntüdi nuya.

IV. Xi da nu ja da jäpi di thoki pa dä ny'ut'i ya muntsi u xi pätho ne xi ot'e ra za, ne xi ha ra hñuse u hoki, di gen u honi ne m'aä.

V. Ya jäi ge xi da njäpi da üdi ya hemi ka ya njuati hemi nupu ka ra ngukuat'i hemi da ra'yo mponi bojä nu u petsi, nu u da m'aä ge xi di xoge ne xi di r'ayo di ge u hanja ga da hoki ne ha ri hoki di ge ya muipu pa gotho.

VI. Ya hmända da gätsi da m'aä ha da nja di jäpi ya jäi da hoki gotho nu ya metsi gotho dä üni ya jäi u xi nxotho ne xi mbeni ra za.

VII. Ra hingi thandi ra m'aä nu u xa thoki pa dä yut'i di ge ra ñä gotho nu ge xi da jot'i ngu ja ä xa m'aä ra gätsi di ge ya hmända.

Xeni Yoto (Art. 7). Ge hinigi za da thegi da t'ot' ne da guki ya nt'ot'i di ge u hingi thegi ya mefi.

Ni xi n'a ra hmānda ni xi ra nzaya tsada metho da manui, ni xa da iadi ntsedi nu u xa 'yot'i, ni xi da iadi pa dā thegi pu ha poni ya hem'i, hingi za da tsekui ra ma sū ra nxaki di ge n'a, nu ra za mfeni ne ra hoga mui gotho, ni xi ra za da t'ägi ra ngu ponga hem'i pa dá m'aä hin za.

Ya hmānda muntsi da m'aä ha da nja di thoki u xi järmedi pa hinda gotsatho u xa ngoxte di ge u hingi za nu u m'aä ra nāthogi, ge hinda ianfodi nu ya m'otho, "mo hem'i", to te hoki ne ma ra ya mēfi nupu haxpä hoki ya nt'ot'i di ge u xa goste, numu da m'aä pa dā nuyu.

Xeni Hñäto (Art. 8). Nu to ha ra nsü nzaya ne ya mēfi pangotho ge petsi da mambi nu u hoki, nuna numu xi xa 'yoti ra za, ne xi da nzofo ra za ne, ma sū; pe numu ñāmbi di ge ya hñānsümpote ge hese dar za da nu hanga di hoki nu u petsi di ge ngotho ya jäi ka ra gotho M'onda.

Gotho u te da t'adi ge xi da da nu u ya xa nfädi ya nt'ot'i di ge ra nzaya nu ä xa nzafo, ge xi petsi da iote da hoki nu un pädi pa hindi da gätsi ra nu u te t'adi.

Xeni Guto (Art. 9). Hingi za da gombi nu u petsi pa dā muntsihu mantheeke konge u te di huki ra za; nu gense ya jäi mui ngotho M'onda dar za hoki ha da jäpi di hogi ya hñānsümpote di ge gotho M'onda, nixi n'a ya muntsi dāte, petsi da gutsi.

Hinda m'aä ge hingi za, ne hinda gätsi ka ya muntsi nu u xi pädi de ge u xa t'adi xa ntüdi n'a ra ñäki, nu n'a ra nzaya, nu ge hinda nu ngu ya menza di gen'a, ni xi da hoka tuhni ne da ñät'i da hio ne da jäpi a da hokbi nu te adi nuyu ne.

Xeni Ret'ä (Art. 10). Ya jäi ka ra xeni hnini gotho M'ondä petsi da ñä n'a ra nzafi nupu ha mui, pa dä k'atsi to da hiombi ra ñä, nu mu u hinda metsi m'aä ra hmända gotho M'ondä ge u petsi nu ya ndänfädi mü t'ähä, däte, ntsedi dahä ne ra nfadi gotho. Ra hmända gotho da gätsi m'aä, ha da nja, te da metsi ne hampu di metsi ne di thuni nu ya jäi u da doi ya nzafi.

Xeni Ret'ä ma N'a (Art. 11). Gotho ya ñ'ohö petsi da jut'i ka ra gotho M'ondä, da boni, ja m'a japu gotho M'ndä ne da mui pu ha ne, ni xi jarmedi da hoki ra hem'i pa dä mupu ra za, hem'i u rangutho. Ra ndänfädi mü tähä nunu petsi da nu u xi pädi ne ot'e di ge ra nzaya tsutbi, nu mu da nja ra ntho ge da hoka tsutbi, ne nu ya nzaya hoka hem'i, (hokahem'i, SIC. DOF 05-02-1917) nu ge nu da nu hampu tsegi u da hmämbi ka ya hmända nu u tsoho ne pani ka hnini ne pa ya hoga nzaki mahiegi nu ka ra gotho M'ondä, ne da njapu nu ya mengu zübi nu u mu ka ra hnini.

Xeni Ret'ä ma Yoho (Art. 12). Nu ka ra xeni gotho M'ondä hinda üni thuhu dar za, ni xi da dom'i ne da japä ma zü, ni xi da üni ne nu u xpäthuni nu ra ya hnini.

Xeni Ret'ä ma Hñu (Art. 13). Hinto da za da tsutbi di ge ra hmända geseu ni xi ya ngu hñänsü geseu. Ni xi n'ar jäi ne ya muntsi petsi da mambi, ni xi da uni ne da ne da ñah gatho u di ge u te hoki pa gotho ne handi m'aä ra hmända. Ge xi mui da kar tuhni di ge u ya tsahña ne u xi metho di ge u hingi tsuni ya ñ'änzafi, nu ya ngutsutbi ñ'änzafi ge hingi za ni xa da ne da xiki ya mui pu ha tsegi di ge ya jäi nu u hingi numu kar ndänfädi mui t'ähä. Numu da iot'e n'a ra ntsañä ne da m'edi ra njüantho ra ñ'änzafi ge ni xi da tsau n'a ra ñ'oui, ge da gotsubi ra nzaya tsutbi ra nzaya tsutbi nua to da nu.

Xeni Ret'ä ma Goho (Art. 14). Ni xi n'a ra hmända de ne da jüt'i di genu xa hoki di ge n'a ra jäi.

Ni xi da thambi ra thegi ne nu u ya meti, nu u embi ya meti, nu ge da hoki konge ra tsutbi ge xi da deni ka ra nguzaya m'aä ge ka di ndupu, ge ka ra za da njapu pa dä hogi di b'aäpu ne di nu ya hmända nu u xa m'aä di ge metho nu u jäpu. Nu ya hoka tsutbi ge xi njuantho ra nzaya, nu ra gätsi da zotse nu ä ha m'aä xa t'ot'i ra mpogañä di ge ra tsutbi nu ka ra hmända, ne a b'edi di ä hingi poni nu u ta nduji de ge n'ä ra gotho ra metsi.

Xeni Ret'ä ma Kut'a (15). Hinda thuni ra boni pa dä zapi da gutsi nu ya 'yo fodi hñänsumpote, ni xi di geu ya mpe njüantho gotho nu u petsi ka ra gotho M'onda, nupu ha xi xa peyu, nu pa dä ntutsa; ge hinda thumbi njüantho ne ñ'itho nu u hingi njapu ha ra za da thoki di ge u petsi mupu di ge n'a ra ndä t'ot'i pa ra ñ'oho ne ra jäi.

Xeni Ret'ä ma R'ato (16). Hingi t'za da thöpi dä t'ote ra ya nhoya nua xa m'aä ngu, hem'i ne ya metsi, ge dar za da m'aämbi ntot'i di ge ra nzaya da nu, ge da üdi ne da mäti nu ä xa mui ra za ä xkithoki.

Hinda thegi ya 'yofadi da botse nu ge ya nzaya tsutbi u da iot'e da m'aä ha da motse di ge ä ma ra hmända nu ä m'aä di ge ya tsañä, da jot'i konguthoseä ge hinda thegi ne da t'ani gotho pa mfädi hangu u xa iot'e ne da mui ra mfädi nu a xa jäpi u xa hoki ne xa hoki ne xa hokhu kon ge ä thümbi.

Ra nzaya ä xa m'aä da tsetsi mfodi di ge ra tsutbi, ge xi da mupu nu ä xa t'etsi, ka ra tsutbi, ni xi da züpi di ge u xa hoki, nu mu da dätübi di ge u xa metho m'aä ge xi da t'etsi nzedi di ge ra hmända xi da tsui.

Megeä ra jäi to da ment'i nu ä ra jäi ä xa hoki ä hingi za nu ä kä mi hoki ua ge ä ya xki hoki, ne di gempu zitsi ka ra nzaya numpu ha getho ne xi da gutä da mehni, ka ra habu t'ot'e ra thoni ya ntsomui. Ge xi da iadi gotho ya ntüdi mui ne xi da ngut'ä nu a xa n'xfadi.

Hense mu xi nxani, numu xi xa nsemi ä xa hiote ge xi da mehni kon ge ra nzaya pa da m'aä ha xanja ra tsoki ua hin'a ge da igni ra tsutbi, ge numu hingi thokbi ra ndä ra pa ra tsutbi nu ra pa ä, nupu ha bi njä, nu ra ngu habu t'ot'e ra thoni ya ntsomui ge xi da n'epu ra ndä, da iot'e da hogi, ge ya xa thutsi ne xa m'aä nu ä di hogi.

Numu xi n'itho da t'ode, nu ra tsutbi ge dä üni ha da thegi xi n'itho ua xi da jot'i ngu jä ä xa thutsi ka ra hmända.

Ra ndä tsutbi, ge xi adi ra ot'e ra thoni ya ntsomui nu di ge genu ya hiote 'yopu ka ñu u xi xa muntsi, ge xi da rini n'a ra jäi, nu di gehia nupu ha mui ne n'ar paä ngu m'aä ra hmända, ne hinda hiegi da thogi yoho n'ote ya pa, ge numu xi ne da njapu pa di da hogi ra za ya thoni, nu ra mädi ra jäi ne ra za tsutbi, ge numu hinte da mui ra nsemi un ne hinda m'aä ge ra tsoki di ge u hoki ra tsutbi. Nuna ra pa ge xi da dom'i xangu. Ge numu da ot'e ra thoni ya ntsomui da m'aä ha xa njau ya ntso di ge u xa hoki. Nu ge ngotho, a bi mui ra nfadi ge hinda thogi un ya gotho ya n'ote pa.

Ya muntsi hiote 'yopu ka ra nu fädi ge u ya jäi muntsi u hoki ra pe ge tsu hñu ne ma ra, ge xi hote zämu ge xa thändi, ge xa m'aä nu ka ra gatsi nu ra hmända digeyu.

Ni xi n'a ra 'yofodi da got'i ra ot'e ra thoni yantsomuj tsa da got'i ra yoho n'ote ne hñä ra hora, numu xta zaxna da iadi da thegi ua da thoki di mehni ko ra tsutbi; nunuda tsegi pa ge xi da yopi numu da dini ra ntsedi ngu ja ä m'aä ra hmända ge xi ra nhote 'yopu munsti, numu xi xa toht'ä xa iote ge xi da jot'i ngu ja ä ma ra hmända ntsedi.

Nu gotho ra thoni, ge hense da hioni ra ndä tsutbi, ge da iapi ra nt'ot'i nu ra ot'e ra thoni ya nt'somui, da thutsi nupu ha xa nja ra thogi, ra jäi ua ya jäi nu u xi xa tsudi di ge u ya temeü thoni, ge hense da iaü nu u ya ndä, di uadi da gäxu, da thutsi ka ra h'em'i, ne da mupu yoho u to hinda xa hioni nu a to a nfodi nupu ha bi nja ra thogi ne da njuani ua himajuani, da ma ra nzaya nu a pädi ha xanjä ka ra ngut'ä.

Ya ñä nu u ñäsehü ge hinda m'aä. Ra hmända ge da nzohni u to da m'aä nu ya thogi u xa mupu ge xi hämbi ra thegi ra ñä ne hinto da iotse digenseu, pe ge numu da t'oni ne da muhüi rangutho pa dä ñä di genü ha xa xanjayü ne xa nu. Ra tsutbi da nu ha dar za ne da zotse da m'aä, numu gotho ñähü ne xi patbi da manhü di ge un hongü fädi m'aä njapu ge da za da m'aä mä ra hmända.

Hense ra nzaya tsutbi gotho M'onda, da ionü ra nzaya gotho M'onda ge da hoka tsutbi nu a ra ndä ot'e ya thoni ntsomui nupu ka ya xeni gotho hnini nu u un, ge dar za da m'aä ha da mutsi ra u ya ñäse hingi fädi. Pa genyu ra nzaya ge da m'aä ha da üni ua hin'a nu u xa iot'e majuani nu a m'aä ne da üni ka ra nt'ot'i nu ä odi, da m'aä ha xa nja, ndä xa nuä, nu u to xa faxhü di ge u ne ä xa tene. Ra ndä nzaya tsutbi gotho M'onda ge hinda üni nuna ra t'adi numu pädi ge ra meti ra juahni nzaya, ga jut'i, ntoü, tsutbi, mefi ua ya to hoka h'em'i, ni xi di ge u to ñäkbi nu u to xa jot'i pa da gutsi.

Ya ndä tsutbi di ñ'i'he ya nzaya nu u pädi hoki ya thogi, xi n'itho, ne jäpi hoki konge u te tini, konge u adi ne rangutho u hingi nu, ka ya hnini. Xi da un za ne da nu ko te di hoki nu u petsi nu u to xa t'etsi di ge u xa hoki ua xa thokbi. Ge dar za da muï n'a ra h'em'i ha da tsutbi u da tsahu gotho u ñähu di ge ya tsutbi ne ya ot'e ya thoni ya ntsomuï ne ko mara ya nzaya u nu.

Nu u to da thoki ya ñä ge xi da iot'e nu u odi ne xi tsegi nu u xa nu ka ya hmända. Nu u da rini ya nfädi di ge u xa thoni nu mu hingi njapu nuyu, ge xi da nja ra medi gotho ge hinda thogi ra za.

Ra nzaya hoka h'em'i ge xi dar za da m'aä da k'ät'i ka ya ngu hense pa dä pädi majuani ge xi xa hoki um'aä ra h'em'i ntsedi mpi ne ra nzaya mfädi; ne da iadi ya h'em'i ya nxadi ne ya h'em'i u xi jar medi pa dä m'aä ge xi hoki ra za ngu u ma mupu ka ya hñänsü, ge xi da hoki da njapu, nu ya hmända nu u ne nu ya majuani di ge u xa metho xa nt'ot'i pa ya jot'i.

Nu ä da thuni ge dä hogi hoy numu hinda nu ra nzaya da thegi gotho nu u xa thuxpu, ne nu ra ne nu u mupu ge da nthetsi ka ra hmända.

Nu ya pau xi jär ra njohia ni xi n'a ra mutsi di ge ra ndä mü t'ähä da fongi nu ka ya nguse nu u ya m'et'i, ne xi da hmihi n'a. Nu ya pa tuhni ya hñänzafi ge xi da nu pa da boni, kongotho ya m'eni, u dä zi ne ma ra u te da thuni, nu ngu jä ä mhää ka ra gätsi ra hmända ä xi xa nzedi nu a da nu ra za.

Xeni Ret'ä ma Yoto (Art. 17). Ni xi n'a ra jäi da iot'e ra za da iot'ese ra tsutbi, ni xi da tuhni pa di iadi u petsi da nu.

Gotho ya jäi petsi da thuni ra tsutbi ka ra ndänzaya nu u ne da pädi di ge ra ntädi ne da thuni nu ra paä xa mhää pe ge di gätsi da xa hñutsi ra hmända. Xi da mhää nu u xi da hogi zä xi mhää ñ'itho, gotho ne xi ma juani. Nu ra mēfi hinte da got'i, da gohi njäpu, ge hingi hegi ra nu u ya tsutbi.

Ya hmända da nu ha da jäpi pa di hoki ne di hogi ya tuhni pa hinda m'ot'i. Nu konge ra nu tsonfodi da hoki ne da iot'e, ne xi da hogi ra zä nu ä xa t'oki ne xi da nu xamu da ne da hiandi nu ra tsutbi.

Ya seki ge da mhää hamu ra gatsi ne xi da mhääpu ha di mui gotho pa da t'ode ge da m'et'o da mbaät'i pa dä bäu.

Ya hmända gotho M'onda ne ka xeni da nu ko ndä u di hogi pa xi dä mädi ra metise nu u ya ndä nzaya ne pa dä hoki ra zä nu ya thogi.

Ra gotho M'onda ne ra mui M'onda ha da mui hamu di motsi ra zä gotho u te jä ya hnini ne da nu ha da jäpi pa di nu da nja ra mbe^{fi} pa ge u to xi madihu. Nu ya njüt'i u to mädi ge hinda dähä ngu jäu xi tähä ya nda tsutbi ot'e ya thoni ntsomui. Hinto tsä da njot'i nu u to xi tu ra tsutbi.

Xeni Ret'ä ma Hñätho (Art. 18). Hense u to te xa hoki hingi zä ge petsi da jot'i ne da nu ha da thegi pe ge mui hampu da njot'i da m'etho. Nupu ha da njot'i ge xi n'an'yo hingi n'yehuipu ha jotu ma ra ge xi da nueke.

Nu u ya njot'i ge da nu ya nzaya na da jäpi pa ya mēfi, da nxasehu, ra xadi, ra nzaki ne ra nhen pa di thoä da motsipu ja mui pa da ndui ma n'a ra nzakipu ha xa tsekbi nu ra hnini ne xi da nu ya hinda hoki ma n'a ra thogi, da hiandi ndäu ra zä pa ge ä nu u xo hoki ra hmända. Ya m'ehñä xi n'ampu ha da gut'i ra tsedi nu ä xa iot'e nu pu ha k'ä ya ñ'oho pa genu jäpu.

Ra gotho M'onda, ra xeni hnini ne ra mui M'onda ge dar za nu ne da manbihu pa ge nuyu pädi ra tsedi xa mhää pa da nu nupu ha tsegi ya xeni digeu.

Ra gotho M'onda da mhää, konge ra mfädi nu ä petsi, n'a ra mutsi gotho tstbi pa da nu to u xa iote ya ntsedi ge da thändi ha xi da nja ra mui ne da un ka ra hmändi tstbi pagehu m'etsi ra ret'ä ma yoho j'eya da zotse ne u petsi ret'ä ma hñäto ya j'eya, ge xi da da nu ra za ha nu u petsi nuya ya thogi ne xi da bätibi un na ra t'ot'i pa gotho ya jäi,ngu jä u petsi u xi fädi hanja di mui ngu jäi nu ha di te di ge ya xa fätbi. Ya jäi chulo u petsi ret'ä ma yoho j'eya nu u xa nfädi ge xa iot'e n'a ra tsedi thogi kon ge ra hmända, ge hense da nütho ne dä ne da mupu ha thändi gotho.

Nu u thoki ka ra mutsi u xi pa njüantho di ge ra nzaya ge xi da nu ya hmuntsi nguya tstbi ne nzaya xi pätho ge xi da nu ra za ha da nja di uni ra tstbi di ge ya chulo jäi. Da nu ne da hoki ha da nja di xani, mäti ne di üti n'a ngu n'a ra tsa. Xi da mäti gotho ne xi da ne da te un ya chulo jäi.

Ya hanja di thogi ra za tstbi ge ni xi da hiandi ra za pa da hoki ne njapu ne nu di ge ñumupu, numu ya bi hogi pa di mhääpu. Nu gotho u di hmääpu di ge ya chulo_jäi ge xi da thändi ra za pa dä nu ha da thegise konge ra nzaya pa dä hokbi ra thogi nu xa tsani di geñu. Nuya ge xi da thüni konge ra za mui di ge u ya xa thändi ne xa thoki pa dä metsi n'a ra gätsi di muhu ma n'agi ka ra hnini ne ko ya mengu di ge ra chulo jäi, danjapu pa di nte ra jäi ne ra nfädi tsa te da hoki nguthä.

Nu ra njot'i ge xi da thoki hense pa dä ñ'u hanja ra mui ntsedi ne xi di chutho ya pa di genu xa tsotbi, ne de hense da tsani konge ya chulo jäi nu u petsi ret'ä

j'ella ma goho, ge da nu ya mui ra za nupu ha to muhu nu ya mutsi da m'aä ha xi xa ntsedi.

Nu to xi xa tsekbi tsutbi mengu gotho M'onda, u ra mupu yapu hnini xi ra jüt'i ra tsutbi, ge tsa da tsi hi di ñ'ekua ka ma nda hninihu pa dä gätsi ra födi ga jüti ra födi a xa thümbi nu a mhää nuna ra xeni, ne nu u ya mengu yapu hnini u xi xa tsekbi ra tsutbi njäntho di ge ra nzaya gotho fädi, ge xi ra za ne da tsitsi ka ya mengu hnini nupu ha ya mengu hnini, ge xi da nehe nu u xa nfädi ra thütsi gotho ra ximhai u ya xa t'ot'e. Pa di tsitsi ya 'yofädi ge xi da t'oni ha da thegi.

Ya jot'i, nuyu ge da nu ya thogi ne da ñ'u ra za ngu jä a mhää ra hmända, ge xi dar za da ñ'ut'iui pu ha mu made ra ndä nzaya un ä xi getho di gempu ha mui, da nu da thegi pa dä muhu ma n'aki pu ha mi mui. Nuya ya mhää ge hinda thüni pa ge u ya hiote muntsi 'yopu ne geu ma ra ya 'yofadi u ne ma ra ya t'ot'e ntsedi ne geseu pa da n'u ra za.

Pa ge u to da nju ne da m'enthi pa dä thümbi ra nseki nu u ya hiote mutsi yopu ka nu ge da mbehnuu ka ya ngu made rase. Ya nzaya xi pätho ge xi da nu ha da jäpi di hñähu di ge u petsi ra ntsaki ne xi xa jätsibi ra ntseki nu u ya hiote muntsi 'yopu ka nu konge hñu, ma nu u too mambi, ge xi da nu to xi da hiandibi tou xi xa jot'i di gehia xa mhää, ngu jä ä mhää ra hmända.

Xeni Ret'ä ma Guto (Art. 19). Ni xi n'a u to xi xa thetsi tsa ra nzaya tsutbi da thokbi ra hnu n'ote ne yoho hora, nu gi gen ñä ra pa ä xa thetsi ko ra tsutbi numu hinda mhää ha xa mfaxui xa hoki u njapu konge u ya xa mhää; nu ä xi xa jotsi ra tsutbi; nu ra pahä a bo thogi ne hampu bo nja ra thogi, ngu jä ä mhää ya nt'oni jäi u xa thuxpo nu u hoki di ge u ma ra hmända ge m'aä ge ra ntsomui ne ge da nu ha ge ä xa hoki ra hiote nuä ua xi xa mfoxu nu u xa zifi.

Ra ot'e thoni ntsomui hensenu tsa da iadi ra tsutbi pa da ndui da jot'i numu ya pädi ha xa njau pe hingi gothou pa dä n'u ne da mhää ha da nja ra nthäni di geu xa njotsibi un ka tsutbi, xi da nte ra thoni, ne xi da dändi ne da hñäkbi nu ka ra hnini, ngu ja numu ya xa tsahni ua ya xa tsotbi nu u to ha ra nsü di ge ra ntsa ä xi xa nsedi. Ra tsutbi xi da m'aä ge da metho ra da mfädi, ne digempu ya xi da njot'i, nu pa genu ya hiote muntsi 'yopu ka nu, hiote xi xa tsedi, ra nzet'i ra m'ehñä, hñägi jäi, hiote jäi xa iote konge ya nzafi ne ya mfoge, ngu jä u xi xa tsedi u xi xa m'aä nu ra hmända ne hingi ranguthoui ra nu ra za ka ra gotho hnini, nu ra thegi nte do go ra nxogejäi ne ra za nzaki.

Ra hmända da mhää hangu ne ndä ä ra tsutbi da za da xani ne da thegi nu u ya jäi u n'yohu u papu.

Ra pä ä pa dä m'aä nu hanja ä ra mfotsiui a papu ge xi da za da mupu xa ngu mpa numu hense da ia ä ra anfada nu a xi xa hñutsi ra hmända. Xi da thümbi xa ngu ra pa pädi gätsi bi ra tsutbi ne pa dä njot'i nu ä to xa gotsubi, nu ra päa ya xa zifi ne xa nfädi ge hinda gähä ya njuki ä ya xa thogi ra za di ge ra bojä nu a xi ja nfoxui di ge ä mupu ne di ge a ya mbani pa dä yapi ha da tsegi ndu othe thot'i ge xi da uet'i ra tsutbi di u ya xa mhää di ge u xa thoki pa gehu ne da gatsibi ra pa ne, numu hinda gähä ra nt'ot'i nu ä xa nhoni di ge ya hñu hora a mupu, da thegi ra n'yofadi nu ä xa jotsibi.

Gotho u nj'apu ge xi da nutho ne xi da japi da nte nu di genu xa hoki ne da thoki xi da nu ra za ngu ja ä xa thudi nu ka ra bojä di ge u xa xa mfoxhu u mupu. Mu xa njapu ka ngu nxadi di ge u mupu nu mu da dimpu ge da mfädi ge xa njapu ra ntho n'an'yo di ge u joni, ge dar za xi da thoni nampu, ni xa da mhää di gempu ha dar za da mhää di ge u ya xi mupu, numu xi da njapu.

Hä konge di gempu ra tsitsi ra boja di ge u xa mfoxhu u mupu dige ya hiote munstihu di ge u to xi xa anfadi ne da ne da boni ka ra tsutbi ua dä thumbi tsotse di ge ra tsutbi nu ä da igni nuya yapu mengu, ge xi da tsepü ya pa u xa zifi pa da hñutsi ra pa ä da n'yo ra fadi.

Gotho mu hindar za ha di thot'e ra 'yofadi, gotho u da tsohni numu hingi ka ra tse di ka ra nzaya, gotho u tonu ua genu to hinte nu, ka ya fadi, numu xi hingi nu ra za ge hi da thoki ma n'aki ra za di ge ya m'anda ne xi xa thutsa konge ya nzaya.

Xeni N'ote (Art. 20). Nu pa di m'aäpu ra tsutbi ge xi da tsui ne da xitho. Xi da hoki ra za ngu jä ha xandu di gen'ä xa m'oni, n'an'yo, xa munsti, hoki ma n'aki ne nguthä.

A. Di gehu xa ndui gotho:

I. Nu pa di m'aäpu ra tsutbi ge xi da tsotse da nu ra za nu u xa thoki, da m'ätsi ä hinte tu ra ntsaki, xi da nu ge nuä to xa jotsi hinda gotpu a xa thokbi ra tsaki ra tsutbi da thokbi ra za.

II. Gotho nthändi xi da thoki konge ra tsutbi, ge ni xa dar za da üni da hoki n'a ra jäi pa dä uengi ne da pati u xa nfädi, ge nunu xi da thoki ra za ne xi da thegi majüani.

III. Pa xi da hoki da tsotse hense da hnu nu u hangu u xa nfädi nuyu xa mu hingi njapu un ka ya nthändi di ge ya xokä tsutbi. Ra hmända nu u mupu ne da nu ha da nja ne konge u te da ne pa di nutubi ra xokä tsutbi nu ä xa hnu m'etho. Konge ra nu muise ne da hnutbi m'etho;

IV. Ra xokä tsutbui da tsu konge ra tsutbui ge ni xi da yadi padi nu ra thogi m'etho. Ra nthüdi di ge u xa m'aä ne ya temeä.

V. Nuä to xi tu ra fadi ge xi da üdi ha ma juani ra tsaki, di geu xa tutsi di ge ra tsutbui. Ya rangutho da metsi ha da njot'i nu di ge'u xa thetsi ua hinda 'yoffadi da daki da njapu.

VI. Ni xi n'a ra tsutbui tsä da nu ra tuhni nu ya jäi di geu papu konge u rangutho ne nuna hinda üdi ma n'a, ge hinda pati u xa mhää a xki ndui, ha numu xida nu ne da mh'ää nuna ra thot'i.

VII. Numu ya xi xa ndui ra 'yo fadi, zämu ne numu hinte mui to da hñämbi nu ä to xi xa thetsi, ge xi dar zä da thumbi ra gätsi da metho da zifi konge hanja mhää ne ha danja ngu jä ä mhää ra hmända. Hä nu ra 'yofadi mu xi xa m'ädi konge ra nzaya tsutbi, xambase ne xi nu ndä u xa ntsedi, ra kuat'i ra tsamui ne da ne da mhää ha xa nja pa da nu hanjapu u xi xa thetsi, nu ra tsutbi da bat'i pa dä nhiandi ne da tsekbi. Ra hmända da mhää hadanja pa dä thuni u petsi nu ä ra 'yofadi ne da iote nu ra tsedi.

VIII. Ra tsutbui ge xi da got'ä mfädi numu xi xa ndimbi r aza thoni ne di gempu da zifi ge jä ra tsaki ne da njot'i.

IX. Mageä da dini konge u xa xambi nu ya m'etsi u xi x aza ge da xahni, ne

X. Ya ndui xa hnu nu nuna ra xeni. Xi da thändi nupu k ara nthändi metho di ge ra tsutbi.

B. Nu ya m'etsi ne gotho ya jäi u jot'i.

I. Ge xi da ñ'etsi r aza hinte xa iot'e numu hinto xa ñäkbi di ge ra tsedi ä digeä xi xa tsekbi ä xa yut'i di ge ra tsutbi di ra tsäui.

II. Muxta nhiandi ge hinda hñä. Gemu ra pa ä xi da m'ent'i ge xi da zifi hada nja pa hinda hñä ne da zifi ndä petsi di hanja hindi hñä, nunu ge hinda zä da un di ge ra hokatsutbi. Da gohi da hñäkbi ne xi di 'yopu a ra foxte hinte da metsi to da ñämbi pa dä hogi.

III. Ge xi da zifi, nu muxtä ment'i ne ngu muxtä hiandi konge k ara t'ot'e ra thoni ya ntsomui n era tsutbi, ne petsi nu u ri tsahni ne petsi nu u pa di nu hanja di nupu.pa genu ya hiote 'yopu ka un xa muntsi, ra nzaya tsutbi tsa da da mhää ge hinda mhää ndä ra thunu n era hmända da hiohni ha da nja pa da mähtsi nu ä ra 'yofadi, da ñ'etsi ua da tsekui mu da nhnu ne da nja ma majüani di gen'u xa t'oni ne xa thoni ha xi xa n'yote konge ya muntsihu;

IV. Da thä ya tsedi ne ma ra u xa hoki u ton e da üdi, un di ge ya pa u xa nutsi ra hmända di ge u xi har medi pa dä hnu u xa thoki ne konge u di muhtsi pa dä hiandi ya jäi nu u ton e da iadi, ngu ja ä ma ra hmända.

V. Ge xi da hiandi ka tsutbi gotho mu xta tsahni k ara ndä tsutbi. Ra m'oni ge hense da nupu ngu jä a xa iot'e ä xa üni ra gätsi ra hmända, pa di nu ne di madi ra gotho hnini M'onda, hinda ntsü gotho, da madi u to jotsi, to da mhäämbi chulo jäi nu mu ya xi dar ntsedi u ya nthüdi di ge u ya xa thütsi k ara pa da mhääti, ne numu ra tsutbi ya xa nu ne xa m'aä gi xi ra za da n'u pa dä hñäki.

Nu ya iote muntsi, nu u xa hoki mupa xa mhääpu ra nthoni ge xi da m'etsi ya tsedi pa da nu ha da thogi, numu hinda dar za u xa thoki pa dä tseki ne xi dar tsedi pa genu da ñäki nu ya 'yofadi. Nu u xa mhää m'etho hingi ñämbi ya m'etsi ra 'yadi pa dä nu ha da zotse ra hoga hñämbi ne da üdi hi ma jüani u xa jotsibi;

VI. Ge xi da thüni gotho ya nthüdi nu u da iadi pa di nu ne di mhäädi pa di hogi di m'aäpu.

Ra 'yofadi ne ra mhäämbi petsi da jut'i pa dä hñutsi ra nt'ani numu ya inda ra m'ent'i fadi ne numu ne da mhää ha xa nja ra tsedi pa da hiandihu. Jä da njabu numu xta m'etho ra n'a nhiandi konge ra tsutbi pa da hogi ra thütsi, konge ä hinda za da hogi ne hinte da mhää ha da nja ra nt'ani, ha numu ma ra ya thogi n'anyo mhää ra hmända nu u numu ne da tsotse ra thogi di ge u xa thoni ne numu xi xa thuni ni'tho ya nt'ot'i pa hinda nja ra tsaki a to fatsi;

VII. Da tsani ra metho goho zähnä numu xi dar ntsedi ra tsutbi ge xi da jot'i xa yonthebe ra fadi, ne n'anjeya, ne madeh njeya ra fadi ya pau, ha numu da iadi pa da ñu tengu njeya pa di matsi;

VIII. Da metsi to da matsi xi dar za di ge ra tsutbi, ge da thegi da hioni ra tsutbi, ge da thegi da hioni ra tsutbi nu ra pa ä tsitsi ra fadi. Numu hingi ne ua hongi tsa da ñani n'a ra tsutbi, digempu ga xa ñü ha xa nja pa di hoki, ra tsutbi da üni n'a ra to da motsi pagotho. Ne da metsi nu ä ra nfatsi da 'yopu gotho un ya bi nhiandi di genu ya xa thumbi pa dä ñupu di ge u dä ñe, ne

IX. Ni xi n'a ya thogi tsa da metsi xangu ra fadi ua ra ment'i, numu otho ra jüt'i baja pa dä motsi ua di ge un toä da hmipi ra bojä, di ge ä xa thogi tsutbi ne ma n'a ra un di ge u xa thogi.

Pa dä nfädi ge da metho da un ge hinda za da thogi di ge ya pa u xa zipi ra ntsedi fadi nu ä xa hmää ra hmända ra hño ge xi da hogi pa di m'apu ne ni xi n'a u xa njapu ra ñetsi ra yoho j'ella, ha numu da tene di ñu ge xi dinjapu ä xa thoki pa di m'otsi ra 'yofädi. Numu ya xta gätsi nuna ra ñä yo mhää ne xa tsekbi, nu ra 'yofädi ge xi da nu di mapu, ne nuyu hinda hioni ma n'a ha dinja ya thot'e. Nu gotho ntsui nfadi u to da üni ra tsatse, ge xi da thuni ra pa pa da nhiandi.

C. Nu u petsi ra 'yofadi di ge u xa t'utsa:

I. Da zipi hanja ra tsutbi; ge xi da thüt'i ndä u metsi pa di motsi di ge ä ra mate xa mhää ra thot'i ne, hamu da iadi, ge xi da zipi hanja ri m'ää ra nte pa di m'aäpu ra tsutbi;

II. Gotho ra nthani ntsamui; pa dä üni gotho ya nthüdi u te me u pa di ñu nu u petsi, di ge u xa t'oni hanja u mupu, pa hinda tsam'i nu ya ndä u to petsi da nu, ne pa u to da ehē pa di nu ra tsutbi ne da mupu konge u te di hoki pa da gatsi nu ä xi xa nu ra hmända.

Numu ra thoni ntsamui gotho ge da hñutsi ge hingi jar medi nu ä hinda beni nu ya nda u to ehe pa da nu, ge xi da nu ne da maa hanjä u hingine;

III. Da gähä, ka geñ'u ka ra muntsi di ge ya ñ'ote, ra n'ü thothe ne ra gäxñä nkomfin'i;

IV. Ge xi da nu't'ibi nu u te xa japi. Nu u xa nja pa ge da thokbi, ra thoni ntsamui ge xi da japi da iadi da thokbi u te xa njäpi, ni xi di ja ra tsedi ra 'yofadi da iadi njuantho, ne nu ra tsutbi a xa sekbi di ge u xa tsapi numu hingi thumbi ra seki zamu.

Ra hmanda da hiandi ha da nja pa nihi di thumbi ra seki nu te xa japi.

V. Nu ra kuati ha mengu ne mara ya nthüdi jäi nu u mupu:

Numu xi zi notsi ra j'eya; numu xi xa ntsedi ra tsutbi di ge ra xi ja ra tsedi da doki, da jüati gotho u petsi pa di nu.

Ra thoni nstamui ge xi da ümbi ra tsedi pa da matsi ra afadi, ä xa tsani, mambi, ne gotho u to xa nu ne xa njuat'i nuxki mapu. Ya tsutbi ge ne xi da hiandi ha da nja di hoki ne di tsatse ra za nuna da iat'e.

VI. Da tsadi ya t'eni nupu getho ne nepu ha xa jarmedi padä m'aädi ne da tseke nuu xi petsi, ne

VII. Da ngoxte konge ra tsutbi nda u xa zipi ra thoni tsamui gotho u xa thoni di ge u xa hiote, ne da ñ'u pada hogi ra za da mupu, nuu hinda hoki ra tsui ne da gotpu hindi mapu ta gemu hinda nu ge hingi tsotse u ne ra stedi u xa tsani.

Xeni N'ote ma N'a (Art. 21). Ra thoni ra tsamui ge dar za da hoki ra thoni ya tsamui ne ya nfadi nzaya, ge xi da fatsi pa da nu ha da nja di hiandi pa da t'ot'e pada hogi dar za nuna ra befi.

Nu ra thoki nuna ra t'ot'e tsutbi nu ka ra ndä nzaya ge di hoki ra thoni ra ntsamui gotho. Ra hmända da mhää ndä u da hokse pa di za a hoki ra tsutbi ko ra ndä nzaya.

Nu u da thümbi di ge ra tsutbi, ge da mpadi ne xi da tene gense u ya metisea ne hensa da nu ra ndä nzaya.

Ge da nu ra nzaya hoka hem'i ha da nja di tsutbi ra zeki di ge u xa zipi ngu jä a mhää ra thütsi hem'i nzaya ne ra nfadi nzaya, ne da juahni ndä hense da nu pa dä njüt'i, ge xi da njüt'i xa n'ote ma ret'ä ne rahto hora ua da jär mate da hoki ra befi ka ra hnini; pa hinte da gut'i ra bojä nuä njot'i, ge da njapu pa hinda jot'i nu a xa thümbi, pa ya hinda thogi nunä xa zipi di ge ra n'ote ma ret'ä ne r'ato ra hora. Ha nu ra t'ot'e u xa thüxpü ndä nzaya ne ra nfädi nzaya numu dar mefiyu, hoka mefi ne mefi, hinda za da tsui ne hinda njot'i dar ngu ngujäu ya dähä bojä u njüt'i n'a pa.

Numu ge u ya mbefi u hinte hä ra njut'i bojä, nu ä da jüti ne hinda t'ote hem'i nda nzaya ne ra nfädi, ge hinda ngu digeu hiandaui n'a ra pa di ge ä xa t'etsi.

Ra thoni ntsamui ge dar za da un ha da nja pa da thuni ma n'a hanja di thoki ne di n'u ra tsutbi, un di genu xa zifi ne xa mhää ra hmända.

Ra ndä nzaya gotho M'onda dar za, da thoki ka ra mpote hnini nuu ya thogi, di pädi nu ha da hogi ra thuhni di ge ra theki tsutbi n'an'yo hnini M'onda.

Hingi tsü gotho M'onda ge xi xa hoki nura tu ra meti ra ndä nzaya gotho M'onda, ra tsai M'onda, ya xeni hnini M'onda ne ya Ta ngu M'onda, ge nuyü xi un ya

hiote; ra thoni ne ra rohni ne xi jäpi xi mbibo, ne ha nja ra tsutbi u da gut'i numu ha thoki ra hem'i t'ot'i, di ge ä ra gätsi ra hmända, di ge xi ja tsedi da zotse da iat'en una ra thot'i mhää, nu ha danja di nu ya muntsi ha nu ra hinga tsü gotho ge xi da deni di ge u xi xa ndui di ge ra tsutbi, ra tsotse, xi da bädi, xinxadi ra za, hogämu ne ma zü di ge u petsi ya jäi nuu hingi pädi nuna ra thot'i.

Ya muntsi hingi tsü gotho ge xi dar ndä tsutbi, xi di tsuni ne xi dar za da mpefi. Ra thoni ntsamu ne ya mutsi nzaya di ge ya hñu mhää di ge ra nzaya ge xi da nfoxu kongenu padä tsotse ya ntsatse di ge ra hinda tsü gotho M'onda pa hinda tsü ya jäi, ge xi da nu ne da hoki u ya mukua zi chutho.

a) Xa hñäki u xa hoki, yut'i, nteni mupu, xa thogi ra mpädi, nuu xi pädi da thuni ra hem'i di ge u xi xa muntsihu di ge ya ngu nfadi nzaya gotho. Nu da thoki ne da nte di geu xi pädi hoki ra ngotho M'onda, ya xeni hnini ne ya ta hnini di ge u xi tsotse ne da iot'e.

b) Ya muntsi u hanja pa di nthüdi ra metsi jäi ha xa ñ'o ne ra jäi u mupu ka ya ngu hingi tsü gotho, ni xi n'a ra jäi za da yut'i ka ya ngu nfadi hingi tsü gotho numu hingi thüni ra hem'i thogi pädi ne mupu ka boka ya nthudi.

c) Nu xa hogi ra hñänsümpotte gotho nu u xi ne pa di hiandi ha da jäpi u xa nhiote.

d) Da mu ne da kuat'i nu ra hnini pa di mfatsi, ngatho u, nu ha da jäpi ra thogi ya nfadi di ge ya nfadi nzaya pa hinda ja ra tho ne da njapu ne yaa ngu hingi tsü pa gotho.

e) Nu ya bojä u fotsi ra gotho M'onda pa hinda tsü; nu gotho xihmahi ge xi da üni nuya xeni hnini gotho M'onda ne ya ta hnini pa di gesea nuyu mfeni.

Xeni N'ote ma Yoho (22). Da gohi hinda doni ya tsutbi ya du, nuu xa ngopu, ge tsü, di ge u xa k'ant'i, xa yam'i, ya t'o, ne ma n'a te xki japupu, nudi gut'i ge xo, di ge u xa pot'i di ge ya met'i ne ma ra ya tsui u xa mupu ne u xa thogi. Gotho ya

tsutbi ge xi da thuni rangutho ya tsutbi ge xi da thuni rangutho ra tsui ne da güt'i ka ra tsutbi ä xa xaxi.

Hingi ne da mami ra thoki di ge u petsi n'a ra jäi numu xta thumbi pa da jüt'i u ti di ge ya metsi, ne nixmu ta mhää ra nzaya tsutbi pa dÄ gut'i nuä xa zifi ra tsutbi ä xpa zifi ra mutsi ya hiote. Ne hinda thuni ne di ga u mupu xa mhää ra tsutbi nzaya di ge u petsi pa da nte ne xi da metsi ma juahni ngu ja ä haää ra xeni n'anthebe ne gutho (109), da un ra xeni hnini M'onda di ge u petsi hingi hegi ge xa gätsi xa m'aä pa dä thoki, ne ni xi ge u ya metsi u xa hää he xi n'an'yo ya seki, nu u ya xi xa sekbi ne xi fädi ha xa nja u xa mupu ne pa di m'aäpu konge mhää nu u xa thuxpu:

- I. Ra ngu ha da hogi ya thuni ne ha ra ndä pa ya ñu ra tsutbi;
- II. Xi da thogi nuu xa hoki ya muntsi hiote, hiote ko ya nzaki, xa ñägi, mpe ya bojä ne ya jäi, xi da jäpi, muzü ya mets'i nu di gehia:
 - a) Nuyu ko te di hoki, hanja u xa hogi di ge ya nhio, na hindi metho pa dä t'othe ra nzeki ne di gatsi da thumbi ra nzeki, pe nehe ma ra ya thudi pa xi da nu ha di gätsi.
 - b) Nuyu ma ra ya hem'i ge hinte da matsi un ha xa nja ra tho, ge hixa thudi pa dä ñagi ne ua da huantsi gotho u mupu di ge ra tho, zämu ne hamu xa muntsi gotho ngu ja ä metho xa mhää.
 - c) Nuyu to xa thuni ne xa thokbi ra muntsi nhio di ge ä ra hñu, nura mü muxa mbadi di ge u ne hinte xa zipi ka ra ndä nzaya ha xa hoki ha xa nja ra n'u pa hinda thogi.
 - d) Nuyu to xa t'etsi ra thuhu di ge ra hnu, ge xi da mui xa ngu u hanja da nuu xa hogi mupu di ge ra tho pa ngotho ne neu ya muntsi hiote, nu ä to xa t'etsi di gehia ya mui tho ge xi xa nfoxu pa dä ñiembi ra meti.

III. Gotho ya jäi nuu to xa nu ge xi xa tsani ne hinte xa hoki getsa da un ha da jäpi pa di hiandi di ge u petsi ne ha da nja di hoki ra za, ngu jä u ya mi mupu pa da hongi ne hinda thogi pa dä badi ha da nja di hoki ra tsutbi di ge u petsi.

Xeni N'ote ma Hñu (Art. 23). Ni xi n'a ra hiote tsa da metsi hñu tsutbi pa dä matsi. Hingi tsa ra yoho njotsi tsutbi di ge ä ya xa n'u ra tsutbi, numu ya xa nu ua ya xa sekbi ra gatsi. Kohi ge hinda thoki da njapu ne xi da hiandi.

Xeni N'ote ma Goho (Art. 24). Gotho ya ñoho thegi da nu ndä ra nijä da nu ne da m'aä da nu ne da nyopu, da hoki te jä pu ka ra nijä, numu hinte xa hiote ne hi xa ñ'etsi ka ra fadi di ge ra hmända.

Ra mutsi ñä pa gengihu hingi tsa da iot'e hmända ha da m'aä ha hinda m'aä ka nijä.

Nu u te thoki ka nijä xi fädi pa gotho ge xi thoki zämu nu ka ya nijä. Nu u xi thogi hamutho ge xi xa thuki ka ra hmända u mupu.

Xeni N'ote ma Kut'a (Art. 25). Ga da nu ra xeni hnini M'ondä ra ndä nte gotho M'ondä pa dä m'aä ge nuna pa gotho ne dar nhu, pa xi dar nsedi pa gotho ra ximho M'ondä ne ya ndä nzaya pa dä n'u gotho ne ko ra te ra bojä ne mefi ne pa n'a rangutho u te uni pa dä yut'i ne xi da metsi xangu, pa xi da nja ne da thegi ne da za u di mui ya jäi, ya muntsi ne ya n'an'yo jäi u mupu, xi dar nu ni hinda ntsü nu nuna ra thot'i.

Ra xeni hnini da behni, da hoki, da n'u ne da xahni ha di hoki ya bojä pa gotho M'ondä, ne da zits'i pa di rangutho ne da thoki gotho ya mefi u to da jäpi da iot'e ne nehe pa gotho nuu mhää da thegi di ge u xa mhää nu nuna ra thot'i.

Nu ra t'e bojä gotho M'ondä gotho hoki, kon gotho ra ntsedi mui, ra muntsi gotho, ra muntsi mui ne ra muntsi hense, ni xi da gämbi nu u ma ra ya mefi bojä hoki pa dä t'e nura xeni hnini gotho M'ondä.

Ra mutsi gotho petsi ra tsedi, ne hense ä, ya mupu ha jÄpi ngu jä ä mhää ra xeni n'ote ma hñäta, ka ra heke goho di ge ra thot'i, ge xi mupu zämu ra ndÄ nzaya M'ondä ra meti ne ha ra nda di ge u ma ra ya muntsi u ha da nja di boni u da mupu.

Genjabunehe tsa da uat'i hense u konge ya muntsi mui ne ya n'ase, konge ra hmända, pa da yentsi ne da hoki dar za nu u mupu u xi jär medi pa da nte. Xi xa mfädi kon gotho ya mui ne xi da mbe fi di ge ya mutsi gotho ne rase ya bojä, ge xi da hoki ha da ngu ne ha da njä ngu jä ä m'aä ne kon gotho ya jäi ne di hokinehe, pa gotho di mui ra za, nu di ge u jär metsi u xi xa za ne xi da mädi, dA kuati ne ra ximmho.

Ra hmända xa hñutsi xa da jäpi di hoki ne hampu di thuni ra m'efi di ge ra bojä ya muntsi mui: Di ge ya hoy m'ätha, ya muntsi mpefi, ya mfatsi, ya hnini, ya muntsi u mfoxhu u xangu pa gense u ya mefi ne, nu gotho, di ge gotho hanja di hoki ya mui pa dä guki, da üni ne da tsi ra za ne thüni gotho u jär medi.

Ra hmända da jot'i ne da mati ya m'efi bojä u hoki ya muisea ne da kuat'i ha danja pa di nja ya mui nuu ya munsti rase mfatsi pa ra nte bojä M'ondä nu ä ri gätsi mhää nuna ra thot'i.

Xeni N'ote ma R'ato (Art. 26).

A. Ra xeni hnini da hoki n'a ra mui muntsi hanja di hoki ra ndä nzaya pa di nte gotho M'onda ge da üni pa gotho, xi di 'yopu xi di mupu ne pa gotho di nte ra bojä pa xi di raseu ne ra ndä nzaya nfädi, gotho hnini ne ya mui ra hnini M'onda. Ya tsotse ya hanja di thoki M'onda mukua nuna ra thot'i ge da m'aä ndäu da tsotse di ge u xa behni da hoki. Ra hanja da thoki ge da mui pa gotho. Ko ra kuat'i di ge gotho ya mutsi mui hnini da dutsi ya nhe ne nuune ka ra hnini pa dä jäpi da huat'i ka ra huahni ne ha nja di nte. Da mui n'a ra hanja M'onda di nte ne xi da jäpi pa dÄ thoki nu ha danja di nu ne di hoki gotho ra mui gotho M'onda.

Ra hmända xa üni ra hiandi nzaya pa da nu ha da jäpi di hoki pa huat'i ne da yani gotho nu ya mupu M'onda ya mfeni ndä nzaya, ne ya mhää pa hanja di hoki, kongeu di hogi, pa di iqt'e ne di nfädi ra thoki nu ya hanja di thoki ya mefi pa di nte. Ne ka da jatpu di mhää nu ya muntsi u to nu di ge ya thogi ha dinja di ge u xa behni ne u xa mhää pa ra hiandi nzaya gotho nzaya M'onda da mpote ne da hñähu pa dä m'anhu konge ya nzaya ka ya xeni gotho M'onda da üt'i ne da bädu ge ya raseu petsi di hoki ya mefi ne da hogi.

Nu u to muntsi behni ne hoki ra ndä nzaya, ya muntsi gotho M'onda da m'ää hanja di mhää ra hmända.

B. Ra xeni da metsi n'a ra muntsi gotho M'onda da zifi ya mede na ya mui gotho nu u ya nthüdi ne xi da nfädi pa gotho. Pa ra gotho M'onda, ya xeni hnini, ra tsai M'onda ne ya ta hnini, nu ya ntsedi ngu jä ä xa mhää ra hmända.

Ra tsedi da nu ne da hiandi ya muntsi pa dä mui ma n'a ra muntsi xi da hä ra ntsüse hä da nja di hioni, ya jäi se tsutbi ne ya metisea, konge u xi järmedi pa da mui rangutho ra nfädi, u da boni ne da thüdi pa dä mhää u xa thuni ne da nhu ra thändi.

Ra muntsi da metsi n'a ra m'afi ndä nzaya ge di xa kut'a ya muntsi, nu n'a di genyu dar nhä ra nsüdä di ge u ya muntsi se: Da üni nuna ra nsünda ra nda nzaya ka ra xeni gotho hnini M'ondä ne xi da de na üni ne ra ngu nzaya mpote ya hnini di ge ra poni ra muntsi gotho ra ngu nzaya gotho.

Ra hmända da hñutsi ha da nja di muntsi ne di hoki pa dä hogi ra za un ra munsti gotho M'ondä u mhää ya mede ne ya mui gotho, ngu jä ä xki ndui di ge ya nyut'i ra mhää, xi ma juani, u tsotse ne rase, u te adi pa da üni nu u to n'yohu ka ra munsti m'afi ndä nzaya, un di tene ne di tsotse ma n'a ra ndä.

Nu ngotho ya muntsi ra ndä nzaya hense tsa da pot'i nu mu xa metsi n'a ra thogi ne hinte di petsi ma n'a ra mefi, ua dar ndä xa thuni, numu hingi tähä ra bojä nu ka ya ngu nzadi, ya nxadi nthüdi, ya mui metho ne ko te ri motsi, ne ge xi di mui kon geä mhää ra thuhu goho di gen'ä ra thot'i.

Xeni N'ote ma Yoto (Art. 27). Ya meti ya hai ne ra dehe numu mupu ka ra xeni hai gotho M'ondä, ge xi ra meti ra hnini M'ondä, nuna ge xa metsi ne petsi ra mhää ge tähä nuna embi ra metsea, xi xa hoki para metisea.

Nu pa di t'am'i ge dar za da t'am'i numu pa ge gotho da un ne da thümbi zämu. Ra xihmahi petsi zämu da hembu ra metise un hanja u xa ne, ne xa mädi pa gotho, ne pa da nu xi dar za, pa gotho ja jäi u nua mui ka ra hnini, pa xi da ziptho nu u mupu ka ra hnini ne hinto da hembu ya met'i, ge xi da thuni pa rangutho ne kongatho di ge u xi petsi ra hoy pa gotho, xi da mädi ne xi da mutpu u petsi, pa xi da nte ne xi di ngutho ka ra M'ondä ne ra za hogi ya mui nzaki ya jäi ka ra hnini metho ne ka ya hnini nte. Ge ka danjapu min'a da mhää ge da nja ra tsedi jar medi pa da nu hampu du mui ya ngu ya jäi ne da mupu chutho ne ka da thombu hampu da mui ma naki, da mupu, da yiegi ne da nu ya hoy, dehe ne

ya t'ohō pa ha da thoki ya nguthoki mupū pa gotho ne da behni ha da nja pa di thoki ma ra pa da mutpū, ne xi da hogi ra zā ne xi da te un made ka ya hnini pa da nte ne xi da mutpū ya hoy t'ohō; pa di hieki ya jāi ū mupū; ge xa mhää ra hmānda xa thuxpū, ha da nja di heke pa gotho nu ya hoy m'athä ne ya hnini; pa xi da nte, ya zi hoy metho; pa xi di mpot'i, pa di mui ya mbohni, ne ko te da mpot'i ne ma ha da jāpi ra mēfi pa di dini ra bojā nu ya jāi ma metho, ne pa hinda xoni nuu pētsi ra zi hoy ne hinda nu ū ñēmbi ya methi pa hinda tsü ne hinda un ra mui ra hnini.

Ge da nuä ra gotho M'ondā da nt'äte njuantho di ge ya mui gotho ū mu ka ra xeni da hēmbi ya methi ya dāthe; gotho ū te jā ne te hō, da hoki ha da kuati ya metsi nu ū rangutho ne ū n'anyo di ge ya hoi, ngu jā ū ya nzatho do ya huexdo pa di thoki ko ya bojā ma ra ya nzatho do, ne ra ū pa te di thoki ma ra ya metsi di ge ra dehe, ne ma ra te di thoki ya done numuxta te da thoki ge da jar medi ra mēfi ka ya dāthe, ne numū te da rinine ge gotho ū di thoki ma ra ya üxü pa ya thä ya nziki ya bojā ne ma ra ya ñ'ethi xa nk'ä; ra petrolio ne gotho ñ'ethi n'yoni ne nu ū xa nkä; ne ra xidi mupū ka ra xeni gotho M'ondā, konge ä xi xanxidi ne di gātsi ge da hiandi ndää pētsi konge ra n'an'yohnini.

Ya meti ra xihmahi M'ondā ya dehe nuu mupū ka ra dāthe ne kongotho ra xihmahi xa mhää ne xa nu (ra sic DOF ra n'ote ra n'a ra zänā-ra n'a m'o ra guto j'eya hñu n'ote) ya metsi kongotho ra M'ondā; ya dehe nü chutho; nu ya chulo dāthe ne di ge ū ma ra ū xa mhää zāmu nu ta hä bi tsegi ra dāthe; ne konge ū ya chulo dāthe ū xa mupū konge ya dehe ge ya meti ū ne ; nu ya n'u ya dehe ne nupū ha pōni, nupū xa xi rin du pōni ya n'a dehe ge xi mupū ne pa, tsepū ne xi ra nxidi, ne tagepū har tsot'e k ara dāthe, ka ya chulo dāthe ua gepū ha xa mpone ge gotho yū ya meti M'ondā ne, nu ya nzotho ū xi pōni ne xi 'yo k ara n'u (hingi thege, sic.DOF 20-01-1960) ne nu ū to xi n'u ge xi handätho njuantho,

hamu xi da ndu nu ä ne xi dar nxidi di ge u, ge xi dar za pa ra xihmahi M'onda ne ko yoho ya xeni hnini M'onda, ne ua hamu da thogi di ge n'a ra xeni hnini gotho M'onda ne ha ma n'a da thopu k ara ntsegi ra gotho M'onda; di ge ya n'u dätthe, nu ya n'u dätthe, nupu ha tsot'e, ge xi xa muji ya tsät'i pu ha tsegi di gehi'a yoho ya xeni hnini gotho M'onda ne muhui k ora n'an'yo mengu; nu ya ndämhe pu ha poni ra dehe nu ka ya m'omu dätthe, ge ka mupu ya dehe u xa nü, popu, ya m'ehhe ne 'yo ka n'uthe ne pa ka ya pothe ge embi ra meti ra ndä M'onda, ne nu u ba tu ka ya nhuexdo; ne u ya pothe, u hä xa thoki di ge ya n'u dehe ne ya nzothe u mupu getho ne nuu mupu ya pu xa ntungi ge xa hiandi ra hmända. Ge nu pothe k ara hoy ge xi da thegi da mupu pa ko te di thoki ma ra ya metsi ne da hambi ra meti ä to the ra hoy, pe numu da iani ne da iadi ä da nhe pa gotho ra xeni ne ua xi xa tsoni ma ra ya te mupu; ra mutsi gotho M'onda ge xi dar za da n'u ne da tu pa dä nu ha da jäpi di hoki pa di dux ma n'angdi majuani, ne ka da jätpu ma ra u ya dehe u ya meti ra xihmahi M'onda. Ne neu ma ra ya dehe u hingi mupu ka ya meti u ya xpa thuxpu ma ñä, ge xi embi ya metinehe jäpi da juät'i ka ya metisea ya hoi u ha 'yo ra dehe ne neu xi xa mupu popu, ne xi ts'i gotho, ne ge xi da n'u ne da mädi pa dä n'u ha da jäpi ya xeni hnini.

Nu u xa mhää ya yoho nthe m'efa, nu ra tse di ya nda M'onda ge hinda thege ge xi xa ntse ditho ne xi da ñ'ämbi, nuu pa ko te di thoki di ge u mupu ne petsi ra xeni, ne u ya metisea ya jäi ne u petsi ya hnini ge xa mhää ne xa hoki ya hmända mengu M'onda ne da hiegi da hoki, ge xi da hoki ngu jä u ha xa tsuts'i ka ya hmända. Nu ha da nja di thoki ya m'efi pa da nzämi ya njuexdo ne ma ra mupu pa ko te di thoki nuu ya xpa mhää ka ya the yoho, ge xi dar za da hoki xa nhio ma naki nuya pa ndui da hogi r aza ne da mupu ne numu hinte mhää hamu da thuni ra seki di gehia, ne xi da hiandi pa da üni hampu da muhu ge xi da mpoti nuya, ra ndä nzaya gotho M'nda petsi ra tse di da n'u ha da jäpi pa di gutsi ya gotho hnini M'onda ne hinda medi. Nu pa da mhää ge xi har tse di da nu ne

da hoki ya muntsi nda nzaya pa ha da nja ne ha da jäpi ya hmända pa da hiandi ha da jäpi. Nu di ge ä ra petrolio ne ya m'ö theñä, ne nuu mupu xa nk'ä ne u xa 'yot'i, ya dehe, ya do u ra za ko te di thoki, ne u ma ra di ge ya bojä, hinda thüni pa da mpefi ne nixi ra ya pa, pa da thüni, ne ni xi da mupu nuu xi ya xa thüni ra nseki nu ra gotho xeni M'onda da dumbi nu u ya mets'i, ngu jä u xa ngätsi xa mhää ra hmända ä mupu xa thoki. Ge xi ra metisea gensea ra gotho M'onda, da n'u, da pot'i, da xoni ne xi da metsi ra tsibi gotho pe ge xi da hmiptho nuna pa gotho ya hnini. Nuna ne ge hinda thüni pa n'asea ge ra M'onda da hembu ya metisea gotho u jäpu u mu k ara t'oho u ya metisea di ge u xi xa nhe pa di tsotse ya mfeni.

Ge ra tse di n era gotho M'onda da ziptho ya nziki bojä tso pa da njä xangu ya tsibi bojä tsa ne xi da hogi ra za u da hoki ge pa xi da tsotse. Ne xi da nja ra tsibi bojä tso ne hense da tsotse ne da metsi ra za.

Ra gotho M'onda nu ka ra xidi bojä hense ä mupu nthi di ge r dähte gotho M'onda ne ge xi thuni pa da metsi ya tse di ya jäi digempu ha bi tsegi nu a xa mhää ya hmända ka ra muntsi. Nukara xeni bojä hense xi dar nxidi ä yoho nthebe bojä pa ge u, made ä di ndui nupu ha mu ra tsegi ge xi xa nseki ne xi xa mede ka ra däthe gotho M'onda. Nu pa gen'u xi da ziptho ne xi da nja ya thoki nu ka ra nxidi ge di gätsi xi da mhäädi nupu ka ra xeni nxidi bojä pa gensera xeni hnini M'onda, ge da seki ndä u xi da xom'i ya xeni numu di gätsi da har medi, ge xi da muhi ma juani ko ra xeni hnini M'onda.

Xi pädi da iadi pa dä ñ'ämbi ya hoy ne ya dehe nura gotho M'onda, ge xi da hoki ngu jä ya mhää nguä pa di thutsi.

I. Hense ya mengu M'onda u xa mukua ne neu xi xa mukua ne u to mu ka ya xeni hnini M'onda tsane petsi pa da iodi ra hoi, dehe, ne neu te da iadi pa da

thüni nseki da du ra dehe ya huexdo. Ra xeni hnini tsä da üni ra metsi ne nu ya zübi, numu xi xa ngohui konge ra ngu hä thuni hem'i pa da mhää yapu ge da gohui konge ra gotho M'onda di ge u ya xa mhää pa da thuni ne xi da m'otsi ra ndä nzaya nu di genyu; u xar mui, numu xi xa njär medi mu hi xa muhui rangutho, ge da medi u te da thüni ra gotho M'onda. Nu mu ya xa thuni nuu da hembu ya meti. Nu ge xi dar ya ra n'a nthebe yuni di ge gotho ä ra mhää ra xeni ntsegi ne yoho n'ote ne retä nuka ya näni ra däthe, ge xi da iodi ya zübi ha da iadi da ndä pu njuantho di ge ka ra hoy ne dehe.

Ra xeni konge u xi ne pa gotho ya hnini k'äpu ne nuu xki ndui xa mpot'i, ge xi da üni pa da nura ngu hä thuni hem'i pa da m'ää ka n'any'o hinni, pa da thüni dar za, nu hampu da mui zämu di ge ya ndä härantzü gotho M'onda, ra hoy metise di ge u mupu ne xi jär medi pa gotho da mui pa ya jäi xi da thuni njuantho nupu ka ya njum'i hnini ne ha xa thumbi nseki.

II. Ya munsti pa nijä nuu xi xa thoki nu ka ya gätsi di ge ra xeni n'a nthebe n'ote ma ret'ä ne ra hmända pu ha xa thoki ge xi patho da hoki pa da metsi, ne da hembu ra meti na da n'u, hensea, nu u ya metsi u xi xa za ne xi järmedi pa ko te di thoki, konge hä di hoki ne ha di tsegi nuu xa mhää ra hmända nuu xa hñxpu:

III. Ya muntsi nguhanja ya n'u ge xi da üni, ya ngu pa gotho ne u ya nguse, nuu petsi te hoki ko to fatsi di ge u te ne, honi ra nfädi poni thändi, ra nthüdi mhää ra nxadi, ra nfotsi konge ya muntsi ne ma ra ya te thoki nho, ne hingi za da iadi ya metsi u mupu ne xi jar medi pa dan'u, nitho ne njuantho ne n'any'o di ge ä, ne ha da p'oti te da mhää nu ra hmända u xa thokpu:

IV. Ya muntsi mpo tsä da hoki pa da n'embi ya met'i ya hoy fontho pa ge hense n'artui u xi härmedi pa da tsä zotse u te hoki.

Ni xi n'a u ya muntsi ngu jaya tsa da hembu ra metisea nu u xi hoki ya mefi ka m'athä, nu ya züe. Ne neu petsi xi xa nxedi ya hoy u ne ge u xi petsi xa n'ote ma ra ya tsegi nu ä üdi ra heke XV di gen'ä ra xeni. Ra hmända xa hoki pa da hogi ra n'u ne ko te di hoki ne tengu ya chutho di ge u di munsti hu di gehia ya hai hnini, pa di hogi ya hai ne da ñ'embi ya meti pa gotho ya hnini ge hinda thogi ra ngu nu u ya thoki pu ha tsegi nu ra chulo hai, nuna hanja, gotho ya hai ge hi ya metise n'a ya jäi, ge ya meti nu ya hai u xa xorga, ge da thuni pa ha da hoki pa da mui ya bojä nt'ot'i, ge xa mhää da njapu ya juat'i ya zübi nu ka ya hnini.

Ra hmända se xa hñutsi ya hanja pa di yut'i ne di n'u u jär m'edi pa da iot'en una xa thoki di ge ra hekena.

V. Nu ya ngukuati bojä nu u xi xa thumbi nseki, konge ya hmända nu ka ra muntsi pa da hmipi ra bojä; ne xi da metsi ra ya bojä xi di mupu di ge u ya metisea ka ya hnini M'onda ne ka ya hnitho ne nu pa da hñuts'i ya ntüdi yuti di ge ra hmända, ge hinda za da metsi ra hai ne ma ra ya ngu jä ya hem'i ntsutbi ya ndunza pa xi da bädi u to jär medi pa di bähdi manjuantho.

VI. Ya xeni hnini ne ra tsai M'onda, ne ko ya tahnini gotho ka ra hnini M'onda, ge xi da metsi da bädi ha da jäpi pa di iadi ne pa da ñ'embi ya meti gotho ya metsi nu u mupu ya ndunza jar medi pa di nuhu gothohu.

Ya hmända gotho M'onda ne ya xeni hnini ne nu ka ya tsegi, ge xi da da nu pa di gätsi da nu pa ha da hoki pa gotho u di mefi nu ka ya metisea, ngu jä ä mhää ya hmända ne ra nzaya ngu kuati h'emi da mambi u embina. Da nu tengu na ha da nja di güt'i nu ya nhioya pa da n'u xi da thandi tengu da thüni ne ta tsotse nuna ka ra ngu nda mboho, ha da njüt'i ne da n'u tengu xo da thüni ra madi ya pau di ge ä da hiandi ka ra ngu ne da mhää gotho nu ra ha da jäpi ä ra mäadi da njüt'i u ya tsedi ne ya n'u kongehia ya mhää. Numu da thogi ra pa ä xa mbeni na xa zifi ra mädi jäi, ge hense ä da embi da gohi pa da n'u ra tsutbi ne di gätsi da

n'u ha di h_ogi ne di h_oki ra z_a ya ts_utbi, nuya ge xi da thandi num_u hi xa thoki ra ts_otse kon ge ra ts_edi a hi xa th_andi ka ra ngu muntsi nda nf_adi.

Nu ra t'ot'e ya thoki nu_a ra me't'i ra xihmahai M'onda, di ge u xi xa z_a xa mh_aä nu u mu_pia ka ra x_eni, ge xi da h_ogi ra z_a di mh_aäpu ra ts_utbi; pe ge nu ra mh_aäpu ne ko ra nd_a mh_aä ra nda nzaya pe_tsi ra ts_edi da h_oki, da h_oki nu ra pa ä xa ts_eki n'a nz_anä, ya nzaya ngu kuati hem'i ge nu u xi da h_oki, ra kuati hem'i, ge xi da m'o ko chu_tho ya boj_a ya jäi ne ra dehe nu u to de ne ne kongotho u pe_tsi, ne num_u xta m'o ya hingi ts_a da kotsi ä xa h_oki konge ya nzaya num_u ya xa nseki ra g_at_si thoki.

VII. Xi da f_adi ra za jäi ra ts_utbi nu ya to nu ya xiki hoy m'ätha ne ya t'oh_o ne xi mh_aädi nu ya me_tise di ge ya hoy, di ge u ha da mu_i pa da ho ya ngu ne ha da mpo't'i.

Ra hm_anda xi da madi ra gotho metsi ya h_ai ya muntsi ya hoy ya muntsi jäi ma m'etho.

Ra hm_anda, xi da n'u ra za ne xi da jäpi da nte ra nzaki h_ai ya m'atha ne ya hnini, ge xi da n'u ha da gohi ya h_ai ya jäi pu ha da mu_i ne xi da h_oki dar z_a pa xi da zi_pto ya hoy, t'oh_o ne ya dehe pa di tsi gotho ya pa ne xi da n'u pa da the_gi ma ra pa ge u te da ja mathoni pa xi da nte ra ts_otse ra nzaki nu ka ya hnini.

Ra hm_anda, da ne da n'u ko ra t'eke nuya jäi u the ya hoy m'atha ne ya t'oh_o, pa da n'u ha da jäpi pa te di noki u ne pa xi da zi_pto nu u te jäpu di ge u pe_tsi pa da ts'i, xi da n'u hangu u pe_tsi nu ya jäi the hoy t'oh_o ne n'ango ya jäi the h_ai m'atha. Pa xi da n'u ha dinjapu pa di m'aapu nuya h_ai m'atha ne ya hoi t'oh_o ge xi dar z_a, konge ra x_eni hnini ne konge ra hñu da üni ra se_ki pa xi da n'u te da h_oki konge ra h_ai, ne num_u ge u ya the h_ai m'atha, xi da mh_aä pa da f_adi ya

metsi di ge ya hai konge u ya muntsi hu ka ra hnini, ne xi da hiandi pa da hoki ne nda ya hem'i üdi pa di m'apu di ge u xa muhu ka ra muntsi hoi m'atha nu ka ra ngu di ge ra hoi. Numu da pa to da zokhuira hoi ge xi dar za pa da mäti ne da n'u ra hmända.

Nu mbo ka ra hnini. Ni xi n'a ra jäi the hai m'atha tsa da de ra hai da thogi nu made di gea kut'a di ge gotho ya hoi m'ätha. Ge numu nuä to the ra hai ge jäpi ma sü ra the hoi m'atha ge xi da iot'e a ha da tsegi ngu mhää ra heke ret'a ma kut'a (xu).

Ya muntsi kongotho ya the hoi m'atha nu ka ra hnini ne ya the hoi t'oh ge xi kohu ra za ha danja di thoki u xa thutsi ka ra hmända. Nu ra tsutbi nuya hai ne ra tsutbi nu ya t'oh, ge xi xa t'etsi m'a nho ngu xa mhää ra hmända, ge n'u ra muntsi mpote ne ja ma sü pa da nu ne da hoki ra za m'ät'i muntsi.

Ra nthembi hai, t'oh ne dehe nu ka made ra hnini ge xi da hoki xa nho ngu jä ä xa nzotse mhää ra hmända thutsi:

VIII. Da mhää ra xani:

a) Gotho da rembi ya hai, dehe ne ya t'oh u ya meti ya hnini, ya mengu ka m'ätha, ne ma ra ya muntsi ne ya hnini, xa noki ya ndä nzaya hñänsümpote, ya dänga nzaya ka ra xeni hnini M'onda, ne ha nu to ma n'a ra nzaya mupu ka ra xeni hinda ne da hoki u xa hnutsi ra hmända ra n'ote ma kut'a (25) ra zänä rato ra n'a m'o hñäto moho n'ote ma kut'a (1856) ne mara ya hmända u xa thuxpu ma ra:

b) Gotho ya thuni nseki: Ha da xoni ua da m'o ya hai, dehe ne t'oh, xa hoki ra nguint'ofu ha jot'i ya bojä ua ne m'a n'a ra muntsi nzaya M'onda, nu ra n'a ra

pa ra zänä ret'a ma yoho di ge ra n'a m'o hñäto hñu n'ote ma rato (1876). Ne gepia ya pap'ia, ge xi xa yut'i ne xi xa nthembi ya hoi m'atha ni xi majuani ya jäi, the, ya hoi t'ohö xi xa tseki di genyu mupu, ne ya meti ya hnini, ya mengu ka m'ätha, ne ma ra ya muntsi ka ya hnini, ne ma ra ya jäi hnini.

c) Gotho u to nu ra za ne tseki da hogi ra za, da m'o hoki nu ya paü di thogi nu ngu mhää ra heke m'etho, ge u ñ'ohü, ya tsutbi ne ma ra ya nzaya di ge ka ya xeni hnini gotho M'ondä, nu to xa hñämbi ne xa ndembi ya haj ne hi xa hoki ra za di ge ya m'atha, ne ma ra ya haj u xi fadi pa di seki, ne ko ma ra u mupu, di seu mui ka ra xeni hnini.

Ge xi xa ngohi ne xi xa xoni ra met'o, ge hense da metsi ya tsedi ya hoy nuu to petsi ya thuhu ne üni ngu ja ä xa hnutsi ngu mhää ra hmända ra n'ote ma kut'a ra jeya n'a hñäto yoho n'ote ra kut'a ne rato jeya ne töm'i pot'i ge xi iñ'ehe xa pu ne mithe ko ya thuhu ne ya xi dom'i xangu xa tho ret'a j'eya numu za thuni ko ra nxidi ne hinda thogi xo ngu ra nxidi di ge yoho n'ote ne ret'a ya hoi nxidi.

IX. Nu made ä to da xepi ge ä to xa hoki pa xi da mfädi ka ya muntsi hnini ne di ge u xa xoni ne ya hinte mui, ge xi dar za pa da n'u hamu da t'odi ya hñu ne goho ya meti di ge'ya mengu n'angudi nuu to mui ko n'a ra hem'i thoti di ge ya hoi, ge ya meti ra heki made, ko goho made di ge ya mengu n'angudi numu the digeh'ia xa hñu ne goho meti di ge ya hoi.

- X.** (Xa theki)
- XI.** (Xa theki)
- XII.** (Xa theki)
- XIII.** (Xa theki)
- XIV.** (Xa theki)
- XV.** Nu ka ya xeni hnini M'ondä ge koni ni xi da yut'i ya t'axjäi.

Ge xi xa nu ge ra chulo hai mpot'i nuu hingi thogi ya jai di ge n'a thebe huani hai, u the pa da ñunthe ne xa nk'ä ge di ndui da ñ'a ha xi nheui kon ge ma n'a ya hai.

Pa da nfädi ha da nja di ñu ge da thoki k ara bojä nfädi n'a nthebe huani u da nunhte konge yoho u hingi n'unthe, di ge goho u xi x aza ya hoi ne xo ñätho ya hoi mbo xi za, t'oho ne ya hoi 'yot'i.

Xi xa ñu, genseu, ge xi ya chulo hai, ñu u hinda thogi di ge yoho n'ote ma ret'a the hoi numu xi xa mpot'i nuu xa ntudi, ha thuni ra nthunhe; ne ge hñu nthebe, numu xi ho ya m'ot'i dazä, t'äfi ndux'yo, ko ra thoki mpoxi dene, keneke nailo, za dathe, vid, olivo, quina, vainilla, cacao, ñethi, zäthä ne ya za ixi.

Ge xi xa nu ge ya chulo hoi zue nu u hingi thogi ya jai nuu ya hoi nxidi jär medi pa di tsi xa kut'a nthebe ya zue ge xa ngu nuu jä ya ntäte xa ngu, nuu xi xa nu ne xi xa mhää ra hmända, di gen'u ya tsedi pa da xatsi ya ntsi mboni ka ya huani.

Numu ya bi nja ra nthunde, ya nünthe dehe poni ka pii ua ne ko ma n'a ra dehe u ri ñünthe nu ya metí hoi ua ge u to the ya chulo hoi ge pa xi dar za ya hoi, ge xi da nutho pa dar tsi za ya chulo hai, ha nemu, ge xi nembi ra za. Pa di bose xa nhio u di ñiep, ne hinda thogi xangu di ge u xa ñ'u di gen'a ra heke, numu xi xa muntsi nuu ko te xa n'u di geä mhää ra hmända.

Hanja numu n'a ra chulo hai zue xi xa hoki r aza nu ya hai ne nuya xi xa mpefi pa di mot'i, nu ra nxidi ä ko te hoki pa gehia xa mfeni ge hingi tsa da de xangu, ge ä mhää ha tsegi ngu jÄ ä xa ñutsi ya heke yoho ne hñu di gen'a ra heke di genu to xi nu pa xi dar za di ge u xa thuni di ge ya hoi metho da hogi.

XVI. (Xa theki)

XVII. Ya muntsi ñ'ä pa genguhu ne ya ngu nzaya mpote nu ka ya xeni hnini, di gempu ha tsegi ya hnini ge xi da iadi ya hmända di ge u ya xa tutsi na da nja di m'äpu di ge ra ya neke ne u xa n'an'yo di ge ha gotho k ara nxidi xeni ne di gempu ha täpi nseki ngu jä ä xa hñutsi ra heke goho ne re't'a ma kut'a (VI y XV) di geñ'a ra xeni.

Numu xi dar ngu ge xi da theke ne n'anyo di ge u to ya meti ge tsa da un xa n'anjeya di ge ra paä xa zipi. Numu xi da thogi ya pan e hingi pädi, un ra m'o ge dar za pa da hoki pa da mfadi ra njüti. Nu rangutho di ge u xi da ñ'u ra za u ya metsi rangutho di ge ra mhää ra nzaya u xa mupu.

Ya hmända mupu ka tsihnini da ñ'embi ra met'i ya mengu, di gätsi ya met'i u xa thoki ra za di ge u ya thuxpu pa di huadi ne pa hinda dembi ya hai ne hinte da gambi n'au;

XVIII. Ge xi mhää ge xi da ñ'u gotho ya thot'e hem'i mpote ne ya thüni di ge u xa hoki ya nzaya metho nura j'eya di ge n'a m'o hñätho hñu n'ote ma r'ato (1876), nuu xpä thuni ne gi xi xanja ra tuhni di ge ya hai, dehe ne u xi petsi pu u xi japu ka hai M'ondä, di ge n'atho ra jäi ne ko ya hnini, ne ge xi ra tedi ra muntsi nda nzaya gotho pa da mhää ndähä u medi numu ya xi xa ütsa ne da tumbi ya boja nuu xi ne gotho ya hnini.

XIX. Nu konge n'a ra thot'i, ra xeni hnini M'ondä da mhää ha da nja di thoni pa da muji a xi majuani pa di thuni ra tsutbi hoy, pa xi da ntsotse u da muji hinda ntsü tsutbi di ge ya njüt'i di ge (Ra, sic DOF 03-02 1983) hoi m'athä, hoi t'oho ne ya notsi hai, ne da mfotsi da xot'i majuani nu ya jäi mpot'i.

Ya tsegi gotho M'onda nu gotho u ha tsegi ya hai bähä ne ya hai t'oho, nuya n'anyo u xi xa ntudi nuya, ge xi da domtho nuu da bompu di ge yoho nee mara ya muntsi hnini; nu ngu ka u xa muhupu u xa njut'i ya hoi di ge ya hai bähä ne ya hnini. Nu pa gen'u ne, pa gotho, pa da nuya ngu thoki hem'i kuat'i k ara ngu tsutbi hoi, ra hmända ge xi da nu ka ya tsutbi pa da thuni ya hñänsü ne xi dar za nu ya ntsedi, nuu xi xa juat'i ka ya muntsi tsutbi u xa hñaki r anda muntsi nzaya mpote ya hnini ne, nu ya t'ayo nuna, kongera munsti zämu mupu.

Ra hmända da muntsi n'a ra hmuntsi pa xi da nu ra tsutbi hai, ne

XX. Nu ra xeni_hnini M'onda ge xi da ñani ha da nja pa di nte ya ma m'etho gotho, pa xi da tsotse da nja ra b'efi ne xi da mupu nu k ara hnini jäi m'ot'i nu pa da muji xa hño ne di jüat'i ne gohmi pa di nte ra M'onda, ne xi da thoki ya m'efi ka ya hoi ne ya t'oho pa di nja ra nxadi ne m'aäpu u to da üti. Da njäpu ne di thudi k ara muntsi thoki hmända ra za pa da n'u ha da njäpi di thoki u da bohni ya jäi da ñehe ya züe, u te ot'e ne nuu te po, di gen'u xi ne ya ngotho k ara hnini.

Xeni N'ote ma Hñäto (Art. 28). Nu ka ra xeni hnini gotho M'onda ge xi koho ge hinda h'u ra (Ya sic. DOF 03-02-1983) ne zämu hinda fatsi, da nuu xa njot'i, ge ne xi da n'eu da njüt'i ngu jää x ama ne xa hñutsi ha di nja, di n'uya hmända. Nu ge xi di n'useu di ge u xa n'u k ara 15 (ya, sic DOF-03-02-1983) Ge ni xi da n'u ne ni xi da m'äädi nupu ha thoki ha pohni u mpadi.

Ne di njäpu, ra hmända ge xi da ntsui majuani, ne ya nzaya xi da deni xa hño, ngotho pu ha di muntsi ne ha di muhu ra ya pa ne ha di zi u xi jär medi ne ha di petsi ko te di güt'i nuya netse ya te da güt'i; da muji gotho, pa da nuha da jäpi di pot'i u te xa nboni k ara thoki ya teme u mupu, u xa thoki ka ya ngu muntsi ngu thoki tsi, ne di geu to te hoki nehe, ne xi da n'u ge hinda yut'i ya n'an'yo ne pou

hingi njäpu genuu xi mu u to xi padi ha da jäpi ha di ge ra za u xi tsi ne da njut'i r aza ne hintsu dar madi ne, gotho, gotho da thoki n'a r aza nfädi da thuni ra mahte n'a ra jäi ä to da zipi kon gotho ya xeni hnini ne ua ya thi notsi muntsi ka ya hnini.

Ya hmända da hiandi ne da nu raza ne da mhää tengu di jüt'i ra madi u te jäpu u m'o, u tsi u hingi tsi di ge xi järmedi pa di te ra bojä. Gotho M'ondä ne da nu ne ha da jäpi ma ra ya muntsi pa di üni nuu ma ra ya te jäpu di ge u tsi ne neu hingi tsi, pa hinda thogi made di ge u xi järmedi ne hinte di jä xangu pa di jüadi pa gotho, ne ngu jä ra retse ya njüt'i. Ra hmända da mätsi nuu to xi ntoj ne xi nuha da jäpi pa di muntsi pa xi da hoki r aza ne xi da nu ya bojä u xi da gopu.

Hinte da muji hampu ha da n'u pa ha di jäpi ra xeni hnini pa da mhää ha da nja do hokse nu ya nt'ot'e: Ha di m'ehni hem'i, ha di nzafo, ha di mhää ya hña; petróleo ko de nithoki u järmedi, ya dehe ya t'ode u di nfädi ne gotho ya tsibi tso, ne ya tsibi ne gotho ya mēfi u xi nu ya hmända u xi adi ra muntsi ñä pagehnu. Ge xi ñä xi negi ne xi handi yapu ne ya njunabojä nuyu ge xi järmedi pa ra nte M'ondä ge xa ngätsi mhää ra xeni n'ote ma kut'a di ge n'a ra thot'i; nura xeni hnini ge ha ra ndä, da nu ge hinda ntsü n era met'i ra gotho M'ondä, ne da üni ra nseki pa da nu ha da jäpi di nt'ät'e di ge u ya n'u mfehni di ge u ñä ka ya hnini di ge u xa muhu rangutho ko ya hmända mupu.

Nu ra xeni hnini ge xi da nuhu konge ya muntsi ne ya ngu thoki u te japu numu xi ne da bähdi r aza pa di ye ya mfehni di ge u hoki järmedi nupu, ne xa mbädi ya muntsi ngotho ya hnini m'use.

Nu ra xeni hnini da metsi n'a ra kua'tä bojä da mu made ne xi di t'ähtäseä ha di hoki ne di kuati ya muji thogi. Nu ra tsotse ä xi ne ge xi da nu ha da nja pa xi muji

zämu ne xi da metsi ra ntsedi pa di bon ira bojä gotho M'onda, ne ge xi di nte ra ndä nzaya M'onda gen'ä ra mehti k ara xeni hnini. Ni xi n'a ra nzaya tsa da mhää ha da jäpi mui ra kuat'ä bojä ne ni xi da iapi bojä.

Hinte da mui ra muntsi pa da nja ya ntot'e di hogi ra xeni hnini ge xi da nuse, konge ra kuat'ä bojä mui ne di but'i ra bojä ne ha di boni ya hem'i bojä. Nu ra kuat'ä bojä made, ge nuä xki gatsi xa mhää ya hmända ne ko ra nt'oni u ne ya nzaya u xi ja ma zü, ge xi da hoki ra za ya mpodi, ne ngu ja u di n'u ra za ya befi bojä, ne xi di umbi ra nzü ya nzaya u jar medi pa di hogi ra za ne xi da kuat'ä bojä ge xi da un n'a ra jäi a xpa mehni ra ndä nzaya ka ra hnini gotho M'onda ko ra poni ra ngu mpote pa ya hnini ne ya muntsi zämu, nuu mupu; ge xi da mpefi zämu xi da tene ne xi di nte u te hoki ra nt'ätesea u nuu xi ja ra tsedi u xa thüni nuu hinda thüni nuu to to mpote ne fatsi ra kuati bojä ne ko ya njüt'i gotho ya muntsi xampote, thudi nxadi, mui nfädi ma m'etho ne konge u to xi di zpotho (Ziptho, sic DOF 20-08-1993). Nu ya jäi u to ximpote ne tsitsi ra za ra kuati bojä mupu ma de, tsa da mui ngu jäi ne xi da tstbi ñänsü ngu jä a xa t'ot'i ka ra xeni n'anthebe ret'a (110 gen'a ra t'ot'i).

Hinte da mui ya muntsi mpefi da hoki ya mefi di geu xi da detse ya bojä nuya muntsi u mupu ka ya hnini u xi xa muntsi ne xi japu te xa hoki ko ya detse bojä pa gotho, ge xi da mpo ka ya toi n'an'yo hnini u xa thoki pa da mpa u te xa hoki un yupu ka ya hnini ne ka ya muntsi nuna ma hoi to handi ne xi nu ha di m'omi ra dängä nzaya mui ka ra xeni hnini M'onda, ne da thüni metho ra seki pa da ha da jäpi da üni ua muntsi nzaya n'angu n'a nuya thogi. Nuse ya nda nzaya, di ge sea ne xi nu ha da nja di hoki nura muntsi ra mpote tsa da mambi ya muntsi di geu te da mambi pa da tehni ya muntsi di geu ha xa nja.

Hinte da hoki ra mate di ge u to xi hä ra uenda di ge ya pa u mupu u xa thüni u to ot'e ya h'emi ne ya duhu pa di boni u te xa hoki ne nuu te xa nxadi xa hoki ya mefi, ne xi da thüni ma ra u mupu nuu to xi juki u te ot'e ne xi xa za ya thoki.

Ra xeni hnini, xi da hoki ra hmända u xa zipi, de da nu numu da nja ra medi pa gotho, da üni ra hmipi u to mefi pa gotho ya jäi ne xi da hñämbi, u te di thoki pa gotho ya mui jäpu ne xi da nt'äte ka ra gotho xeni hnini M'ondaa, ne nu u hingi nhe gensea da nu m'etho. Ya hmända da hiandi ha da jäpi ne ha da nja pa da nu ge xi dar hogi xa hño, ne hinda hioni ra tuhni nupu ha da muntsi pa hinda tsihi u xi nhe gotho.

Pu ha mui.

Nuu to ha ra nsü ka ra gotho pu ha mui ge xi da njüt'i nu di geä xa ñütsi ka ra t'ot'i ne ge henseu da tütsi pa da thoki nu ra hmända.

Da za da thüni ra hmipi bojä pa di doi u ko te di hoki ya mefi u xi n'e, numu geu pa gotho, nu hamu tho da hoki ne numu nda tsani ko ra bojä do ge ra xeni hnini gotho M'ondaa. Nu ra xeni xi da hiandi ha di nja pa di thoki ne xi da n'u ha xa nfädi nuu mupu di gehi'a.

Xeni N'ote ma Guto (Art. 29). Numu da hñämbi, da hoki hingi njapu pa da mui r aza, ma n'a da ne da japi da nt'uhni, honseu r anda nzaya ra ta hnini M'ondaa, kogeu da gohi da hoki ya nda nzaya ne ne n ara mfatsi xeni M'ondaa ne ra ngu hoka tsutbi gotho ra nda hnini M'ondaa ne hanja mä da thogi k ara hmuntsi mpote ñä pa ya jäi nemu ya bi tsayau, to nu zämu tsa da heki gotho ja ra ta ndä hnini M'ondaa habu da guadi u ya neu hingi hegi pa da guadi u ya neu hingi pa da hoki n'itho ne ra za ä ne da hoki.

Petsa da hoki tengū ya mpa, ko ne da nu hangä da jäpi pa hinda heki n'angun'au. Numu da heki di petsi kongeu ya jäi hmuntsi pote nä. Nuna da uni da thogi pageä r anda nzaya gotho M'onda da nu ha di jäpi, numu da nu m'u ya bit saya, da mat'i n'itho pa da hmuntsi ne da nuha jäpi pa da gogi naza.

Thuhu III

Di ge ya me M'onda

Xeni N'ote ne Ret'a (Art. 30). Ra hnini M'onda ehe k ora mui ngu na ximhai.

A. Geya me M'onda u to xa mupu

- I. To ä da mui ja ra hai M'onda mageu habu mengu ya ta.
- II. Nu u to da mui nthi ra hnini M'onda ya bätsi tou ya te ne ya me mui M'onda.
- III. Nu u to da mui nthi ya hnini M'onda, ya bätsi ya ta mengu M'onda u ka xa mupu, ne ya ta ya mengu M'onda ka xa mupu, ne.
- IV. Nu u to xi xa mu ka ya m'otza ne ka ya nzani bojä mengu M'onda, ge da mhää k ara tui ne da m'o.

B. Ge xi ya mengu M'onda ka xa mupu.

- I. Nu u xa mengu nthi M'onda ge da thuni k ara ngu ha thuni h'emi padä mhää ka ya n'an'yo hnini da üni ra thot'i di mupu.
- II. Ra m'ehña ne ñoho mengu nthi M'onda numu da thütui ra m'ehña ne ñoho mengu M'onda, numu mui ne petsi ra ngu k ara xeni gotho hnini M'onda, ne xi petsi gotho ya h'emi u t'adi nuu xi xa mhää ya hmända.

Xeni N'ote ne Ret'a ma N'a (Art. 31). Ge xi da iot'e ya mengu M'onda:

- I. Ge xi da jäpi da mhää ka ngu nxadi pa gatho ne ya ngu nxadi xi rase de mhää ya bätsi, pa xi da nxadi ra n'a nxadi, ra yoho nxadi n era hñu nxadi ne xi da thuni ra nxadin nzaya fadi ngu jä ä xa mhää ra thot'i.
- II. Da mhää nu rap a ne ra hora a xa mhää ra nzaya k ara ta hnini nupu jab i m'ui, pa da thuni ra nxadi yango ne nfadi nzaya ne xi da nxadi r aza u petsi ko te di hoki di ra jäi, ne da bädi da ket'i ya nzafi, ne xi da tsüni ra n'yo k ara nfadi nzaya.
- III. Ge xi da mhää ne hoki da nu nfadi k ara gotho M'onda, di ge ä xa mhää k ara hmända, pa xi da nu ne da mädi ra gotho xeni rase, nuka ra xeni hnini, nu ra tsedi, nuu petsi neu xi nhe di ge ka ra xeni M'onda, ngu jä ha hinda nja ra tsü ne xi da m'ui ma juani nu mbo; ne
- IV. Xi da gotsi di geu xi jär m'edi pangotho, nja ra gotho M'onda, ne k ara tsai m'or ne k ara xeni hnini M'onda ka ya ta hnini ne nupu ha mui, ge xi di rangutho u di metsi nu ngu jä u xa mhää ya hmända.

Xeni N'ote ne Ret'a ma yoho (Art. 32). Ra hmända ge xi da nu ha da jäpi pa di hoki ya mui ya muntsi nda nzaya nfadi mengu M'onda pa dä uni ya mengu M'onda pa da metsi ma n'a ra hnini yapu ne da mui ha di nja pa da nura za ne hinda tuhni di ge ä petsi yoho ya tsaya.

Nu hanja di hoki nura mefi u xi j ama zü pa di geyu, di ge xa mhää nuna ra thot'i, ge xi xa mui ne xi ra mengu M'onda, ge xi da dom'i nuu to xi petsi nuna ra t'adi ne hinda iadi ma n'a ra tsayo. Nuna ra kuati ge xi da thuni ne nuu to xi ne da njapu di geä xa mhää ma n'a ra hmända di ge xa muntsi mpote handi nzaya gotho.

Numu xi j ara johia, hingi jarmedi da nu ne da hiandi kar nfadi nzaya n'a ra mengu nthi di ge M'onda, ne hi xi ka ra nfadi nzaya u 'yopu ka ya hnini. Hinda

yopu ka ra nzaya nfadi ntäte numu xi jar johia di ge ya gotho muntsi nzaya ni xi di ge ya nzaya nzani boja ngotho ya pa, ne ha da hñä ma n'a ra ntsü di geyu, xa mhää, ge da dra mengu M'onda xa mupu.

Nuna se xi xaza ne xi jar medi pa ya nzani m'otsa, ya to e ya bojä nzani, mü, to e ya ta bojä; u too hoki ya bojä ne ma ra gatho ra jäi u to e ya bojä ka dehe ne u nzani ge nukora mitu nxuni M'onda xi xa ngu ut'ui pa M'onda. Ge xi jar medi ne pa da ñ'ä ra sü nda nzaya 'yo ka dätthe ne nuu to ot'e ya mefi ne ya ndä nzaya u te hoki ko ya bojä.

Ya mengu M'onda ge xi da nhe rangutho nuya mengu n'anyo hnini, gotho u te da thuni pa di 'yobaja ne kon gotho m'efi, ya hñänsü nzaya u hingi nhe ne xi xaza pa ya jäi.

Thuhu III Ya me nzübi

Xeni N'ote ne Ret'a ma Hñu (Art. 33). Ya me nzübi nuu hinte petsi da mhää xa mhää k ara xeni n'ote ma ret'a. Petsi da thuni ya thuhu mhää ra heke I, thuni, n'a, dige n'a ra thot'i; nura muntsi gotho petsi da nuse ne da jäpi mäa k ara xeni hnini M'onda, ne hinda jot'i, gotho ya zübi ge xi zämu da t'ani ra muj. Ya me zübi ge hinda nuya ya nzaya M'onda.

Thuhu IV Nu ya me M'onda

Xeni N'ote ne Ret'a ma Goho (Art. 34). Ge ya mengu gotho k ara xeni hnini gotho M'onda ya ñoho ne ya m'ehña ge, gehu ya za muj mengu M'onda, xi xa muntsi, pa ge hu, mukua t'adi.

- I. Di petsi ret'a ma hñäto jeya, ne
- II. Petsi ra hogä muji.

Xeni N'ote ne Ret'a ma Kut'ä (Art. 35). Ge xi romi di ge ra nu.

- I. Da hñäki mujya bi nja ra thäki nzaya.
- II. Tsa da thäki pa da hñä ya me zübi ge hinda nuya ya nzaya M'ondä.

Ra ntsü ndä nzaya, ne da t'etsi p ama n'a ra mefi ä da thuni, numu xi petsi raza ra muji ngu mhää ra hmända;

- III. Xi da muntsihu n'a ne xi da thegi pa da hoki r aza ra thuni ya hñänsü mpote k ara hoi M'ondä.
- IV. Da hñäki ya nzafi nuya ndä nfädi muji tähä nfädi M'ondä ne ya ngu gotho M'ondä, nuä xa mhää ne xa t'at'i ya hmända; ne
- V. Da thoki ha di nu gotho ya m'o petsi da iädi.

Xeni N'ote na Ret'a ma Ra'to (Art. 36). Ge ja ra tsedi da hoki ya jäi nu k ara xeni gotho M'ondä:

- I. Da hñutsi gotho u to petsi k ara ta hem'i ta hnini, pa xi di nuseu, nu ha ta to thoki, ya mefi u to hoki; ne xi da hñutsi ra thuhu ne k ara moni hñä gotho. Ya jäi mengu gotho M'ondä, nu ngu jä ä ya xki gätsi xa mhää mbar hmända.

Ya muntsi ne ka ya thoki zämu nu ya tutsi gotho M'ondä ya jäi n era t'ädi ra hem'i nu ha da mhää ya mädi ya mengu M'ondä di ge ya muji nuu xi te ne pa ngotho, ne ko ya t'ot'e, xi ma juani nu jar ra mahte k ara xeni hnini nu ya jäi nu ge xi xa tutsi k ara hmända,

- II. Xi da hioki k ara thändi gotho M'onda.
- III. Da hñäki mu ya bi nja ra t'etsi nzaya ngu ja ä mhää ra hmända;
- IV. Numu da thuni ra nsü nzaya ge xi da iot'e nu M'onda, pe nu hinda thuntho; ne
- V. Numu da thuni ra tsutbi k ara ta hnini nupu ha mui, ya mefi t'etsi ne ya huahni.

Xeni N'ote na Ret'a ma Yoto (Art. 37).

- A. Ni xi n'a ra mengu M'onda tsa da thämbi ra mui ka ra xihmahi M'onda.
- B. Ya mengu M'onda u xa mupu da medi nuya mukua di gehu:
 - I. Numu xi da nese da moti ra mengu pa n'an'yo hnini yapu numu ne da thoki ra ya temeu pa ya jäi ngu ya ja ya zübi, numu da gähä n'a ra hem'i ra tsi hnini yapu, ne numu da gähä ya thuhu u di hemb*i* ya meti pa di ratsi ka hnini yapu, ne
 - II. Numu ya xi xa mui kut'ä jeya nu ka ra n'an'yo hnini yapu.
- C. Ya mengu M'onda de m'edi:
 - I. Numu xi xa ngähä ra thuhu nuä xa üni r anda nzaya zübi;
 - II. Numu xi xa m'epise ya nda nzaya mengu zübi ne hi xa iapi nseki ra muntsi nä pagenhu gotho M'onda ne ya muntsi zämu;
 - III. Numu xa hnampi ua hnampi u te tombi zübi ne ni xa iapi nseki ra muntsi ñä pegenhu gotho M'onda ne ya zämu;
 - IV. Numu xa hiegi ra nda nzaya n'a ra hnini ra thuhu ne hoki ya mefi ne hi nxa ia nseki konge ra muntsi ñä pegenhu gotho M'onda ne ya muntsi zämu, ge hinda hiegi da metsi ra thuhu nzatho hñä, nfädi nthudi ne pa ya nfatsi njäi pa da tsä da thegi;

V. Nu ko ra nfatsi, mu xi utsa nura gotho M'onda, n'a ra zübi, ua n'a r anda nzaya zübi, numu xi ne da iadi da mäti r aza konge r anda tsutbi gotho ra xihmah*i*, ne

VI. Nu xa nu ya hmända.

Nu u xa n'u ya heke II ne IV di ge n'a ra n'ampu, ra mutsi kongotho ge xi da mhää nu k ara hmända ya nt'adi u mupu, nu u hi xa n'u ge nu u da t'adi nseki ne xi da t'ode hanja di thuni, numu ya xi xa thogi ya pa u xa tsegi di ge ä manse ra hmända, ge hense da üdi ra nt'ot'i nt'adi nuu to ne.

Xeni N'ote ne Ret'a ma Hñäto (Art. 38). Ya m'etsi u petsi ya jäi ge da roki:

I. Numu hi xa n'u, ne hi nxa mhää ha xa nja, di ge n'au xi japi da n'u ä xa mhää ra xeni note ne ret'ä ma rato. Nuna ra n'aki da züdi n'an jeya ne xi da thumbi ma ra ya ntsu*i* nu xi xa tutsi manse ra hmända:

II. Numu xi xa t'etsi k ora mpe ne ua numu xa t'etsi k ora hiote jäi, ne xi da mede ge ä rap a ä bi ment'i ra nseki.

III. Nu gotho ya thogi di ge n'a ra i'yo fadi jäi;

IV. Kong era nthi n era poni jäi numu hinto xa xipi, ge xa mhää ka ya gätsi ge xi dan n'u metho ya hmända;

V. Numu xi xa ñäni di ge ra fadi, nu ra pa ä b iza ge da n'u mu ra pa ä da thumbi ra nseki; ne

VI. Numu da thumbi ra nseki ä da thüni ngu tsutbi ge da dokbi.

Ra hmända da hiandi nuu ya thogi pa hinda m'edi, ne ma ra ya m'etsi pa hinda roki u petsi ra jäi ne ha da jäpi di thoki ma n'aki.

**Thuhu Yoho
Heke I
Ya mengu gotho M'onda ne hanja ga ñetsi ya nzaya**

Xeni N'ote ne Ret'a ma Guto (Art. 39). Ya mengu M'onda xa mui ne mui ne mui ka ya hnini. Gotho u to ha ra ñänsü tom'i ya hnini pa xi di nuse ra mui nusena. Ra hnini zämu petsi gotho ya pan e gotho rap a pa da pot'i ya nzaya.

Xeni Yoho N'ote (Art. 40). Ge ra hogämu ra hnini M'onda da hoki n'a ra gotho xeni hnini M'onda mupu, ra ndä ñaki hnini, pa gotho k ora xeni hnini thegi ko ra mui ngotho pu ha tsegi u to pote numbo hnini, ge xi muhu gotho nu M'onda xa mhää k ara ndui nuna ra hmända jär m'edi.

Xeni Yoho N'ote ne N'a (Art. 41). Nu ra hnini da ñ'ä ra nsü konge ya hñansü muntsi, nu xi ja ra tsegi da hoki, di ge ne konge ya hnini, nu ge tsä da hoki u xa mhää ne nehü, ge xa mhää mupu xa thoki nuna k ara thot'i gotho M'onda ne neu rase ka ya hnini, ge ni xi n'au tsä da pot'i u xa thoki nfädi gotho M'onda. Nu ra mpodi yu tsutbi mpote ne ya muntsi ge xi hoki ha da nja thäki thegi, majuani ne zämu, nu kongehia ya tutsi ua:

I. Ya muntsi nzaya tsitsi ka hnini ge n'e ya hnini; ra hmända xki gätsi mhää ha di nja ne ko te di t'adi pa di tutsi majuani ya thuhu ne ha xa da nja ne di juat'i nu di mhääpu ra thäki M'onda petsi da juant'i pa di ñetsi ka ya ya xeni hnini, ka ya ta hnini, ne k ara tsaj M'onda.

Ya muntsi nzaya tsitsi petsi da n'u ha da jäpi pa di juat'i ra hnini nzaki nda ñäki hnini, da nu ne da juat'i pa di mpote ra gotho M'onda ne da nu ha da nja di nu ya jäi, ge xi da thoki ra za nuya ya ñaki nzaya pa gotho, da thegi da ñäkse ne xi da njuäntho. Hense ya jäi tsä da hoki ya muntsi nzaya tsitsi se ne xi da hñutsi ya thuhu rase ne kongotho ya muntsi nuyü ne digempu da gohi hinda za pa da muntsi ma ra ya jäi pa da thuhni di ge u ya xa mutnsi nzaya tsitsi ne ni xi ma ra ya muntsi mfatsi.

Ya nzaya t'etsi hense tsa da n'u u hingi hogi ya muntsi nzaya tsitsi di ge nu xa tutsi ne mhää nuna ra thot'i ne ra hmända.

II. Ra hmända da hoki ya muntsi nzaya tsitsi gotho M'onda da m'ede r aza n era rangutho konge u ko te di hoki nuna ra befi ne xa mhää kongeu te odi ge xi da üdi pa di hogi r aza di ge ya muntsi mpote nzaya numu xta mfädi ya ñ'etsi nzaya, ge xi da n'u kongeu te di hoki pa xi da mupu geu te di hoki pa xi da mupu di geu ya ndui metise.

Nu pa di hogi ra za ya muntsi ya nzaya tsitsi ge xi da mupu zämu ya thuhu numu ya bi uadi ra thetsi, ge xi da matsi ge xi da un ha da jäpi ot'e zamüi, pa di n'u, ne di boni ya mëde t'etsi ne u da n'u. Da thuni di ge u xa thoki mupu ka ra hmända:

a) Nu pa di thuni ra boja pa di hoki ya nthudi nzaya zamu ge xi da n'u mu yai njeya, ge da yopi ya mui ya jäi u hñäki di ge ra hñu n'ote ma rato ne kut'a nthebe di ge ä tähä k ara befi gotho ya pa nu jüt'ia ka ra tsai M'onda. Nu n'ote ma ret'a ra nthebe di ge ä tähä numu da nthebe di ge ä tähä nu ya xpa tutsi m'etho, ge xi da heke konge ya muntsi nzaya tsitsi rangutho n era hñu n'ote ma kut'a nthebe ä pongi di ge da nhieui konge ya m'ede u to xa hñaki numu xa dähä ra ñäki di ge ya nzaya mpote hnini ya xa mhää u m'etho.

b) Nu ha di n'u pa gotho ya hnini pa da hoki ya befi pa da dini ya hñäki gotho ra j'eya numu xa da t'etsi ra nda nzaya gotho M'onda, ya nzaya mpote hnini ne ya nzaya mpote hñä pa ya jäi gotho M'onda, ge hiehu ra yoho n'ote ne ret'a ra nthebe di ge di thuni ra boja pa gotho ne rangutho pa ya muntsi nzaya tsitsi ko ya m'efi nu ra j'eya ä numu hense xa hñäki ya nzaya mpote hñä pa ya jäi gotho M'onda, ge di thuni ko n'ote ma ret'a nthebe di ge ya bojä ä da thuni pa di hoki ya m'efi zämu.

c) Nu ra thuni boja pa gatho ya mefi ya nzaya, pa ra nxadi, pa di nxadi ma naki thoni nfadi pa ya boja ne nzaya tsitsi, ngu ja ya mefi ya poni ya hem'i, ge xi da thuni hñu nthebe pa gatho ya thuni hñu nthebe pa gatho ya thuni boja pa gatho ra j'eya di ge ya mefi u zämu, ge da thuni pa gatho ya muntsi nzaya tsitsi di rangutho n era hñu n'ote ma ret'ä n'a nthebe u pongi di ge u ya nthebe pa t'etsi u ra ndini di ge ya hñäki nzaya mpote pa ñä ya jäi di metho

Ra hmända da hiandi hampu tsegi ya mefi di mapu zämu u xa hñäki ndä ra tsau ne da thudi ya t'etsi ya muntsi nzaya tsitsi. Ra hmända se mhää hangu ä da thuni xangu ge da metsi da üni ne nuu to fatsi u to n'youi, pa di uadihu ge hinda thogi di ge uni ra j'eya, pa n'a ra muntsi nzaya tsitsi ko ret'ä n'a nthebe di geu tsani pa di gätsi ra nthudi ra ndä nzaya M'onda; ne da njapu ä da mhää ha di nja di thoki ne di hiandi ha xa nja ne ha xki thoki ngotho ya u mupu di ge u xa rini ne xa üni pa da t'ani ha da jäpi pa hinto da jäpi hinda hogi di gehia xa mhää.

Ne njabu ne, ra hmända xa iot'i ja dinja pa di njüt'i ya nt'ot'e ya muntsi nzaya tsitsi ge medi ya tutsi ne ya mfeni di ge u petsi ne mupu da n'u u xa nguat'i di ge gotho M'onda.

III. Ya muntsi nzaya tsitsi gotho ra xeni hnini M'onda petsi da nu zämu pa da nu pa ha di boni ya hñä ne xi da mfädi k ara hnini.

N'ampu A. Ra ngu M'onda nt'ets'i petsi r anda nsü ne xi ra se di nu ra pa ä ya thoki h'emi nuu jar tsedi

Da hoki k ara xeni t'ode y ha da hiandi ra nthudi nuu xi ne da tsotse di ge u petsi xa hoki nuya ya muntsi nzaya tsitsi mui gotho M'onda, ne kongeh'ia mukua xa mhää ya hmända:

- a) Nu ä di ndui ra nfädi ya nzaya tsitsi ne ko ra pa ä dä t'etsi ge xi da gohi ra nu ra ngu M'ondä nt'etsi yoho n'ote ne ntsunga hñato xiaxmu, di thuni pa da heke ko yoho ne ntsunga hñu ngu n'a nzuni ä di gätsi nu ko ya poni nt'ode thuhu ne ya thandi mponi hñämfö, nu ya pa u xa thegi di geä xa n'u ra d)
- b) Nu ngotho ya pa u xa nja ra nthudi, ya muntsi nzaya tsitsi ge xi da dom'i gotho ntsunga n'a ra hora nu ä k ara n'a zuni thogi di ge ya t'ote poni thuhu ne ka ya thandi poni hñämfö; nuya pau metho ge xi da thoki nu hanja xki gätsi xa mhää ra hmända;
- c) Nu ngotho ya pau ya hñäki nzaya ge xi da jäpi da thuni pa da tsotse da metsi nu ya muntsi nzaya tsitsi ra goho n'ote ne kut'a n'a nthebe rap a gotho u xa thuni di ge ä xa mhää ra kot'i a) di gen'a ra heke;
- d) Nu ya poni ka ya t'ode thuhu ne ja poni ya t'ändi hñamfö ge xi da heke nupu mbo ya pau da hoki nu ya rato ne n'ote nzüni;
- e) Ra pa ä xa thumbi ngu ge petsi nu ya muntsi nzaya tsitsi ge xi xa heke kongeseu nu ngu jäya: ra n'ote ma nthebe pa rangutho ne hñu n'ote ma ret'a ma nthebe u pongi di ge u xa rini di ge ya nt'äki pa ya nzaya mpote hñäpa ya jäi gotho M'ondä u ya xa mhää mañä;
- f) Ko pa n'a ya muntsi nzaya tsitsi gotho M'ondä ge hinxa pote ra muntsi ñä pa ya hnini ge xi da xifi ge ya ha poni thuhu ne ha poni ya thändi hñamfö ge hense u tsotse di geu xa thuni pa rangutho ngu ja ä tutsi ka ra kot'i met'o, ne
- g) Ko ra n'any'o a xa mhää nu ya heke A ne B di gehia ya mhää ne mui nthi di ge ya ndui nthudi ne mu yai ndui ya nthudi hñäki gotho M'ondä, ra ngu M'ondä ntetsi da thuni ret'a ma yoho ya pa gatho k ara xeni da thuni ra ha poni ya thuhu ne ha poni ya thändi hñämfö, konge ä mhää ra ya hanja di thoki; pa gotho u xa thuni, ra muntsi da üni pa ngotho ya muntsi nzaya tsitsi M'ondä pa rangutho n'e nthebe; ya pa u pongi di nu pa ya tsotse di genseu ne ko ma ra ya muntsi nzaya tsitsi gotho M'ondä ra pa konge ä xe beni ne xa thumbi ya h'emi di

ge ya zänä ntsungä kut'a ne neä di pongi nu ra gätsi t'ot'i pa ya pa u xa nfeni ra n'ote segundo n'angu n'a. Nu kongetho, ya mhää nu xa mhää ra kat'i a) di gen'a ra heke. Nuu xi xa nu r aza ra ngu M'onda nt'etsi di ge u xa hñutsi k ara t'ot'i d) di gen'ä ra heke. Nuu xi tsapi ra ma zü nu ra ngu M'onda nt'etsi tsa da tengu mpa da metsi pa di hñäpi ra hñänsu pa ge n'a ra muntsi nzaya tsitsi, numuge da ne da m'ää njapu.

Ya muntsi nzaya tsitsi hingi tsa da doi ne da metsi, konge ä ne ua n'a ra hñu jä, nu ya pau ra hanja ra poni ntuhu n era poni thändi hñamfo.

Ni xi ma n'a ra nxoge jäi, gens era thuhu ua xi ra mhatise ma n'a hñu jäi, tsa da doi ya nthudi nu ka nthode ntuhu ne ha poni ya hñämfo thändi u to xa thuni pa di mambi ra t'etsi nzaya ka ya jäi, ni xi da jäpi ra mate ni hinda utsa n'a ra muntsi nzaya tsitsi nuu to da t'etsi pa di hñä ra ntsü a da t'etsi pa ra hnini. Ge hingi tsa da mambi k ara xihmahi gotho M'onda nuna ra hñäna pa di roi k ara n'a'yo hnini zübi.

Nuu xa thoki xa thuxpu ka ya heke metho ge mhää ge xi da t'sotse nuka ra xeni hnini ne k ara tsai ra xihmahi M'onda nu kongen'a xa hoki ra nda nzaya nxoge M'onda ä di iot'e.

N'ampu B. Pa di tsotse ra t'äki nuka ya xeni gotho M'onda ra ngu nuka ya xeni gotho M'onda ra ngu nzaya M'onda t'etsi da nu tengu mpa di nu ra xeni hnini poni ntuhu ne ha poni ya thändi hñämfo da t'ode gempu ha bi tsegi ra t'ode hñäki, konge hia mukua ne nuu di gätsi da mhää ra hmända.

- a) Nu genyu di mapu ya t'etsi ka ya chulo xeni ge nu ya mefi pa da nt'etsi konge gotho M'onda, nu ko di nfädi di ge u xa mhää k ara kot'i a), b) y c) di ge ra heke A de gehia ya mhää;
- b) Nuu ma ra ya mhääpu thäki, da thuni ngu ha xa gätsi xa mhää ra hmända, nu kongen'a ra hñä mukua kar t'ot'i, ne
- c) Nu pa di heke ya pa ya nzaya ngu M'onda nt'etsi, konge u to xa hñutsi ya tuhu ne ka ya xeni hnini, ge xi da thoki ngu ja ä xa ngohu ko ma jüani ngu mhää ra heke A di gen'a ra thoki ne ko di gätsi da iot'e ra nda nzaya nxoge M'onda.

Numu xta mhää ra ngu nzaya M'onda t'etsi ngotho ya pa pa da ñä ha poni ya ntuhu ne ya ha poni ya thändi hñämfo nu man'a ra n'an'yo ne ndui nuu hingi jüadi ya metise pa da züdi ya pa di tsotse nuyu ne mara ya nzaya t'etsi, da nu ha di gätsi ya mefi pa di hoki ngotho ya pa numu m'edi, konge ya tsedi ngu mhää ra hmända ä diñú.

N'ampu C. Nu ya thoki mfeni nzaya tsitsi da üdi kon gotho ya muntsi nzaya tsitsi ge hinda gohi ya hñä pa hinda hiempu ya ngu muntsi u to da nu digehia ne ko ya muntsi nzaya tsitsi u ya metise, ge xi da juäti ya jäi.

Nu ya pau xi xa zifi da hoki nthudi nt'etsi nzaya gotho M'onda na ka ya hnini ge xi da gätsi ya thoki nuya nupu ha tsegi, ge ya jäi di ge gotho ya nthüdi ya nzaya t'etsi tsitsi nda nzaya, ne konge ya ta nda nzaya M'onda ne ka ya xeni hnini M'onda, ngu ka ya ta hnini, muntsi nzaya tsai M'onda, ka ya ngu nzaya ne nupu ha xi ka ya ngu nzaya ne nupu ha xi tsa da hiandi ya jäi. Nu hense u ra metho tsa ya nthudi da zifi ya nzaya t'etsi, nu hanja u do hoki k ara nxadi ne k ara t'othe, neu jär medi pa xi di nuko ra tsutbi nuu xi nheda nu n'itho.

N'ampu D. Ya heke xa thuxkua ne xi da tsahni ne da njot'i ra ngu M'onda t'etsi konge u ha xa nja xki t'adi, ne da t'adi ne hanja di hogi pa da xani n'itho nuu xa mhää k ara poni ra nthuhu ne ha poni ya nthändi hñämfo, di ge u xi xa thuni k ora nseki, nuu to hinda iot'e nu ma ra hmända.

IV. Ra hmända mhää hamu tsada hoki di mhääpu ya nzaya tsitsi u da thäki neu to xi ne da t'etsi pa da hñä ra nsü pa k ara hnini, ne da bädi ha da nja pa do hoki ra ndui nthudi ne ra nthudi nt'etsi.

N'an njeya di tene ra thäki nt'etsi r anda nzaya pa gotho M'onda, nura mpote ñä pa ya hnini ne ya mpote ñä pa ya jäi gotho M'onda rap a di ntene ge gotho n'ote ne ret'ä ma rato pa; nu ra j'eya ä ge hense da t'etsi ya mpote ñä pa ya jäi gotho M'onda, nuya nthudi ntetsi ge di hñu n'ote ne retä mpa.Ni xi n'au tsa da thogi ya pa u xa thuni di ge yoho ya hñu ya pau xa thuni rangutho ya pa xa n'u pa di nthudi ne di t'etsi.

Numu da tsani nu ya muntsi nzaya tsitsi ua ne ma n'a ya jäi nxotho nuna xa hoki ra hmända ge da tsutbi.

V. Nu pa di thoki ya t'etsi gotho M'onda ge ra meti ra xeni M'onda da hoki ra za konge ra muntsi ka ya hnini rase thutbi ngu nzaya M'onda ñ'etsi, xi ñehe ra jäi tsutbi ne xi petsase ra tsedi, da muntsihu k ora kuat'i ra nda nzaya nxoge muntso M'onda, ya muntsi nzaya tsitsi gotho M'onda ne ya jäi, ngu ja ä xki gätsi xa mhää njüantho ra hmända. Nuya ya mefi ra xeni hnini M'onda, ra za hoki, xi majuani, xi rase, hingi koni ne xi tsotse a xa mhää ra ndui na mambi.

Ra ngu M'onda t'etsi ge xi da ñänsü nuna xi pädi, rase ra nfeni di hoki be di xahni; ko ja di mapu ya muntsi u xa te di gen'u nune xa kohmi ko n ara tsüi ra ndä nzaya M'onda ne hñätho ya ntsui nt'etsi, ne da 'yopu, da ñä pa da ñetsi pa

ge hinda za da t'etsi, ya ntsui nda nzaya xoge M'onda, ya mpote ya muntsi nzaya tsitsi ne n'a ra to da 'yot'i di ge ra tsitsi nda nzaya; ne ngu jau to xa n'yohu xa nuya. Ya muntsi tsitsi nda nzaya ko ya xeni hnini ne ya mfatsi u pädi hoki nuya ge xi tsa da mehni ya jäi u xi pädi r aza u da jär medi pa da mpefi digeyu ne xi da xatbi ra nzaya tsitsi. Nu u xa mhää ra hmända ha di nja ra t'etsi ne ha di nja di ot'e ra nzaya tutsi k ara h'emi da ümbi ra tse di ra nda ntsui gotho, di ge u ya padi u xa n'yohu ka mbefi kon gotho u ya bego di ge u xa muntsi k ara hnini. Ya muntsi ge xi da hiandi ra h'emi kuat'i hmi ya jäi t'etsi ge xi da hüt'i xangu nuu to da mpote di ge ya muntsi nzaya tsitsi ngotho k ara xihmahi M'onda, nuu to da hñutsi ha ra mexa pa da m'ede ya nt'etsi ge da hñutsi ya jäi.

Ra ntsui nda nzaya di hñänsü ra'to jeya ne xi tsa di yopi ra t'etsi ma naki. Ya ntsui nt'etsi di tene ya nsü guto jeya, ne di gotho ya tsotse ne ya hingi tsa da t'etsi ra mehü di thäki di ge ra hñu rangutho di ge u 'yohu ka ya mpote ñä pa ya jäi, u xa hñäki ya muntsi mpote nzaya ñä pa ya jäi, xa nu metho ha xi yapu xi iani gotho ya hnini. Dan u xi m'etho pa da xahni r anda ntsui nzaya pa tou di ge ya ntsui nzaya nt'etsi, un pa di mpote pa di gätsi ra nsü numu hinto mupu. Ra hmända da hñutsi ndau di hoki pa di mhääpu digehu.

Ra ndä ntsui nzaya ne ya ntsui nt'etsi hingi tsa da metsi ma n'a ra mefi, hinda thuni ra hñänsü, nuu to da mpote di ge ra ndä ntsui pa gotho ne nuu to da mpefi ya muntsi xampate, ya xi pädi, mu fadi, to honi ra nfädi nuu to honi oa ngotho, ne hingi jüt'i. Ge xi di jüt'i ngu jau thuni di ndui ya nu ra ndä tsutbi nfädi nu gotho M'onda.

Ra ndä hä ra uenda gotho ra ngu ha thuni ra bojä di ge ra nt'etsi ge da ñ'etsi ra mpote ñä pa ya jä konge ya thäki di ge hnu rangutho di ge ya muntsi mupu pa da gotsi ha da nja ya ngu gotho nxadi ta ngu nxadi, ha da nja di gätsi da mhää

ra hmānda. Di tene ra'to jeya ra ndā nsü ne tsā pa di t'exma n'agi. Xti tutsi pa da nu ngutho ya h'emi pa ra ndā tsui gotho ne xi di nu ra ndā muntsi pädi hoki u xi jar medi k ara xeni hnini di ge u xi fadi ndā mui gotho M'onda.

Ra nzaya nxadi ge di ñ'etsi k ora thäki ya yoho hñu n'ampu di ge ra tsui gotho M'onda ä xa ngotsi ra ndā nzaya M'onda.

Ra hmānda da hñutsi ya t'adi nu u da ne da pa da muntsi pa di üni ra tsui ndā nzaya di ge ra ntsui gotho, ya ntsui t'etsi, ra uenda gotho ne ra, ndā nzaya nxadi di ge ra ngu nt'etsi gotho m'onda; nuu to xa nsü ngu ra tsui ndā nzaya, tsui nt'etsi ne ra ndā nzaya nxadi hingi za da hä ra nsü, di ge yonjeya mupu di ge ra pa ä bi bohni, di ge ra ntsü nu ka ya ndā nzaya hnini ge u xa t'etsi u to xa nguat'i.

Ya ntsui di ge ra ndā nxoge xa t'etsi di ge ya hmuntsi mpote nzaya ñä pa ya jäi u xa kuati ne xa hñutsi ya hmi ne ya thuhu ka ra muntsi di ge n'a ka ndā nzaya. Hense da mui n'a ra ntsui di ge n'a ra hmuntsi mpote nzaya ne xi da bätbi ya ndā nzaya di ge ra hmuntsi ñä pa ya hnini.

Ra ngu M'onda nt'etsi petsi ra ntsü pa da nu gotho ne xi njüantho, ne neu xa mhää ra hmānda, ya mefi u hoki pa xahni ra nxadi hogämuji, gotho ra xihmahi tsegi, ñ'etsi, ya m'etsi ne tsetsi di ge ya hmuntsi nzaya tsitsi, ra h'emi ha kua'ti ya thuhu ya to da ñ'etsi, xa mponi nuyü pa da nja ra t'etsi, xi hoki pa di nja ra nt'etsi, nuya mede xa gätsi mhää ra tse'di ne di thuhni ra h'emi xa nt'äte ya t'etsi ya nzaya mpote ñä pa ya jäi ne ya nzaya mpote ñä pa ya hnini, nuya mede nt'etsi ra ndā nzaya k ara xeni hnini gotho M'onda ge xi da t'etsi n'a n'u ka ya dhängä xeni nt'etsi n'atho kua'ti thuhu hmi, ngu ja ra nu thändhi nt'etsi ne ya

nt'ani ne xa iani te mhää pa da tsotse ya nt'etsi. Ya mefi ya ge gotho ya muntsi papu pa ya hnini ngu jä a xa ngätsi xa mhää ra hmända.

Nu di thändi ra bojä a xa thuni di ge ya muntsi nzaya tsitsi gotho M'ondä ge xi da n'u ra hmuntsi pädi hanjä thoki di ge ra ntsüi ngotho ra ngu M'ondä t'etsi, ge xi xa thuni da n'ase da hoki ra nsü, nura ndä ge da thumbi k ora t'etsi di ge yoho ne hñu rangutho di gense u ya tsui ä xa ngotsi ra ntsui ndä nzaya. Ra hmända da hoki da yut'i ne da mpefi konge ya muntsi, ngu jäu di hmäapu pa di iot'e ya nza pa ya ntsui ngotho. Nu di tsotse di ge ya mefi u xa thuni ra hmuntsi nfädi te hoki ge hingi tsetpu ya gehni ya ngu bojä, u xa dum'i ne ya n'unzaya.

Ra muntsi nfädi genu da zifi ya ndä nzaya tsitsi nu ka ya xeni hnini M'ondä ge tsa de nu ha da ntsegi u te mhää k ara heke m'etho.

Ra ngu M'ondä t'etsi ge xi da hñä ra tnsü ngu ja ä xa manhu ko ya ndä nzaya nuka ya xeni hnini gotho M'ondä numu xa t'adi, ra hmuntsi ge di mapu ya t'etsi ka ya xeni hnini ge xi da gätsi da nu ha da jäpi nu ya nzaya nxoge u da hokbi.

VI. Pa da mädi ra ndui othe thoti ne majuani de geu hoki ne xi hoki r aza ya tuhni nt'etsi, da mui n'a ra hampu da hnu pa da t'ohni u hingi jäpu nuu xki gätsi xa mhää ra nuna thot'i n era hmända. Nu ra hmuntsi ge xi da gätsi da mhää to ä xa ntäte di genyu xa thogi ya nt'etsi ne xi xa hnu r aza pa da mädi ya metsi nzaya tsitsi ka ya jäi u xa hnäki, ne xa t'etsi konge ya hmuntsi, di ge ä mhää ra xeni goho n'ote ne guto (99) di gen'a ra thot'i.

Nu ra mefi t'etsi ge di hnu ya mhää ha di t'ani, ya ndui othe thot'i ne majuani, hinda sa da nu ne da m'ohmi pa di hoki ra za nuu to xi ani ya t'etsi.

Thuhu II

Di geu ra ya ñ'ohu gotho ra ndä hnini M'onda

Xeni Yoho N'ote ne Yoho (Art. 42). Habu tsegi ra hai M'onda:

- I. Di geu to ñ'ohu gotho M'onda;
- II. Ya xeni hai, neu ja ka ya däthe;
- III. Ya xeni hai Lupe neu ya mui madui ra hai M'onda.
- IV. Ra nxidi xeni hai m'u made ka ya däthe digeu ya xeni hai neu m'ui.
- V. Ya dehe m'u ka däthe ya meti gotho M'onda neu habu tsegi petsi mbo ka däthe
- VI. Nupu habu mui gotho ra hai M'onda, ran oho tsegi petsi da embi ra meti ñaño ya hnini.

Xeni Yoho N'ote ne Hñu (Art. 43). Di geu ya xeni gotho M'onda ge ra xeni Aguascalientes, Baja California, Baja California sur, Campeche, Coahuila, Colima, Chiapas, Chihuahua, Durango, Guanajuato, Guerrero, Hidalgo, Jalisco, México, Michiocán, Morelos, Nayarit, Nuevo León, Oaxaca, Puebla, Querétaro, Quintana Roo, San Luis Potosí, Sinaloa, Sonora, Tabasco, Tamaulipas, Tlaxcala, Veracruz, Yucatán, Zacatecas, y el Distrito Federal.

Xeni Yoho N'ote ne Goho (Art. 44). Ra ndä hnini M'onda geä habu mui ra ngu ya nzaya n era ta hnini di ge gatho ra hai M'onda. Ge ra hai petsi nupia, numu da mä da thoki j ara xeni m'ätha M'onda ne habu ne da tsifi habu da tsegi ra hai da uni ra gatho ra hmuntsi.

Xeni Yoho N'ote ne kut'a (Art. 45). Ya xeni M'onda petsi ge da nu habu tsegi ta gepia ne petsi zämu, ne hinte di petsi ra hñä di geu ya hai.

Xeni Yoho N'ote ne R'ato (Art. 46). Ya xeni hai M'ondā tsā da hokse, ne da mā habu tsegi ya hai; pe hinda hoki r aza m'u hinda thogi j ara hmuntsa mpote.

M'u hinte gohi r aza tsā da mā da nu k ara hmuntsi mpote, ge ä da nu ha da jäpi k ora xeni thot'i 76 ne ra xeni XI, di gen'a ra thot'i.

Da mā hanja da gohi ya hmuntsi mpote ne hinto da daki. Ra nzaya hoka tsutbi gotho M'ondā tsa da bähdi ngu mā ra ya thot'i nuä to ne, ne da hionñä digeä da mā ne da boni j ara hmuntsi mpote.

Xeni Yoho N'ote ne Yoto (Art. 47). Ra xeni (de, sic **DOF 05-02-1917**) Nayarit da m'etsi ra hoy habu tsegi ngu njapia ra xeni hoy Tepic.

Xeni Yoho N'ote ne Hñäto (Art. 48). Ya xeni hoy mbo ja dāhte digeu ya met'i gotho M'ondā ra nxidi, made habu m'ui ya xeni hoy, ya dāthe, ya dehe m'u mbo neu m'ui ja ra hoy M'ondā ngu da mäti ra nzaya gotho M'ondā neu ya xeni hai m'ui ja ya dāthe ta gempia petsi rau ya xeni hnini M'ondā.

**Thuhu Hñu
Heke N'a
Di ge Heke ndä ha Nzaya**

Xeni Yoho N'ote ne Guto (Art. 49). Nu ra ndä tsutbi di ge ngotho M'ondā ge xi xa hege pa di hoki ya befi nu k ara ngunzaya hmuntsi ndä ne ra tsutbi.

Hingi tsa da muntsihu yoho ne mara nuya ndä nzaya nu n'ase ra jäi ne ua da kohmi, ne ni xi da jotsi ka ra ndä hmuntsi ndä maya di ge ya jäi, ha numu da

thumbi ra nseki ra hoki numu da zifi k ara hmuntsi di ge gotho, nuya xa hnu k ara xeni n'ote ne guto (29). Ni xi ma n'aya, ha nuu xa tutsi nuka ra yoho n'ampi ka ra xeni n'anthebe ne hñu ma n'a (131), ge xi da thuni ra ntsü u xa thuni pa gotho da iote ra nsü.

Heke Yoho

Di ger Ndä Nzaya nxoge M'onda

Xeni Yoho N'ote ne Ret'a (Art. 50). Ra ndä nzaya nxoge ngotho k ara xeni hnini M'onda de got'i nu ka ra hmuntsi gotho, ge xi da theke yoho ya ngu nzaya mpote ñä pa ya jäi; n'a ra nzaya mpote ñä pa ya jäi ne ma n'a ra nzaya mpote ha pa ya hnini.

Ueke N'a

Di ge t'etsi t'epu ra Hmuntsi ñä Pagenhu

Xeni Yoho N'ote ne Ret'a ma N'a (Art. 51). Ra ngu nzaya mpote ñä pa ya jäi ge xi di ñ'ohu gi ge ya mpotye gotho M'onda, xa t'etsi kon gotho pa hñu njeya. N'a ngu n'a ra ndä nzaya, ne di t'etsi n'a ra nfatsi.

Xeni Yoho N'ote ne Ret'a ma Yoho (Art. 52). Ra ngu nzaya mpote ñä pa ya jäi ge xi di ñ'ohu xa hñu nthebe (300) nzaya mpote ñä pa ya jäi nuu xa t'etsi, nuu xki ndu xa thaki ne xa t'äte, nupu ka ya xeni hnini t'segi nxidi ngu ndä nzaya M'onda n'atho ra h'emi ha da t'etsi, yohonthebe (200) ne ya nzaya mpote hnini ge xa t'etsi ne xi da u ä ra ndu mpote rangutho, xa t'äki konge ra h'emi thuhu mupu ka ra hnini ha mui, xa thäki pu ha tsegi (t'segi sic DOF 15-12-1986) xangu ya h'emi ñuhtsi thuhu.

Xeni Yoho N’ote ne Ret’a ma Hñu (Art. 53). Nu ra tsegi ra xeni ge xa hñu nthebe (300) ha mui ra ndä nzaya ñ’äki n’a ra h’emi ge ä da heki k ara xeni gotho hnini M’onda ne ka ya tsegi hnini ngu xa udi ra nzaya ñä pa genhu ne xi xa hñu ra gätsi re m’ede gotho ra hnini, ne xi n’a ya mpote nu k ara xeni hnini da gohi notsi dige yoho ya ndänzaya ñä pa ya jäi u xangu.

Pa di t’etsi yoho nthbe (200) ya nzaya ñä pa ya jäi ge embi ra ndui ra mpote rangutho ne ra ngu hmuntsi ha jä ya h’emi thuhu ka xeni, ge da mui kut’a ya hmuntsi ngu tsegi M’onda nzaya xangu gotho ka ra xeni hnini M’onda. Ra hmända jätsi hanja thoki ra tsegi gotho M’onda di ge ha tsegi.

Xeni Yoho N’ote ne Ret’a ma Goho (Art. 54). Nu ya t’etsi ya yohonthebe (200) ya nzaya M’onda nt’etsi nudi ndu ra mpote da thuni ne ra muntsi da üni ra h’emi tutsi thuhu ka ya xeni, ge xi da deni nuu hanja xa mhää ne xa mangä ra hmända.

- I. N’ar hmuntsi nzaya tsitsi, pa da thuni ya h’emi tutsi thuhu ka ya tsegi hnini, ge xi da thogi ra za ra kua’ti pa da t’etsi da nzaya mpote ñä pa ya jäi ge xi da dähä xa ngu di ge yoho nthebe ka ya xeni hnini ne n’atho ya h’emi thuhu.
- II. Gotho ya muntsi nzaya tsitsi nuu xa nzotse di ge yoho ya nthebe gotho di ge xa thäki ge da üni ya h’emi thuhu di ge ya tutsi xa ngu h’emi, petsi ge da thumbi ya ndä nzaya ha da ngu di ndui ya mpote rangutho.
- III. Nur hmuntsi nzaya tsitsi ge xi da iote ya yoho u da ñ’u metho, ne n’ampu ra ngotsi ha da ñ’u u xa ngu nuu xi xa da thumbi nuu to da t’etsi mpote, ge xi da thumbi di ndui ra mpote rangutho, di ge u xa dähä ra nt’etsi gotho M’onda u xa mupu, ra m’ede di ge ya nzaya n’a pa ya jäi di ge ya h’emi thuhu ka ya hnini nuya meti k ara tsegi hnini xangu h’emi thuhu. Nu ti thuni ge zämu di hoki

njüantho u di metsi ya nzaya mpote ñä pa ya jäi nu ya h'emi hutsi ya thuhu u ya meti.

IV. Ni xi n'a ra nzaya tsitsi tsa da m'etsi hnñu nthebe nzaya mpote ñä pa ya jäi di ge u rangutho ra ndui.

V. Ni xi n'au, ya nzaya tsitsi tsa da metsi n'a ra m'ede di ge ya nzaya mpote ñä pa ya jäi di ge u ya ndui mpote tsa da mpote ko n'a ra nthebe di ge gotho u ya ndä nzaya tsa da thogi di ge hñätho nthebe di ge ya nt'etsi gotho M'onda u xa thuni. Nuna ra ndä h'emi hinda thuni ya hmuntsi nzaya tsitsi, nu ra t'äte gotho ya tsegi xihmahi da metsi n'a ra nthebe di ge u xa dähä gotho ko ra ngu nzaya ñä pa ya jäi, dar ñ'etsi gotho ra nthebe di ge ra t'etsi gotho M'onda xa thuni di ge ra nt'etsi ra hñäto nthebe; ne

VI. Nu k ara gätsi ra mhää ra heke III, IV ne V m'etho, ya nzaya mpote ñä pa ya jäi mpote gotho ne digempu da gutsi ma ra pa da thuni ndäu di n'u ka ra hmuntsi nzaya tsitsi u xa rini hñutsii k ara heke IV ó V, ge da hmuntsihu ma ra ya nzaya tsitsi ko m'etsi nuyu n'an gun'a ka ya tsegi xeni xa ngu ya tutsi h'emi. Ya thuni rangutho ne njüantho konge u di tsotse t'etsi gotho M'onda ge xi xa hogi r aza nuya di gätsi. Ra hmända da hoki ha dinja ne ha di jäpi pa di hogi r aza nuu.

Xeni Yoho N'ote ne Ret'a ma Kut'a (55). Pa da yut'i ngu ndä nzaya mpote ñä pa ya jäi ge xi da m'etsi nuya xa nuya mukua t'adi:

- I. Dra mengu jäi M'onda, ka xa muji, ne hoki u jär m'etsipu.
- II. Di petsi n'ote ne n'a njeja ra pa ä da ñ'etsi;
- III. Dra mengu k ara xeni hnini nu pa u da t'etsi ua dra mengu n'angudi ge xi di mupu ra'to zänä m'etho di ge ra paä.

Pa da yut'i k ara h'emi thuhu di ge k ara tsegi t'etsi xangu ya h'emi pa da t'äki da mpote nzaya ñä pa ya jäi, ge da nhe dra mengu ka ra xeni pu ha muji di ge

gotho M'ondā, ne ha tsegi ra m'ui pa da t'entsi, ne numu ra mengu pu n'angdi di gepu ne ya xi di mupu rato zänä m'etho di ge ra paä da nja.

Ra mengu hmipi ngu hinda m'edi numu hinte mupu pa da hoki ya mefi ä ha pa gotho pa ra hnini ä xa t'etsi pa gotho.

IV. Hindi mpefi nuya pau k ara ndä nfadi mui t'ähä gotho M'ondā ne ni xi di petsi ra nsü k ara nzaya nfadi ua di hä ra nsü ka ya hnini ne k ara tsā M'ondā nupu ha jar thäki, numu ya xti thogi n'ote pa di geu.

V. Hindar ndä di ge n'a ra hmuntsi nuu xa n'u ne xa thuni di ra ndä thot'i di ge u ha ra uendä ne nuu hingi ha ra uenda. Ka ya ngu kuat'i h'emi gotho ya xeni hnini M'ondā. Ha numu xa uege pa zämu di ge ya mefi nura goho n'ote ya pa m'etho ä di t'etsi.

Hindar ndä tsutbi fadi nu M'ondā ra hmānda, ni xi ya muntsi üni majüani ra hiandi tsutbi ra mü ñäki nu M'ondā, ni xi ndä tsui nzaya M'ondā ua tsui M'ondā t'etsi tsui gotho, ne ka ya xeni ne ya ta xeni di ge ra ngu M'ondā t'etsi, ni xi ra ndä nzaya mpefi k ora nsü nuka ra ngu M'ondā t'etsi, numu ya xa hiege ra ndä nsü, zamü ne ya hindi mpefi, hñu njeya nu ra paä da t'etsi.

Ya dangä nzaya ka ya xeni hnini M'ondā ne ya ndä nzaya tsai M'ondā hingi tsā da t'etsi nuka ya xeni hnini M'ondā ne ya ndä nzaya tsai M'ondā hingi tsā da t'etsi nuka ya mengu nuya pa u ha ya nsü, ne xi nda hieya mefi pa zämu.

Ya 'yot'i nzaya k ara xeni hnini ne ya tsā gotho M'ondā, ya mutsi üni majüani tsutbi ne ya tsutbi gotho M'ondā ne ya xeni hnini di ge ra tsai M'ondā, ngu ya nzaya ta hnini ne ya nfotsihu di ge n'a ra mefi nzaya tsitsi-hoki h'emi kuat'i di ge ra k ara tsai M'ondā, hingi tsā da t'etsi nuka ya xeni hnini pu ha tsegi ya mui, numu ndä hiegi pa zamü ra mefi di ge goho n'ote pa m'etho di ge ä ra t'etsi.

- VI. Hindar foxte mojä di ge n'a ra nijä,ne
VII. Hindi mu ra tsedi konge n'aya dothi ngu mhää ra xeni 59.

Xeni Yoho N'ote ne Ret'a ma R'ato (Art. 56). Ra nzaya mpote ñä pa ya jäi ne pa ya hnini ge xi da uat'i di ge n'a nthebe n'ote ne hñäto ya mpote ñä pa ya hnini, digehu, n'a ngu n'a ka ya hnini na ka ra tsaj M'onda, yoho di t'äki k ara ndui ra t'etsi xangu ne n'a da t'äki di geu chutho. Pa di johia, ya hmuntsi nzaya tsitsi ge xi da hñutsi n'a ya thuhu yoho ya thuhu di ge ya mpote t'etsi. Ra mpote ñä pa ya hnini ra ndui chutho ge da thuni ha da nja di nu ya mpote t'etsi pa da tutsi ya thuhu di ge ra hmuntsi nzaya tsitsi, di genseu, numu xi xa ntäte ra n'yoho di ya m'ede hñäki nuka ya xeni hnini nupu ha xa ñ'u.

Ya n'ote ma yoho ya nzaya mpote ñä pa ya hnini nuu pongi ge xi da thäki ngu ra ndui di mpote rangutho, konge ra tutsi thuhu u xa thäki di ge n'atho ka ra tsegi xeni xangu ya t'etsi gotho M'onda. Ra hmända da mhää ha da nja di t'ot'e pa di johia.

Ra nzaya mpote ñä pa ya jäi ne pa ya hnini ge xi da mpadi gotho di zu rato jeya.

Xeni Yoho N'ote ne Ret'a ma Yoto (Art. 57). Nu n'a ra ndä mpote ñä pa ya hnini ge da t'etbi n'a ra fatsi.

Xeni Yoho N'ote ne Ret'a ma Hñäto (Art. 58) Pa da nzaya mpote ñä pa ya jäi ge getyu ya t'adi ne pa mpote ñä pa ya jäi. Un n'ampu ya jeya, ge di petsi n'ote ne kutä jeya xti zudi nura pa ä xa t'etsi.

Xeni Yoho N'ote ne Ret'a ma Gueto (Art. 59) Ya nzaya mpote hñä pa hnini ne ya mpote hñä pa ya jäi nu k ara hnini hingi tsä da t'etsi pa ñ'itho di yut'i.

Ya mpote hñä pa ya hnini ne ya mpote hñä pa ya jäi ya mpote tsa da t'etsi pa ñ'itho di ge ya pau tsa da nhä ya ndä nsü, numu hi xa nhä ya ndä nsü, hi xa nha ra nsü ka xeni hnini nura pa ä, nuya mpote ñä pa ya hnini ne ya mpote ñä pa ya jäi nuya ndä hingi tsa da t'etsi pa di ge ä ra n'itho pa da mfotsi.

Xeni Hñu N'ote (Art. 60). Ya muntsi gotho ya xeni hnini xa ñ'u k ara xeni yoho n'ote ne n'a (41) di gen'a ra thot'i, di hiui ä xa mhää ra hmända, xi da mäti ra tse_{di} di ge ya t'etsi ya mpote nzaya ñä pa ya jäi ne ya nzaya mpote hñä pa hnini di gen'a di ge ya xeni tse_{gi} nt'etsi n'atho h'em_i tutsi thuhu ha mu_i ne di ge n'a ya xeni hnini pu ha mu_i, da thuni ya h'em_i ndu_i chu_{tho} ne da hogi njapu_u ngu ja ä mhää ra xeni yoho n'ote ne re_t'ä ma ra'to (56) di gen'a ra ndä thot'i n era hmända. Ne da njapu_u, numu xta zifi ra tse_{di} ne da thuni ra ndä nzaya mpote ñä pa ya jäi numu xta ndu_i ra mpote rangutho ra gohi njapu_u konge ra xeni yoho n'ote ne re_t'ä ma goho (54) di ge n'a ra ndä thot'i ne ra hmända.

Ya gätsi di ge ya mhää tse_{di}, ra thuni ya h'em_i ne ra thuni ndä nzaya mpote hñä pa ya jäi ne ya mpote hñä pa ya hnini tsa da hñämbi konge ya ngu ñäki nzaya jäpi da iot'e ya hmända M'onda, di ge ä xki gätsi xa mhää ra hmända.

Pa di hogi r aza nuyu ya mhää k ara thuhu mentho ka ra ngu, tsa, dä n'u hense ra ndä ngu gens era ñäki nzaya jäpi da iot'e ya hmända M'onda, di ge u xa hñä_kbi konge ya muntsi nzaya tsitsi tsa da mäti hense u xi hogi ne tsa da pati u xa nfadi di ge ya t'etsi. U xa ntät'e ka ra ndä ngu nzaya ge xi nu ne xa thuni ra nsü ni xi to da hñämbi. Ra hmända da nu hangu da nuya bojä pa di nuya h'em_i da doti pa da hñämbi.

Xeni Hñu N'ote ne N'a (Art. 61). Ya nzaya mpote hñä pa ya jäi ne ya mpote hñä pa ya hnini ge hingi tsa da xani di ge ya hñäki di gen'u to hñäki di ge ya hñänsü m'efi, ne hingi za da yopi ra thoki di gehu.

Ra ndä nzaya di ge ya mpote hñä pa ya jäi ge xi da nu ne xi da mäti ra ndä thot'i gotho ya hmuntsi mpote nzaya ge xi da nu r aza ne xi muntsi pa di hogi ka ya pa hmuntsi.

Xeni Hñu N'ote ne Yoho (Art. 62). Ya nzaya mpote hñä pa ya jäi ne ya nzaya mpote hñä pa ya hnini ya ndä nuya pau da hñä ya tsuj, hingi tsa da hñä ma n'a ra nzaya ne u ama n'a ra m'efi k ara xeni hnini M'onda ge xi da ziptho ya bojä u da dähä ne hinte adi ra nseki kongera ndänzaya mpote hñä pa ya jäi; ne xi da jot'i nuu xi hoki, ne di gepu da tene pa da metsi ma n'a ra ra'yo m'efi. Ne xi da thändi ha da nja di hoki ya m'efi nu ya nzaya mpote hñä pa ya jäi ne ya mpote hñä pa ya hnini nfatsi, numu ya petsi ya m'efi. Ra heke di gehia xa mhää ge xi da tsuj ne da m'edi ra tsutbi nzaya mpote hñä pa ya jäi ne ya mpote hñä pa ya hnini.

Xeni Hñu N'ote ne Hñu (Art. 63). Ya nzaya mpote hñä pa ya jäi hingi tsa da hogi ya hmuntsi ni xi da m'etsi ma n'a ra nzü ne hingi n'u, kongehia, di ge ma de ya m'ede gutho u ya hmuntsihu; nuu ya mpotehu di ge n'a ra paä xa tutsi di ge ra hmända ne da jäpi da uat'i u hingi pa ka ya hmuntsi di ge ya yoho ne r'etä ya pa u mupu, ge xi xa zifi numu hinda hoki ge xi da bäse da n'u pa da thoki, ge hinda thumbi ra nsü, ne da mhää't'i ya nfatsi, ge xi da njäpi da ehe nura päa ne numu hinda iode, ge xi da zifi da hiege ra m'efi ne xi da josepu ra m'efi. Da hiegi ne da mupu ra m'efi ya nzaya mpote hñä pa ya hnini ka hmuntsi hñä pa gotho ya hnini ge xa mpote nuka ya ndui di ge ndä nzaya nxoge M'onda, ngu jäu xa thogi nuya pau xa thoki ya m'efi ge xi da t'etsi: pa da yut'i u xa thegi ya nzaya

mpote hñä pa ya jäi di ge ya hmuntsi ñä pa gotho ya hnini di ge ra ndui u xa ndähä xangu, ra nzaya mpote pa jäi ge xi jäpi hmuntsi pa da hñäki n'itho xa ngohi njapu ngu jaä mhää ra xeke IV k ara xeni hñu n'ote ne yoto (77) di ge thegi di ya hmuntsi di ge k ara ngu mpote hñä pa ya jäi t'etsi pu ha xi ndu ya mpote m'etho hñäki di ge ya ñ'ohui hmuntsi nzaya ge xi da deni ra njäntho ra tutsi thuhu gotho M'onda, digempu mu ya xta t'etsi ya nzaya mpote hñä pa ya hnini di geu xi tsa da t'etsi; ne da yut'i ya mefi xa tsopu di ge ya hmuntsihu k ara nzaya mpote ñä pa ya jäi ne pa ya hnini u xa t'etsi ä xki ndui di ge ya n'a chutho, ge xi di thuni ya hmuntsihu di ge ya t'äki pa da mpote nuya hmuntsi ka ya xeni hnini gotho M'onda di ge u xa n'u xa tutsi ko yoho ya thuhu u ha ya m'etihu.

Ge xi xa fädi ne ya mpote nzaya hñä pa ya jäi ne ya mpote hñä pa ya hnini di medi ret'a pa bä ehapu, ne ni xi da mhää na xa nja yo hi xa ia nseki ra ndä nzaya tsutbi ka ra mpote hñä pa jäi. Ge xi ja da bädi nuna, ra hegi m'efi a di zotse ra pa n'itho, ne xi da mhää't'i nura nfatsi.

Numu hindi 'yopu gotho u pa da t'etsi ra mexa di ge ya nzaya mpote ua da hoki ya m'efi n'a t'etsitho, xi da hmuntsi jomfini ya nfatsi pa da mupu ä xi n'itho pa da mpefi ya mefi, ne numu ya xa thogi ya n'ote ma ret'a ya pa di ge ä xa mhää.

Ge xi da nja ra tsaki, ne xi da thumbi ra tsui ngu mhää ra hmända, digenu xa thuni ra t'etsi nzaya mpote hñä pa ya jäi ne mpote pa ya hnini, hinda 'yopu, un mu hinda mhää hanja ra tsui di ge ra nzaya mpote, pa da mpefi konge ra nzü nuya pau xa tutsi ne xa mhää ka ra ndui ra heke di ge n'a ra xeni. Ne ä hinda iot'e r aza, ge ra hmända da got'i, ya hmuntsi nzaya tsitsi gotho M'onda nuu xa tsahu ya t'etsi pa da nzaya mpot'e hñä pa ya jäi ne ya mpote hñä pa ya hnini, ne xi da bahu konge ya hmuntsihu ya nfädi nt'etsi u xa ntät'e ge hinda ehpu pa da mpefi konge ya mefi.

Xeni Hñu N’ote ne Goho (Art. 64). Ya nzaya hñä pa ya jäi ne ya mpote hñä pa ya hnini numu hinda juat’i n’a ra hmuntsi, ne hinda mhää hanja hinda m’ää ne hinda iadi nseki k ara ngu nzaya mpote, hinda metsi da tsa pa ra paä hin xa mhää.

Xeni Hñu N’ote ne Kut’a (Art. 65). Ra hmuntsi ge xi da hmuntsi nuä ra n’a ä ra guto zänä di ge ya jeya u. Pa da za rango ä ra n’a njeya ra mefi di ge ya hmuntsi ne n’a ra pa ra zänä yoho di ge ya jeya u ne pa da za ya ngo di ge ya yoho njeya ya mefi u xa hmuntsi mupu.

Nu ya jeya u ra hmuntsi ka ra ngu hmuntsi ge xi da mupu nuu ge xi nheu pa da nu ya mefi ngu mhää ra hmända hmuntsi.

Xeni Hñu N’ote ne R’ato (Art. 66). Nu njeya mu ya hmuntsi da tene ya pa u ja medi pa da iot’e gotho ya mefi nu xa mhää k ara xeni m’etho. Ra ndui mefi tsa da domi xangu ge hense da domi ret’a ya pan e kut’a nuä ra r’et’a ma yoho ya zänä di ge ra jeya ä, numu da nura ndä nzaya gotho M’onda da ndui ya mefi nu ra paä xa ñ’u ka ra xeni goho n’ote ne ñhu (88) nuya hmuntsi tsa da domi nu n’ote ma ret’a ma n’a (31) ra zänä ret’a ma yoho jeya ge hinda thogi di ge ra n’ote ma ret’a ra zänä goho di ge ra jeya ä.

Ha n’u ya yoho nzaya mpote numu hindi muui majüani pa di gätsi ya hmuntsi m’etho di ge ra pa xa mami, ge xi da hoki ra za ra ndä nzaya gotho M’onda.

Xeni Hñu N’ote ne Yoto (Art. 67). Ra hmuntsi konge ra n’ase k ara ngu mpote, numu xi da ñu ya mefise di geu, ge xi da hmuntsihu xi n’itho. Numu xi da ne da hmuntsihu pa di hoki ra thuni mefi zämu; nu di gen’u ya metiseu ge xi da nuse

ya mefise di ge ya hmuntsise ne xi da n'u pa di nfädi, ndäü xa mhää nu k ara m'afi hmuntsi mupu.

Xeni Hñu N'ote ne Hñäto (Art. 68). Ya yoho nzaya mpote da gohui n'a ra hampü da nja ne ha hinda zä da mhää numü xta hmuntsi pa di mhää ne ya paü ne ha di jäpi di nuü, xi da ñat'i n'a ra hmuntsi pa da muhupu ra hmuntsi gotho, numü xi xa ngohui ngotho yoho pa di mhääpu, ne hingi ne ya yapu rap a, ne ra ngu ä hingi ne, ra ndä hmuntsi di gätsi da mhää, ne da jüahni n'a ne yoho hampü di nja ra hmuntsi. Ni xi n'a ra ngu mpote tsä da doki ya hmuntsi di ge hñupa, numü hinte xa zifi nuä n'a.

Xeni Hñu N'ote ne Guto (Art. 69). Nu ra ndui hmuntsi ndui n'a ra jeya di ge di thoki ha hmuntsi, nepü ra ndä nzaya de gotho M'ondä da üni n ara dokä befi nuä xa iot'e, nuä di mhää ya befi, ne nuä xa thoki gatho M'ondä. Ne da ñütui nuü hñä pa ya jäi ne nuü ña pa ya hnini, ra nzaya da hiandi ne da mhää ne da ñutsi ya tutsi thändi.

N'a ngu n'a ngu nzaya da hoki ne da hiandi nuä xa iot'e ra ta nzaya de gotho M'ondä, da mhaä ne da zifi ya thi nzaya pa da x'ipi jätho ya jäi M'ondä pa dä manga majüani. Ra hmända ne nuü ñä pa ya jäi da thändi nuä xa tutsi ne da ja zi düi de nuya ya thutsi.

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a (Art. 70). Gotho ya thoki de ra ngu muntsi ya tsutbi pa da ya hiandi ya hmända ne nuü xa mhää. Ya hmända ne nuü xa mhää da ñena ha ra thensi ne da ñutsi ya thuhu de gatho ya mbohü de nura ngu tsutbi ne n'a ra bego de nuya nzaya y da mhää ngu manga ra: “Hmuntsingu de gotho ra ra hoy M'ondä ne da mhää: (thot'i de ra hmända ne nuü xa mhää)”

Ra hmuntsingu da xipi ra hmānda da iandi ha njāpi paā mbo.

Ra hmānda da mhāā, hanjāpi da totuē para hmuntsi de ña pa ya jāi, de ya hmuntsi, pa da ñose ne da mhāā nuā ne, ne nuā benni y da tudi ha ra ngu tsutbi ge nuā ña pa ya jāi.

Nuna ra hmānda hingi tsa da nja nubu hinxa mää ha ra dāngā tsutbi de gotho M'onda pa da nja nuā mangua.

Heke Yoho

Ra beni ndui ne ra thoka hmānda

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma N'a (Art. 71). Tou petsi da ndui da hoki hmānda:

- I. Ra nsaya gotho M'onda.
- II. Gatho ya mpote ñā pa ya hnini neu ya mpote nzaya ya pageu ya jāi.
- III. Gatho ya mpote ja ya xeni M'onda.

To ndui da mā te ben ira nzaya gotho M'onda. **(Presidente sic DOF 05-02-1917)** ya nzaya mpote ñā pa ya jāi ja ya xeni M'onda. Num'u hin'a kongeu ya mpote ñā pa ya jāi pa da thogi ja ya mpen'i. Nuu da udi ya mpote ñā pa ya jā ne ya nzaya mpote ñā pa ya hnini, petsi da hoki ngu da m'ā ra h'emi ha da japi raza n'angun'au.

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma Yoho (Art. 72). Gatho xa t'ot'i hmānda poni hinda rased digeu ya ngu habu ñā pa ya hnini ne ya jāi da ñāki ngu mā j ara h'emi pa da thoki ne da t'etsi.

- A.** Numu ya bi thogi n'a ra h'emi mä te m'efi beni da thoki, da thoki pa da ñudi ne da thogi da m'ehni k ora nzaya gotho M'onda, nemu hinte di petsi te da poti, da nt'ot'i t'udi magetho.
- B.** Da ñäki ne da thogi k ora tan zaya gotho M'onda, gotho ra mfeni h'emi hinda mengi ni hinte da uadi ra ngu hmuntsi da pa da japi da mengi rap a da ndui da hmuntsi ña pa ya jäi.
- C.** Ra t'ot'i h'emi hmända hinda hogi xa un ra nzaya ta hnini M'onda. Gotho ua tengutho da mengi ja ra ngu hmuntsi, ne petsi ga da ñä manaki (**sic DOF 05-02-1917**) numu da mä xa hogi ne da mä da tho made da t'etsi da tho manaki j ara ngu ñäki ya mpote ñä pa geu ya jäi. Numu da thogi nuna ra hmända da gohi da gotsi ko ra nzaya pa da boni ra h'emi ne da nt'udi.

Ya nt'etsi huan'i hmända petsi ga da n'atho n'a ra h'emi nt'etsi.

- D.** Numu rau ya nt'ot'i h'emi feni m'efi da boni hinda hogi rasa petsi ge da kotsi j ara ngu ñäki ne di mä te da thoki raza ne m'edi, da hn'u manaki gatho neu to da mui da thoki ja ra za nzaya pa da nu da hogi raza, numu da thogi kongotho da tho manaki ko ra ndä nzaya pa geä ra heke A; numu hinda thogi hinda za da ñäki nunu ra hmuntsi.
- E.** Numu n'a ra nt'ot'i h'emi m'efi hmända da boni hingi hogi ne da pahti, da hñutsi da ñäki ne da nu ha xa hogi neu honse u hingi hogi r aza petsi de da pati da hnuxa ma ra pe hingi tsa da pati ya xeni ya xa thogi. Numu da hñuxa ma ra da hoki ya nzaya ñä pa ya jäi de mengi da yohpi da nuhaxa hogi ne digempu da thoki ya ya ta nzaya gotho M'onda pa digeu xa thoki ngu ma ra hege A. Numu hinda thogi ma ra hege A; Numu hinda thogi u xa hñutsi hinda thogi kongeu da t'etsi da mengi da nu manaki pa da hoki rasa numu hinda thogi xa ñoh tsa da hogi ne thoki k ora nzaya gotho ra hnini M'onda pageä mä ra heke A. Numu ra ngu hmuntsi habu ñäki ya mpote ñä pa ya jäi, da mä tho made da t'etsi gotho ya mfeni nt'ot'i m'efi da gopu to da mengi da muntsi manaki ne m'u gotho da gohi

da mä da thoki ra h'emi hmända honseu ya xeni da thogi ne da gohi ray pa man'a ra hmuntsi.

- F.** Hanja nu, mpadi da hñiaki ra ya hmända da teni pa da nu ha thoki.
- G.** Gatho mfeni m'efi xa nt'ot'i hmända da boni hinda thogi j ara ngu hmuntsi ñäki ya mpote ñä pa ya jäi, hinda sa da ma ra ya hmuntsi pa da ñäki gotho ra ya jeya.
- H.** Pa da thoki ya hmända da boni tsä da ndui mageä hingi rangutho digeu gotho yoho ya ngu ñäki ya mpote ñä pa ya jäi ne ya nzaya mpote pa ya hnini, pageu nt'ot'i mfeni m'efi to da hmihpi, ra njut'i kongeu tou da hñuxa ya thuhu, gothou petsi ge da ñäki j ara ngu habu hmuntsi ya mpote ñä pa ya jäi.
- I.** Ya ndui mfeni hmända da ñäki ja ya ngu habu muntsi ya mpote ñä pa ya jäi da t'udi di tsudi n'a ra zäna ha di thogi habu fehni m'u ya bi hogi ne hinda udi ha thogi raza, henseä ra nt'ot'i h'emi mfeni hmända tsä da nt'udi pa da ñäki ja n'ahño ngu hmuntsi mpote ñä pa ya jäi.
- J.** (sic DOF 24-11-1923). Ra ndä nzaya di geu ya mpote ñä pa ya jäi hingi tsa da zipi pa da hoki raza yu te behni de n'au ya ngu hmuntsi ya mpote, numu ya bi mpefi ya m'efi pa da t'etsi ne da nu m'u ya bi gatsi n'au ya tan zaya M'onda to hoki hingi za.

Hingi tsä da hoki ne ngu mä ra h'emi poni man'a ra hmuntsi da mehni ra da hoki to zämu nu ra za.

Heke Hñu

Te gatho tsä da hoki ya mpote

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma Hñu (Art. 73). Tsa da hoki gatho ya mpote:

- I.** Pa da thegi da mui ray'o ya xeni da zote ra tsai M'onda.

II. Hñäki

III. Pa da mui mara ya xeni mbo habu tsegi nuu ya mui m'u njapu da hoki.

1°. Nu ra heke da iadi da mui n'a ra xeni, di petsi n'a ra nthebe ne n'ote m'o ya jäi.

2°. Petsi ge da bähdi ra ngu hmuntsi mpote, ge petsi xangu pa da ñähni pa da mui hmuntsi mpote nzaya tsitsi.

3°. Petsi ge da t'ode ya mpote ja ya xeni hnini tsegi ra hai neu ne neu hingi ne pa da mui n'a ra ra'yo xeni hnini M'onda, ne da gohi da uni ra uenda da thogi ra'to zähna di ge ra pa da zipi.

4°. Ne rangutho da t'ode ra ndä nzaya M'onda, da mehni ra uenda ra yoto ra pa digeä da t'api.

5°. Da huan'i pa da t'etsi n'a ra xeni M'onda m'u da mä hñu digeu gatho ya mpote ñä pa ya jäi neu ya mpote nuya hnini.

6°. Da thoki ra za ya mpote petsi hñu digeu gatho.

7°. Ya mpote ñä pa ya jäi ya xeni M'onda habu tse ya hai hinda uni ya nthandi, hanja m'ä ra heke m'etho, petsi ge da ngatho da tho made digeu ya mpote nuu ya xeni M'onda.

IV. (Hñäki).

V. Pa da mpadi habu mui nuu ya nzaya tsa ra tsai M'onda.

VI. (Hñäk)

VII. Pa da hñutsi ya njut'i te jar m'edi ra bojä pa geu ya mefi.

VIII. Pa da här uenda ra nzaya gotho M'onda tsa da hmihira ra bojä gotho ra hnini M'onda, pa da t'uni ya hmihira ne pa da mehni da njut'i ra bojä nuu gotho ra ndä hnini. Ni xi n'a ra hmihira bojä tsa da hoki pa geu ya m'efi japar medi ya hnini ne da däpi ra bojä, henseu da thoki pageu ya bojä, ya thoki pa geu da jar m'edi ne da mä ra nzaya ra ndä hnini M'onda ngu mä ra xeni t'ot'i 29, njapu ne da thogi njeya m'u nuu ya bojä thupi pa da zote kongeä ra bojä da ñut'i, da jar

m'edi ra nzaya ja ra tsai M'ondā ne da uni ra uenda jeyamu ya mpote te gotho tupi ra bojā te xa jāpi, ra nzaya je ra hmuntsi neu to pte da uni ra uenda.

IX. Pa hinda hiegi tou mpa ya xeni man'a xeni hingi thegi da mpa.

X. Pa da ñāki ha da jāpi gotho ra ta hnini M'ondā nziki thegñā, habu njuki ya huexdo, hai ntuhi, habu thoki gotho ya m'etsi, ya kāti handi, m'a ñehni tengu di ñeni to da tāte, tai mpa, too petsa bojā ne mihi, ra tsibi neu hingi za pa ra nzaki pa da hoki ya hmānda re m'efi ngu mā ra xeni hmānda 123;

XI. Pa da muji ne da thaki ra ya m'efi gotho M'ondā ne da uti, da hñutsi mara da tsiki te t'uni.

XII. Pa da ndui da nthuni, kongeu ya uenda da dat'i ra ndā nzaya M'ondā.

XIII. Pa da hoki ya hmānda petsi dra za hingi za hmānda kongeu petsi ja dāthe ra hogā muji ya nt'uhni.

XIV. Pa njutsi ne hanja da muji ya ngu habu muntsi ya to mātgegihu ja ya thuni da bādi ya to māti ja ya dāthe, tsedi nzani bojā gotho M'ondā ne da hoki r aza pa da hoki razā ya m'efi.

XV. Pa da t'uni h'emi mā hanja da thoki toho habu da tsoni pa geu mādi ne nugihu M'ondā, neu ya jāi muji xa t'uni ngu ndā neu ya xeni petsi da uti ngu mā ya h'emi mā ha di japi ya m'efi.

XVI. Pa da thoki ya hmānda M'ondā, da tsifi hanja di thoja tsutbi ya mengu n'año ya ta ndā hnini ya jāi mengu, habu hmuntsi muji ya jāi to poni pa yapu ne to tsoho neu ya ngu nthothe M'ondā.

1a Ra ntsui ngatho nt'othe petsi ge da t'othe da mā ra nzaya M'ondā ne hinto da othe da mā ra mfaxthe ra nzaya M'ondā neu gatho da mā petsi ge da gatho M'ondā.

2a Numu da nja n'a ra hñeni hingi za gotho ra ndā hnini, ra ngu mofoxte nthathe petsi mā te da mēfi pa hinda tsui ra ndā nzaya M'ondā.

3a Ra nzaya nthothe da hoki neu da mā da othe gothou ya nzaya gotho ra hnini M'ondā.

4a Ya t'eni hoki ra ntsui mä da thoki ja ra hmähti hmuntsi pa hinda ts'i ra ñ'ethi nthi ya jäi ne ya m'a ya ñ'ethi pa da du ya jäi neu hingi hegi da tsonga ra xihmahi, digempu da nu ya mpote tou petsi da nuu.

XVII. Pa da hoki ya hmända kongeu ya t'otse neu m'eni nitho pa mda budu yapu te thogi, pa da hoki ya hmända hanga da tsiptho ne da nu raza ra dehe ya nzaya M'onda.

XVIII. Pa da muji ya ngu habu thoki ya bojä, petsi da thoki raza da metsi, da nt'oti ya hem'i da mä hanja madi ya bojä nañ'o ya ndä hnini ne hoki n'a ra t'eni pa da nu ra bojä hanja di muji.

XIX. Pa da thoki ya h'emi da mä hanja di muji ne da thembi ya hoy xa thegi xa m'atha ne tengu pa di m'o ya hai.

XX. Pa da thoki ya hmända digeu ya hmuntsi nu hanja di japi ne da honi raza ne da t'ani ya jäi M'onda.

XXI. Pa da thoki u hingi za pa gotho M'onda ne da hnu te da jap'u tou mä, mä ne njapu da ñäki ya mpote pa da nuu to hoki hingi za pa gothogihu. Ya nzaya gatho M'onda tsa da bähdi nehe u hoki ya jäi hingi za ngu mä ra h'emi thot'i m'u ya bi hmuntsi kongeu japi hingi za gatho ra ndä hnini. Kongeu habu hmuntsi xängu m'ä ra thot'i, ya hmända gotho M'onda da hokiraza pageu ya nzaya gotho M'onda da nza da bähdi ne da hoki kongeu hingi za pa gotho M'onda.

XXII. Pa da t'uni ra mpumbi ne da bähdi ya tsubi nzaya gotho M'onda.

XXIII. Pa da thoki ya hmända ne da da thoki raza kongeu gotho nu M'onda, ra tsai M'onda ya xeni M'onda ya dangä hnini ntsu gothou nu gotho M'onda, ngu mä xa ngohi ra xeni 21 digena ra t'ot'i.

XXIV. Pa da thoki ya hmända da nu raza ra xeni habu muji maña gotho M'onda neu ma ra hanja do thoki raza bu toho tsa pa da nu ya mpote neu m'etho ote ya jäi gotho M'onda.

XXV. Pa da thoki raza gotho ya ngu nxadi m'ū yabu ya notsi hnini mahioni dangā nxadi neu ya ta ndā nxadi honi pa da bādi neu ya ta ndā nxadi honi pa da bādi neu nzantho neu uti ya mefi pa da mpe ja ya huāhi ne habu njuki ya huxdo, habu juati gothou mi petsi ne handi muhu ma metho, ya un habu ya mfixa h'emi nt'ot'i neu ma ra ya ngu habu nxadi gotho ma muihu di m'uhū gotho mā ndā hnini, ne da ñā digeu gothou di petsi mā ra ma m'ede habu mi m'ui ya jāi māyam'ū, ya ngu, ya thuhu, ya hney, m'utho ne gotho M'onda ne njapu pa da hoki ya hmānda pageu ya xeni M'onda ne ya dānga hnini ra m'efi pefi ya ngu nxadi neu ya nt'uni bojä pageu, honi da zote ne da nu gotho ra nxadi gotho M'onda. Ya thuhu da t'uni pa geu ngotho da thopu gotho ra ndā hnini M'onda.

XXVI. Pa da dini n'a ra nzeki ko ra ndā nzaya M'onda ne pa da nu hanja da tote pa di t'etsi ngu nzaya ne da nu to da pote ra ndā nzaya ne M'onda, pa da gohi pa tengu mpa ngu mā ra xeni 84 ne 85 di gena ra t'ot'i.

XXVII. Pa da mā hä ra nt'etsi ra ndā nzaya M'onda.

XXVIII. Pa da thoki ya hmānda pa da pe ya bojä tsoni ne häruenda raza ya nzaya neu ya bojä kut'i pa ya m'efi neu petsi pa gotho ya xeni hai M'onda ya dāngā hnini ne ra tsai M'onda neu ya mpote nzaya tsitsi ya mefi ja ya xeni hai ne da njohia gotho M'onda.

XXIX. Pa da thoki ya njut'i.

1°. Ya m'a poni yapu ya n'año hnini nthi M'onda.

2°. Pa da dāpi di ge gotho m'ū ra xihmahi ngu mā 4° y 5° ra xeni 27.

3°. Kongeu ya ngu hnini bojä neu to nu da juati raza da jut'i mu da m'e ya bojä.

4°. Geu to ote ya jāi ya hnini xa t'uni nzeki gotho M'onda; ne

5°. Ngu honseä ja.

- a) Ra tsibi yot'i m'ū ya bi nxui
- b) Thoki xāngu ne da ntsi ra y'ui
- c) Ra dehe nziki pa da ñ'o ya bojā neu ma ra ya te thoki ko ya pitrolio.
- d) Ya ntsako tsibi
- e) Dehe t'afi neu te gatho thoki ne;
- f) Tomi ya za
- g) Thoki xāngu ne nts'i ya juthe.

Ya xeni hay M'onda da mfatsi petsi da boni ngu honse raza t'uni ra hmānda da gātsi da mā. Ya mpote ya hai habu tsegi da mā tengu da t'uni ya dangā hnini, ra bojā kut'i kongeā ra bojā njut'i ra tsibi.

XXIX B. Pa da ñāki to mpote ha ngu da mui raza ra m'itu M'onda ne ra nxui M'onda.

XXIX C. Pa da boni ya hmānda da hoki to m'ui ja ra nzaya gatho M'onda ja ya xeni M'onda ne ya dangā hnini, u pädi ne tsa da hoki, habu hongu ya jäi, pa da juat'i hanja xa thandi habu ñā ra heke xeni 27 di gena ra t'ot'i.

XXIX D. Pa da boni ya hmānda habu hñutsi te beni da m'efi gatho ra ndā hnini M'onda ne pa da dāhā xangu xangu bojā pa di nte.

XXIX E. Pa da boni ya hmānda pa da hñutsi te beni da hoki, da ñāni ne da hoki rau ya m'efi nte bojā nguja pa da uadi ne mar di petsi ngu da uni xangu pa gotho gihu neu jar m'edi gotho M'onda.

XXIX F. Pa da boni ya hmānda thoki ya m'ui ra nzaya gotho M'onda, ya nzaya ya xeni M'onda ne ya dangā hnini neu te gotho pädi neu pa da nu raza ra xihmahi ne pa nu ne hanja ga nuhu ra xihmahi habu di m'uhu.

XXIX G. Pa da boni ya hmānda thoki ya m'ui ra nzaya gotho M'onda, ya nzaya ya xeni M'onda ne ya dangā hnini neu te gatho pädi neu pa da nu raza ra xihmahi habu di buhu.

XXIX H. Pa da boni ya hmända pa da nu habu da thoki ra tsutbi, pa da nu hanja di hoki raza u gotho thogi ra uenda ya nzaya neu to hoksea neu to mä pa da tsui ya mpefi to ote ya jäi da mä ra hmända honga xa mämbi ne hangu mpefi te ne pa da hoki raza.

XXIX I. Pa da boni ya hmända da thoki ya ndui page gotho ra ndä hnini M'onda, ya xeni M'onda ne ra tsai M'onda ne ya dängä hnini da nu ya m'efi pa hinda ntsu ne,

XXIX J. Pa da ñäki hadi nu gotho ya ñ'eni da hoki ya ndui raza di geu gotho to petsi da nu m'ui gotho ra hnini M'onda ne ya xeni hai M'onda, ra tsai, ya dängä hnini ne njapu ya mfaxte ya hmuntsi ja ya hnini ne tengu m'ui rase ya hmuntsi.

XXIX K. Pa da boni ya hmända di geu poni pa yapu, xa hoki ha danja di hoki gotho u dä mpote ne ndäu da iot'e ne hinda iot'e konge gotho M'onda, ka ya xeni hnini M'onda, ka ta hnini ne nu ka ra tsai M'onda, ne ko ya kua*t*'i ya hmuntsi mupu ka hnini di ge ya nzaya ne ya hmuntsi rase.

XXIX L. Pa da boni ya hmända ja da mhää ha da nja di muntsi ra ndä nzaya gotho M'onda konge ya gotho nzaya ka ya xeni hnini M'onda ne ya ta hnini, nuu xi ja ma zü di ge ya jux huä ne ya dehe, ne ko ya kua*t*'i mfatsi ya hmuntsi mupu ka hnini di ge ya nzaya ne ya hmuntsi rase, ne

XXIX M. Pa da boni ya hmändä pa hinda tsü gotho M'onda, xi di mupu ndä u dä thopi ne hinda thopi pa di hoki ya nfädi poni thandi u di hokau.

XXIX N. Pa da boni ya hmända pa ha di boni ra t'ot'i, hmuntsi, ha di mpefi ne tou di nu ka ya hnini ya ngu mfatsi. Nuya ya hmända da nu ha da nja pa di mupu u di thoki pa di nte ya hnini ne padi hoki ya m'efi ya ngu gotho mfatsi M'onda, ya xeni hnini M'onda ne ya ta hnini, ne nuni ra tsai M'onda ne, nuu xi ra za di hoki u jä ma zü.

FALTA TRADUCCIÓN HASTA INCISO O

XXX. Pa da boni gotho hmānda nu di geu xi jar medi, ne nuu xi di tsotse ra za u pädi m'etho, ne gotho u ma ra u xa üni ra t'ot'i nu ya ndä hmānda hmuntsi gotho.

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma Goho (Art. 74). Kon gotho ra tsedi ne ko hense ra hmuntsi mpote hñä pa ya jäi.

I. Da boni ra h'emi ha kua*t'i* ya thuhu ya nfatsi ra ndä nzaya gotho ka ya hnini pa xi da nfadi gotho M'onda. Ne xi da m'ää ra ndä nzaya M'onda t'etsi nuu xa hoki ra ngu tsutbi ndä M'onda t'etsi di ge gotho M'onda.

II. Da hiandi ne da nu ha da thogi, pe de da mhää ha da nja du nuse ne ha di iadi, ra za mbe*fi* ge da thoki ra za ka ya xeni hnini di ge u xi xa hiandi ntsedi tho ka ra gotho M'onda, nguja a xki gätsi xa mhää ra hmānda.

III. FALTA TRADUCCIÓN

IV. Da thuni njeya mu njeya ra bojä di yut'i di ge ra ndä nzaya gotho M'onda, da thoki ra h'emi hä da thogi, da ñäkuhu, pa da mpadi u xa mfeni da thoki ne da mehni ka ra ndä nzaya gotho M'onda, numu ya xa nguadi xa thoki ne thogi nu xi da nu, nu pa ra nzü ge tsa da güm'i. Da njapu, ne xi da thogi ra za u ya bojä u xi xa mbeni pa ya nu xangu h'emi t'etsi pa di zotseya thoki h'emi nfeni pa di tüni ga da nja di nu ya ka ngu nxadi ge xi gätsi da mhää nuu xa thutsi ka ra hmānda di ge ra h'emi, hanja di mui ya thoki di geu di gätsi pa da za pa di nuyu u xi patho hoki ge da ge xi da üdi nudi nepu di ge ra bojä.

Ra ndä nzaya gotho M'onda da jäpi da zotse ka ra ngu nzaya mpote hñä pa ya jäi ka ra hmuntsi ndui ra hmānda u di yut'i ne ko ya za thoki ha da nja di yut'i ne ko ya za thoki ha da nja di yut'i ya bojä di ge ra ndä nzaya M'onda nu ge hinda

tene du thuni ra paä ra hñä ra zänä guto, ge ra pa ä da hiandi ra ndä nzaya nt'ot'i di ge u petsi ra tsedi ne xi da nusea. Ra mpote nzaya hñä pa ya jäi ge xi da üni ne pa di boni ra bojä a da yut'i di ge gotho M'onda ne hinda tene ra pa ä ra ret'a ma kut'a pa ra zänä ret'a ma n'a.

Numu xta ndui ra hñansü ra pa ä xa thandi a xa n'u ra xeni goho n'ote ne hñu, ra ndä nzaya gotho M'onda da jäpi pa zotse ka ra ngu nzaya mpote hñä pa ya jäi di ndui ra hmända di boni ne ra za thoki mbefi tsotse di ge xa thuni di yut'i ra bojä gotho M'onda ge hinda tene ra pa ra ret'a ma kut'a pa di ge ra zänä ret'a ma yoho.

Hingi tsa da mui ma ra ya thuni bojä u hinda nfadi, di ge u xi xa n'u jar medi, kongeu to xa n'u, di ge ä ra thuni bojä; di geu di n'u ha di tsani ya nzaya nt'ot'i ngujä xa 'yot'i ra ndä nzaya gotho M'onda.

Kut'a heke (Xa hñäki)

Rat'o heke (Xa hñäki)

Yohto heke (Xa hñäki)

Henseu da za da dom'i ya pa un pa mpote ya ndui hmända di ge di y'ut'i ne ko ya thoki tsotse mbefi u xa thuni di ge ra bojä ne da nu ha da nja di boni, numu xi da iani ra ndä nzaya M'onda ge xi da m'ää xi ma jüani ne xi da nu ra nzaya mpote hñä pa ya jäi ne ya hmuntsi zämu, ge xi da n'u kongotho u xa mupu konge ra nzaya nt'tot'i tsa da n'u ne da xifi dar za pa xi da n'u dar zau;

V. Da nu ha ja hampu ha da jot'i ya nzaya u to xa iat'e n'a ra hiote nu ngu mhää ra xeni n'a nthebe ret'a ma n'a di gen'a ra thot'i.

Xi da bādi ya m'ää't'i nuu xa hoki ya nzaya ka ya hnini nu ngu ma ra xeni n'a nthebe ret'a ma n'a di ge n'a ra thot'i ne xi da hñä njotsi tsutbi di ge ya nzaya tsitsi numu utsa nuya xa thuxlua.

VI. Da mengi da nu ja njapu ra uenda digeu ya jeya thogi pa da thandi ha xa hogi ua hina da häruenda u xa hmä ko ra bojä ne da n'u ha xa nguadi ha mi ne ndä tsoni kongeu xki thutsi te bi beni ndä thoki.

Da mengi da n'u ra uenda ra za da hoki ra ngu habu hmuntsi ya mpote ñä pa ya jäi kongeu ya xeni to n'u xa tsoni ra bojä mäna n'u gotho M'onda. Numu ra h'emi n'u ha pädi da hoki n'ahño u tengu bojä kut'i ne poni kongeu habu di heka ra bojä ne da umba ra uenda te xa thoki, da n'u ha di gohi ngu mä ra hmända. Numu mengi da nu raza pa da nu ha di uadi ta habu beni da tsoni ko honse ra xeni hai ngu jau te poni da thoki, ra xeni hai honseä da za da mä ha da jäpi pa da boni raza ya m'efi thoki pa geu.

Ra uenda mä pa gotho ya jäi petsi ge da udi ja ya ngu hmuntsi ya mpote ñä pa ya jäi pa da tsoni ra gätsi ra goho zänä ra jeya di epu. Honse da nza rap a da udi ngu mä ra heke IV. Ra gätsi nt'ot'i nuna ra xeni; ra pa da t'uni hinda thogi n'ote ne ret'a ya pa. Ne ngu m'ä ra xeni umbar uenda gotho M'onda da petsi da umbi ra pa page da zote pa da mä ne da udi ra uenda te xa thoki pa gotho ya jäi.

Ra ngu hmuntsi mpote da juat'i t ora gätsi ra pa ra guto zänä ra jeya digepu bi nt'udi, kongotho bi thandi raza te ma ne petsi n era gätsi ra uenda te bo thoki ja ra xeni hai ha bi jäpi to häruenda gotho M'onda ngu mä ra xeni 79 di ge n ara thot'i ne hingi tsa da hñäki adi pa n'u raza neu ya mefi ñäni ja ya xeni hai gotho m'onda da thoki ngu mä ya xeni thot'i.

Ra ngu hmuntsi ya mpote da n'u hanja xa thoki ja ra xeni hai M'onda ne da nja ra uenda mä da mpodi di geu ya m'efi to n'u ha xa jäpi.

XVII. (Hñäki).

XVIII. Nuu ma ra mä nuna ra thot'i.

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma Kut'a (Art. 75). Ra ngu habu hmuntsi ya mpote pa da ñäki ne da thogi ra bojä kut'i, hinda nza da hokse to mpefi ngu mä ra hmända. Numu te da thogi ne da hñäki ra nj'ut'i, da iote u uti nua mi petsi m'etho ra hmända bo thoki pa ra m'efi.

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma Ra'to (Art. 76). Ge ya m'efi petsi da hoki honseau ya mpote ñä ya hnini.

I. Da hnu razä ya hmuntsi nzaya t'etsi di geä ra nzaya gotho M'onda kongeä dat'i ra uenda jeyam'u ra nzaya ndä hnini M'onda n era mfxate da umbaruenda ya mpote ñä pa ya hnini.

Ne da thogi pa da ñähu kongeu mara ya ndä nzaya xa hñütsi ne njapu da uadi, ngaxte, thäki poti, da ñäki, da iegü ne da hoki mänga majuani ngu nu raseu.

II. Da nu ha xa hoki razä ya h'emi xa t'uni pa da hoki k ora to hä ra nzaya tsutbi gatho M'onda. Mfxate tsutbi ndä nzaya honi pa da hoka tsutbi. Ya nzaya ya hnini nthi M'onda, to mpefi habu tsona ra bojä, nda nzaya fadi tähä, to tu nzafi pa da fodi da dähä ne ra tseü nsona boja gotho M'onda ngu da mä ra hmända.

III. Da t'uni nzeki nehe pa da boni ya fadi ntuhni m'u da boni nthi ra ndä hnini, nemu da thogi ya fadi ntuhni j ama ndähninihu da m'ui n'a ra nzänä ja ya däthe M'onda.

IV. Da mä ra ndä nzaya M'onda ha ne da fadi ya nzaya pa da mäti habu m'ui.

V. Da mä m'u ya da m'edi gothou tsa te hoki ja n'a ra xeni hai pa geä da t'etsi n'a ra ndä nzaya tengu mpatho, da hoki n'a ra h'emi pa da t'etsi n'a ra ngu mä ra thot'i nupu j ara xeni hai M'onda. Ra h'emi da t'uni pa ra nzaya da boni di geu ya mpote ne te da mä ra ndä nzaya hnini M'onda nem'u da t'etsi da tho made digeu ya mpote numuhina to xa teti m'u ya bi boni zäm'u ngu mä ya xeni thot'i. Ra nzaya njap'u da t'etsi hinda nza da nda nzaya j ara xeni M'onda numu ya bi t'exa ya nzaya. Nuna to mä tote zam'u ge ya thot'i hingi nu metho ngu jana

VI. Da hoki raza ya nzaya hmuntsi da boni kongeu ya xeni hai M'onda num'u da tho n'a di ngupu ra mpote ñä pa ya hnini da n'u ra tuhni. M'u da tho njapu da hoki r aza, ngu mä ra thot'i M'onda.

Ra hmända da nu ha da jäpi neu bi tho m'etho.

VII. Da t'uni n'a to pädi da nu raza ra tsutbi nzaya hmuntsi m'u te hoki hingi za pa ya jäi ngu mä ra xeni 110 digena ra thot'i.

VIII. Da t'umbi ya mfxate ra ndä nzaya gotho M'onda, kongeu hñu da mä ra ndä nzaya ta hnini M'onda, ne njapu da t'uni ua hin'a da thogi ya nt'ot'i te adi num'uhina da mpefi da tsifi da hoki yu to mpefi ot'e ya jäi.

IX. Da t'etsi ra ndä nzaya ra tsai M'onda n'u ne mä nuna ra thot'i.

X. Da t'uni ne da thogi k ora juani di ge da tho made ra jäi m'ui kongeu ya njuxa h'emi hoki ko ya ra ya xeni M'onda.

XI. Da hoki pa da hogi raza hinda ntuhni habu tsegi ya hai ya xeni M'onda numu njapu da adi; konge n'a ra h'emi da t'uni xa juani di geu tho made da t'etsi.

XII. Neu ma ra honse nuna ra thot'i mä.

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma Yoto (Art. 77). Nangun'au ya ngu hmuntsi ya mpate tsa da hoki ne hinda t'omi u ma ra.

- I. Da nt'ot'i ha da kapi razā pa da dāha ra bojā pa genā.
- II. Da mēmpi ra hñā ja ya ngu hmuntsi ya mpote ne k ora ndā nzaya, konge n ara jā digeū.
- III. Da honi ta da mēpi digeā ra mfxa m'ēfi ne da hoki n'a ra h'emi hmānda pa honseā.
- IV. Da juki n'a ra h'emi pa da bādi ya jāi to da t'etsi di ge n'ate ne ret'ā ya pa num'ū da njarmēdi ne da t'etsi di ge ya pa goho n'ote ne ret'ā. Pa da muj to da n'u ra m'ēfi mā ra xeni 63 digen'a ra thot'i, numū da njam'edi ya mbohō pa mpote ñā pa ya jāi ne ya hnini ra nduj getho di gotho da m ato da gohi honse hinda nza m'u da thogi m'ū ya ra gātsi ra jeya di uadi pa da boni.
- V. Da tumbi ne indatumbi ra nzeki ha ra dāngā tsutbui mbohō de gotho M'onda, nuā da thumbi handi ya hmānda.
- VI. Da tumbi ya nzeki note ne ret'ā ra ta tsutbui gotho M'onda ne da zipi ma na pa da ehe.
- VII. Da thāndi ya t'ofu nuā xa thumbi ra ta tsubi, da hiandi te da totue gotho, ne ya bego, ne nuā muntsi ra bojā, ya ndaro ne ya dāngi muū ya ndaro, nuū hñā nzafi ne nuū ñahtsi m aña ra hetsi, da thāndi te da totue ne nuā da manga ra hmānda, ne
- VIII. Da thāndi pa da fādi toā ne hanjapi da nja ya h'emi de nuū bi tuhtui ya dangā mbohō. **SOBRAN INCISOS**

Di geä ra m'eni zäm'u

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma Hñäto (Art. 78). M'u ya tsaya ya mpote m'ui n'a ra m'eni zäm'u di ge n'ate ma ma ret'a ma yoto ja jäi, ret'a ma guto mpote ñä pa ya jäi ne ret'a ma hñäto mpote ñä pa ya hnini. T'etsi n'angun'au ya ñ'ohu ra ndeä da uadi ya hmuntsi. Nangun'au ya ndä da t'etsi to da gohi da pote.

Ra m'eni zäm'u di geu ma ra petsi da hoki te ma nuna ra thot'i, petsi nuya:

- I. Petsi ge da m'ä hä da ne da fodi da n'u habu m'ui ngu mä ra xeni 76 heke IV.
- II. Da mä majuäni ko ra ndä nzaya hnini M'onda.
- III. Da hoki raza u hingi za petsi da hoki da t'uni m'u ya bit saya te beni da hoki ya hmända ne te mä da thoki pa da zitsi ya mpote ja ngu hmuntsi da m'eni pa da hñu n'itho ja ra hmuntsi.
- IV. Da nu hanja da gohi ne mä ra ndä nzaya M'onda, ra h'emi mä da hmuntsi man'agi num'u njaram'edi gatho yoho pa da t'etsi ne da juani da tho made di geu ya jäi m'ui, ra h'emi mä pa da hmuntsi mä habu da tsani da ñäki j ara hmuntsi.
- V. Da t'uni ua hin'a da mengi da nu hangu da t'etsi ra to hä ra nzaya tsutbi gotho M'onda ne da mä ra ndä nzaya ha ra hnini M'onda.
- VI. Da t'uni ra nzeki ta n'ate ma r'et'a ya pa ra ndä nzaya gotho M'onda ne da honi pa da t'etsi to da zixa ra m'efi.
- VII. Da mengi da nu raza ya h'emi mä te da mefi t'uni ra ndä nzaya M'onda ndä gotho M'onda ngu mä ra hmända, ne
- VIII. Da bädi ne hoki raza digeu to adi nzeki ko ya mpote ñä pa ya jäi ne ya hnini.

HEKE V

Di geä to nu thoki razä mäñä gotho M'ondä

Xeni Hñu N'ote ne Ret'a ma Guto (Art. 79). Ra xeni M'ondä pa da nu ha di thoki razä nuxa mäñä M'ondä, ra mpote ñä pa jäi da m'ets'ise ko te di hoki ne honi ha da jäpi ra m'efi petsi pa da nu ha da jäpi di ge mbo, ra m'ui ne hinda hoki razä ngu mä ra hmända.

Ra mefi hoki to nu razä da thoki ngu ra ndui neu da epu, jeyam'u razä da gohi njapu, ne mäjuäni.

Nuna ra xeni nu ha thoki razä mañä M'ondä petsi da nu.

I. Da nuu ya bojä kut'i ne poni; hampu di ma ne ts'oni ne pongi di geu ya mpote neu pa gotho ya jäi, njapu ne da nu tou mpefi ne ha majuani gotho u häruenda juadi ne habu bi tsoni digeu ya h'emi mä te da thoki gotho M'ondä, kongeu ya uenda da mä ngu mä ra gätsi nu ra hmända. Da nu nehe gothou ya bojä hä ne tsoni gotho ya xeni haj M'ondä, ya dängä hnini ra tsai M'ondä neu ya hmuntsi nzaya habu gotho tsoni net se ya haj ne honseu hingi mfatsi gotho M'ondä, neu da m'eni pa ma ra xeni M'ondä jäi hnini, rase neu thoki pa man'a hmibi, m'eni, kohi ne teu petsi da ntsutbi da kohi razä tsitsi razä ya hmända neu hinda tset'i hingi za pageu mara ya nzaya neu petsi da un digeu ya nu ha pa ra bojä.

Ya xeni haj M'ondä bi n'u hanja bi tsoni ra bojä ngu mä ra nt'ot'i m'etho petsi da zitzu habu hutsi pa da mede, ra m'eti tengu bojä da heke pa ya m'efi M'ondä ngu mä ra hmända pa geu ya xeni M'ondä.

Hinte da hoki hingi za ra xeni haj habu tsoni ra bojä nua m'u mäñä M'ondä tsa da adi ne da mengi da nu, da bentho bi thoki ma m'etho digeä ra uenda pa

gotho ya jäi. A bi mengi bi nu, ne hindi petsi tsoki pa gothou raza da xogi man'aki pageu ra uenda adi honse ra mfeni m'efi pa t'uni ra bojä pgeu gothou da thoki neu ne mengi da nu ha xa hoki; te da nu ne te tsifi pa geä to n'u di ge mäñä M'onda, tsä da juki di geu ya bojä pa gotho ä petsi da mengi da nu.

Njapu ne ni xi da tset'i ra ndui neu da ëhe ne da hogi pageu mä ra ya hmända, digeu ngaxte tsä da ma da nu ya xeni M'onda bi hnu pa da mengi da nu num'u ya bi hoki n'a ra m'efi, digeu xa thoka tsutbi ne umbar uenda. Numu hinxa ote bi tho ya pa bi mä k ora hmända da tsipi te darjäpi hanja hinxa thoki ä bi mä neseä. Ra xeni M'onda bi hn'u hanja bi ts'ona ra bojä ko ta huxa mäñä gotho M'onda da metsi da umbar uenda pageu ya mpote ñä pa ya jäi numu hin'a da hiotse t ora tsoki, numu hina da ñäni ma ra ha gi nu kongeu ya nzaya da hoki.

II. Dat'i ra nt'ot'i uenda digeä bi yopi bi nu ra uenda gotho ya jäi j ara ngu mpote hinda thogi ra n'ote ra yoho ra zänä ya jeya ba epu da udi pa da bädi ne da mä ha da gohi njapu j ara ngu mpote di petsi ngu pa gotho ya jäi. Mbo di geä ra nt'ot'i uenda da zote hanja bi nu bi hoki ra h'emi bi thoki mä bi yopi bi n'u, rau bi t'eke ne bi hn'u to mi tsit'si ya bojä uni ra ndä nzaya M'onda kongeu ya xeni hai M'onda ngu mä ra heke m'efa ne bi nu ha bi thoki raza habu ta ndä tsoni ä mi beni ne xki nt'ot'i ya m'efi ndä thoki, ne njapu ngu n'a te nda nu peä ne da tsifi te m'edi mäñä to nu dige M'onda ne pa ko ya h'emi mä te xa thoki ja ya xeni M'onda da honseä.

Pageä da boni da udi m'efa n'a ra uenda te bi thoki da udi pa gotho te bi mengu bi n'u page da m'eni ya h'emi mä te gotho bo hoki, page da n'u raza ra xeni M'onda mäñä pa da hoki ra nt'ot'i h'emi umbar uenda di geä pa gotho ya jäi.

Ra ndä nzaya j ara xeni M'onda tou nu ha xa jäpi ra bojä mäñä M'onda da m'empi hinda thogi r'et'ä pa di mpehu pa da dati j ara ngu mpote pa da umbar

uenda da tsifi ha xa hogi te m'edi pa ge da hoki raza hinda thogi n'ote ma r'eta pa da m'eni ra nt'ot'i uenda, numu hinda hoki da t'uni n'a ra ntsui ngu ma ra hmända.

Ra m'efa hinda jäpi u ya h'emi te m'edi, hanju ne da näni, petsi ge da hoki ngu ma ra gätsi m'ä ra hmända.

Ra xeni häi da hn'u ko mänä M'onda petsi ge da hoki hinda tho m'a nthebe ne n'ote ya pa ha bi hoki ja ya xeni M'onda, numu hinda hoki da ma ge xa thoki raza hanja bi nt'ot'i ra bena m'efi.

Num'u da ote te tsifi ha da jäpi ja ya xeni häi M'onda petsi ge da ma raza nup'u ra xeni ha ira nzaya mänä M'onda te bi thoki raza num'u hin'a da däti ya nt'ot'i h'emi hanja himbi hoki.

Ya xeni häi da hnu ha bi hoki raza mänä M'onda petsi ge da däti j ara ngu hmuntsi ya mpöte nä pa ya jäi ra n'a rap a ra kut'a zänä ra jeya ne ret'ä ma n'a ra zänä ra jeya n'a ra nt'ot'i uenda hanja m'ui negi ne te bi tsipi ne ya m'efi bi n'äni.

Ra xeni häi bi hn'u ha bi thoki raza ra nzaya mänä M'onda petsi da kuat'i ne da egi hangu ne tsifi da hoki te da uni ra nt'ot'i uenda te bi thoki nupu j ara ngu mpöte nä pa ya jäi ngu m'ä ra heke; ra hmända ya ntsui da t'uni tou da jäpi da hoki

III. Da hioni te honi hanja neu bi hänäki rau hingi hogi raza k'uti poni, tsitsi to m'uhu ne tsoni ya bojä m'ui neu m'eni gotho M'onda ne da hoki ra tsoni da nu ja

ngu honse pa da udi ya mfixa nt'ot'i h'emi. H'emi juat'i habu mä gotho xa thoki razä pa da hoki ra m'efi honi hinda boni ya hmända p adra zä ne da thandi, ne **IV.** Da nu hadajäpi hingi zä pa ra ngu habu njut'i gotho ya jäi M'ondä nuu m'etho ya jäi M'ondä ne da tsokbi kongeu ne da t'uni da ntsui ngu petsi da jäpi, njapu ne da ñäni ko to nu razä ra thuhu goho di gena ra thot'i ne da uti ya ngaxte neu xa hoki ne tu pa da tsutbi, petsi da thoki ngu m'a ra hmända.

Ya ntsui neu ma ra ya thoki razä digeä ra xeni habu bi hñu konge mäñä gotho M'ondä tsä da odi manaki da hnu manaki kongeu ya xeni hai, ne kongeu ya m'efi ote ya jäi tou xa tsetsi hingi zä honseu, kongeu ya xeni M'ondä hnu neu ya ndä nzaya hoka tsutbi ngu mä ra xeni 73 heke XXIX-H di gen'a ra thot'i ngu ma nehe j ara hmända.

Ja ra ngu habu hmuntsi y mpote ñä pa ya jäi da zifi da hoki ra ndä nzaya ra xeni hai da hnu M'ondä k ora than'i yoho hñu ya jäi hmuntsi nupia. Ra hmända da m'ä hanja da thoki pa da mä to da kohi ngu ndä di ge hñäto jeya ne tso da t'etsi manaki honse n'a manaki, tso na mpadi numu te da thogi ngu mä ra hmända da juani pa da t'etsi ne da t'uni ra h'emi mä pa da tsipä ra m'efi ngu mä ra thuhu goho nuna ra th'ot'i.

Konge xa t'uni ra thuhu ra xeni hnu hangu ba ehe mäñä M'ondä petsi ge da juati, marau te ne di petsi mä ja ya heke I,II,IV,V,ne VI digeä ra xeni 95 di gen'a ra thot'i ngu mä ya hmända, numu ya bi t'etsi da zixa ra m'efi hinda nza da ñ'ohu ko ya muntsi nzaya, nixi di petsa man'a ra m'efi nixi habu di m'eni honse m'u hindi nj'uti marau ya hmuntsi honi nxadi, nei ntuhu pageu.

Y tsä padi hmuntsi mpote, ya xeni hai gotho M'ondä neu ma ra ya xeni hai da hnu petsi ge da uni te ne ya xeni hai habu m'ui mänä dige M'ondä kongeu hoki ya m'efi, numu hinda hoki da tsui ngu mä ra hmända. Njapu ya to mpefi ja ya

ngu pa da ote ya jäi gotho M'onda ne honse habu tsegi m'ui ote, ne ngu ya xeni jäi hokse himibojä tsä ne pongi bojä, manau petsi da hoka tsutbi, t'uni ne heke tsoni ya bojä pa ya m'efi petsi ge da unga ra uenda ko ya nt'ot'i h'emi ra xeni

M'onda hanja bi gohi ne bi thoki ngu mä ya hmända ne hinda tsetsi ma ra ya nzaya petsi pageu nuä to hnu ra bojä pa ya m'efi. Num'u hinda una ra uenda tou tsitsi da hiot'se pa da ntsui ngu mä ra hmända.

To tsä da hoki ra nzaya gotho M'onda petsi ge da hoki hangu tsitsi gotho ya m'efi pa da njut'i ra bojä ne da jäpi tou hingi hoki r aza ngu mä ra heke IV nuna ra xeni.

THUHU III

Tsa ra ndä nzaya M'onda

Xeni Goho N'ote (Art. 80) katsi ra m'efi hñetsi tsä nzaya digeä ya mpote hmuntsi da nas'e n ara jäi da thutsi ra ndä nzaya gotho ra hnini M'onda.

Xeni Goho N'ote ne N'a (Art. 81) Pa da t'etsi ra ndä nzaya petsi ge da huan'i njuantho ngu da mä ra gatsi ra nzay to hnu ha da huani pa da dähä.

Xeni Goho N'ote ne Yoho (Art. 82) Pa da ndä nzaya ne da petsi.

- I. N'a ra jäi m'ui M'onda, ne di petsi gotho ngu me M'onda, ra tan e ra me dra mengu M'onda ne di m'ui nua M'onda n'ote jeya.
- II. Di petsi n'ote ne ret'ä ma kut'ä jeya rap a da thani to da dähä pa da gohi.
- III. Di m'ui j ara ndä hnini M'onda gotho ra m'efa jeya ra pa da juan'i to da t'etsi, numu xti ma nthi M'onda n'a nzänä hinte da j ara m'ui.

- IV. Hindi ñ'ohu ko me nija, nixi dra mfoxte majä.
- V. Hindi mpefi j ara hnu mfadi r'ato zänä rap a da juani pa da t'etsi.
- VI. Hindra mfoxte ra ndä nzaya pageu ya fadi ya jäi, to hä ra nzaya gatho M'ondaa, ndä nzaya n'a ra xeni haj M'ondaa nixi ra ndä nzaya ra tsaj M'ondaa, honse mu di hiegi ra m'efi tsitsi r'ato zänä m'efa rap a da tsoni pa da thani to da gohi ne da dähä.
- VII. Hinte da petsi nixi n'a te di petsi pa hinda nza da mpefi.

Xeni Goho N'ote ne Hñu (Art. 83). Ra ndä nzaya gotho M'ondaa da ndui ne da ñ'ut'i ra n'a rap a ra gätsi ra zänä ra jeya. Ne da mpefi r'ato jeya. Ra ñoho da mpefi ngu ndä gotho M'ondaa, tetsi ko yangu ya jäi numu hin'a pote tengu mpatho, ne hinda za da mengi da hñä nuna ra m'efi.

Xeni Goho N'ote ne Goho (Art. 84). Numu hinda mu ra ndä nzaya gotho M'ondaa da thogi yoh jeya di ndui numu xti hmuntsi ya mpote da n'u ha di jäpi pa ra ngu nxadi nzaya pa da juani ne da t'etsi man'a ne di m'ui ja ra ngu hmuntsi yoho di ge hñu ya mpote da t'etsi k ora mede ne da häse gotho di geu to da huani, n'a ra nzaya to da pote tengu mpatho ra h'emi m'at'i pa da thani to da gohi petsi da thogi ya pa, da t'eni ra pa da bon ira h'emi m'at'i ne da uti pa da n'u raza ya juani nt'etsi ya hindi chutho di ge r'etä ma goho zänä ne hinda thogi r'etä ma hñato zänä.

Numu ya mpote ñä pa ya hnini hindi hmutsi, ya to m'eni mu zamu geu da n'u pa de etsi n ara ndä nzaya tengu mpatho ne digempu da hoka n'a ra h'emi m'at'i pa da hmuntsi pa da n'u to da gohi ndä nzaya tengu mpatho ne da thoki ra h'emi pa da texa ne da than'i k ora nxadi nzaya to da n'u ha da jäpi da juani ne tetsi mu da dähä.

Numu da medir a ndä nzaya da thogi ra goho ra jeya, numu xti hmuntsi ya mpote nzaya petsi de da ñetsi to da gohi ngu ndä nzaya M'onda to da the ra jeya da mpadi numu hinte da hmuntsi ya mpote ra m'eni zämu petsi da n'u to da gohi tengu mpatho ne da hoki ra h'emi m'ati pa da n'u ra nzaya to n'u pa ha da jäpi pa da thani ne da t'etsi to da dähä pa da ndä nzaya M'onda.

Xeni Goho N'ote ne Kuta (Art. 85). Numu da ndui n'a ra ndä nzaya ne hinda tsoho to bi t'etsi nem'u hindi za ra th'ani n'a ra pa ra zänä ra gätsi ra jeya da gohi ra ndä nzaya mi mu ngu da pote tengu mpatho n'umuhina ra m'eni zamu da mä to da gohi ngu mä raxeni m'efa.

Numu m'e ra ndä nzaya di mu tengu mpatho ya mpote hmuntsi xti hmuntsi, ra m'eni zämu da mä to da gohi pa da mpefi ya pa da mu to m'ui.

Numu m'e ra ndä nzaya n'ote ma r'etä pa ya nzay mpote hindi hmuntsi ra m'eni zämu da mat'i n'a ra hmuntsi n'itho pa da n'u to da gohi k ora nzeqi pa da ñ'etsi ra ndä nzaya da tsixa ra m'efi tengu mpatho.

M'u m'edi tengu mpatho da gohi da thoki ngu mä ra xeni m'efa.

Xeni Goho N'ote ne Rato (Art. 86). Ra mete ra ndä nzaya M'onda honse tsa da mä hingi ne da mpefi hñeti da n'u ha r aza ra nzaya hmuntsi mpote to da dati ra h'emi hingi ne da hoki ra m'efi.

Xeni Goho N'ote ne yoto (Art. 87). Ra ndä nzaya mu ya da ndu da mpefi da mä kongeu ya mpote ñä pa ya jäi ne ya hnini ko ra m'eni zäm'u m'u ya bit saya da mä di mänga majuani no hoki raza ra thot'i petsi gotho ra tahnini M'onda ne ya hmända da boni ne hoki raza ra m'efi ngu nzaya gotho hnini M'onda nu ra

ndä hnini M'onda raki handi gotho pa r aza neu da epu ya hmunsti mpote numu hinga japapu ra hnini da gaxki ko ya ndä ntsutbi M'onda.

Xeni Goho N'ote ne Hñäto (Art. 88). Ra ndä nzaya hnini M'onda tsa da mä nthi M'onda yoto ya pa, ne da mä te di ma da hoki ko ya mpote ñä pa ya jäi ne ya hnini n era m'eni zamu ne da mengi da mä te gotho mefi xpa hoki, tsa da ma yoto pa petsi da a nzeki ya mpote ña pa jäi ne ya hnini ne ra m'eni zam'u.

Xeni Goho N'ote ne Guto (Art. 89). Ya mfatsi ne nuu za da hoki ra ndä nzaya ge nuä ma da mhää.

- I. Da hoki pa da mä ya hmända da boni ha ya hmuntsi mpote ñä pa ya jäi ne ya hnini handi gotho ra tsitsi raza ngu handi raza.
- II. Da thutsi ne da ñäni raza ya mfoxte ja ngu nzaya ote ya jäi da ñäni ya mpefi habu njut'i ne da thutsi tou ma ra befi, ne nuu hingi hogi raza habu da mpefi ne ngu mä ra ya thot'i hmända.
- III. Da thutsi ya mfoxte raza neu to pote ñä pa ya ndä hnini ko ra thogi raza ja ya mpote ñä pa ya hnini.
- IV. Da thutsi ko ra mpote ñä pa ya hnini ya ndä fadi ne neu ma ra hoge nzaya tu nzafi ne tsedi nzani gotho M'onda neu ya mefi habu njuti ya jäi.
- V. Da thutsi marau ya nzaya fodi tu nzafi ne tsedi nzani bojä M'onda ngu hoki ya hmända.
- VI. Da udi ra fadi n'u gotho ya ndä hnini M'onda ngu ma ra hmändau ne m'u pa da n'u gotho ya tsedi tu nzafi nzoni bojä M'onda pa da kuati raza mbo ne nthi ra ndä hnini M'onda.
- VII. Ga japu da muj gotho ya tu nzafi fadi pa geu habu di he ga tsonyu ngu mä ra heke IV ra xeni 76.

- VIII.** Da thuni ra thuhu y me M'onda, k ora ndui hmānda ya hmuntsi mpote ñā pa ya jāi ne ya hnini.
- IX.** Da n'u pa da mā ya mpote ñā pa ya hnini, ra to hä ra nzaya gotho ra ndā hnini M'onda.
- X.** Da tsitsi razā ya nzaya hmuntsi nthi M'onda ne da hoki kongeu mara ya ndā hnini te ga hoju kongeu ne ngu da uadi, ngoxte, mami, mpat'i, pote, da hñāki da kuat'i ne da hoki pa da mā nthandi digeu pa da ñut'i da thogi razā ja ya ngu mpote da ñā pa ya hnini. Hanja da tsitsi ya nzaya hmuntsi ra ndā tsā ra ndā nzaya M'onda da nu ya ndui hanja di mui nu hanja da mā ya hnini, ya hinda ñuti da hoki razā, nahño mā ya beni thoki hingi zā ya pa te da hoki kongeu ya hnini nthi M'onda, mayiegi tsutbi pa ya xeni M'onda; ra mfatsi pa gotho ya hnini da nte, ne pa da hōgi ya mui ne toho da nugihu xa ñoh gotho ya hnini nthi M'onda.
- XI.** Da m'āti da hmuntsi n'itho m'u da gohi ra m'eni zāmu.
- XII.** Da thoki razā tsa da hoki nzaya tsutbi, m'u ya bi ne mfotsi pageu ya befi.
- XIII.** Da n'u gotho ya gozthi dāthe da hoki pa da nu te thogi jā dāthe, ne habu tsegi ma hāihu ne ga xihu habu da m'ui.
- XIV.** Da t'uni ngu mā ya hmānda tou xa jot'i ge xa hoki hingi zā digeu ya ndā tsutbi gotho M'onda neu da mā mfadi xa m'eni j ara tsaj M'onda.
- XV.** Da t'uni razā honseu ko ya pa habu da tsoni ko thoki ra hmānda ngu hioni xa ndini neu to hoki razā m'ui mageä te thoki ya m'etsi.
- XVI.** Numu ra ngu ñāki ya mpote ñā pa ya hnini hindi hmuntsi ra ndā nzaya M'onda tsa da thuni ya h'emi mā ra ya heke II, IV, ne IX ko ra thogi ra m'eni zām'u.
- XVII.** (Da hñāki).
- XVIII.** Da udi pa da nu ya mpote ñā pa ya hnini ya hñu pa da mā to da t'etsi ngu ra to hä ra nzaya tsutbi gotho M'onda, ya nzeki ne ya h'emi mā hingi ne da tsixa ra m'efi, thogi t'uni ja ra ngu mpote ñā pa ya hnini.
- XIX.** (Da hñāki).

XX. Nuu mara mä nuna ra thot'i.

Xeni Goho N'ote ne Retä (Art. 90). Da nu ha di tsitsi gotho ya ngu habu ote ya jäi petsi ga da m'u habu da nu raza ngu mä ra hmända hoki ne da bon ira ngu hmuntsi mpote ñä pa ya jäi ne ya hnini, da heni to pa ne nuu di tsitsi gotho M'onda ge da mfaxte ra ndä nzaya fadi ne da mä ya ndui gotho ra m'ui ya ngu da mpefi ya jäi ja ya xeni hai M'onda, ne da nu ha di tsitsi pa da mpefi.

Ra (Las, sic **DOF 02-08-2007**) Hmända hangu ntsixui kongeu ya xeni hai M'onda ne ra ndä nzaya, di gey'a ra mfaxte fadi tu nzafi.

Xeni Goho N'ote ne Retä ma N'a (Art. 91). Pa da nzaya da mfaxte ote ya jäi petsi dra me M'onda ne di petsi n'ote ne retä jeya.

Xeni Goho N'ote ne Retä ma Yoho (Art. 92). Gotho ya mä haga japu ma m'efihu da boni da hñuxa ya ntunty'e num'u hinda ote njapu.

Xeni Goho N'ote ne Retä ma Hñu (Art. 93). Ya mfaxte ote, m'uxta xogi ya hmuntsi mpote da una uenda ra xeni M'onda ä kuati ya ngu habu ote.

Mageä tsa ya mpote da mäti ya mfaxte nzaya to ra nzaya tsutbi gotho M'onda, ya nzaya tsitsi ya ngu m'efi pa ge ya xeni hai M'onda, njapu neu ya ndä hmuntsi rase mpefi ne petsi m'efi. Pa da ungarä uenda da mänga ma juani, m'u ya bi ñäki n'a hmända da nxadi n'a ra te da thoki pa da hogi raza ne da thäti hingi hogi ne da hoki ra ya nt'oni.

Ra ngu hmuntsi ya mpote ñä pa ya jäi ne ya hnini, xa adi n'a ra uenda pa rau ya mpote pegeu ne made pa ya mpote ñä pa ya hnini, petsi nehe da nu to da m'eni

da honi hanjä di ñ'o ya hmuntsi habu hoki ya m'efi ya jäi xeni hai M'onda da tho made. Gothou te da hogi da dini da unga ra uenda ra ndä nzaya M'onda.

Ya ngu mpote tsa da t'uni ra uenda k ora nt'ot'i pageu ya ndä ya ngu habu ote ya jäi ja ra ndä hnini M'onda, nja nt'ani nt'ot'i da thädi hinda thogi r'etä ma kuta pa digeä rap a da t'uni.

Kongeä te petsi da hoki da thoki ngu da gohi ko ra hmända kongeu ya mpote hmuntsi ne ngu mä ra ya h'emi mä ha di jäpi.

Thuhu IV

U tsa da hoki ra tsutbi

Xeni Goho N'ote ne Retä ma Goho (Art. 94). Da gätsi m'u ya bi hoka ra tsutbi di ge M'onda jara ndä nzaya mañä ha jara tsutbi ra hnini M'onda, ja n'a ra hoka tsutbi nu pa da juani to ñ'etsi, da hoka ra b'efi rase ja ra ngu nzaya habu da nu ngu tsai ne tsegi.

Da nu ha di mpefi raze tsa da hoki tsutbi gotho M'onda, da m'ui kora ntsui ra tsutbi M'onda ngu mä nuna ra thot'i ne ya hmända.

Ra thoka tsutbi hñ'etsi M'onda da ne da ñ'ohu ko ret'ä ma n'a ya mfoxte ne da hmuntsi xängu, chutho habu da dom'i.

Ra gätsi ngu mä ra hmända da mä ham'u da muntsi pa da ñäki ne habu da dedm'i da hoki pa da ode gotho ya jäi. Ne honseu njapu da odi de njapu a ya jäi.

Te petsi da hoki ra hätsutbi gotho M'onda, ha di mpefi m'ui ja y muntsi habu t'omi, gathou tsa da hoki ja hoka tsutbi ja ya tsai ne ja ya ndä hoka tsutbi xeni hai hnini ne to nu pa d huani ne da ñ'etsi, njapu ne te petsi da hoki to ote ya jäi digeä tsa da hoka tsutbi M'onda ko to hoki ya hmända hanja da gohi nuna ra t'oti.

Ra ntsui hoka tsutbi M'onda da mä tengu da heke ne da tsegi ya hai, numu hin'a ya hoka tsutbi xeni M'onda nxadi rase ja ya ngu hoka tsutbi ja ya tsai.

Num'u ya da hmuntsi to ha ra tsutbi M'onda tsa da hoki ne da gohi gotho ta da tsoni da heke raza t'om'i ya hñä da bädi ra nzaya tsutbi, ne njapu da m'eni nupu habu to hä ra nzaya tsutbi nxadi ne hmuntsi, pa nitho da zohu da tsogi ja ra ngu habu ote ya jäi nuu ya hñä haba eh ene hangu xa kohu rase ra heki hä tsutbi da mä ne da hoki raza ra tsutbi, te da gohi raza, da boni n'a ra h'emi pa da heni ne da bädi ya jäi.

Ra hmända da hñutsi da japu ya h'emi da m'eni pa da ote ne da hoka tsutbi ya nzaya gotho M'onda ngu habu ma ra t'oti n era hmända neu ya h'emi mä hanja ga m'uhu gotho M'onda dangä hnini ne xeni hai M'onda neu te da gohi ko ya ndä hnini nthi da hoki ko ra M'onda, neu te da adi pa da m'am'i ne da pati.

Ra njuti pageu ya mfoxte ja ra hä tsutbi gotho M'onda ya to nu pa da hoki razau ya hñä, ya nzaya tsutbi tsai neu ya ntsui to nu habu da juani pa da ñ'etsi ya nzaya M'onda hinda nza da hñäki m'u ya bi mpefi.

Ya mfoxte to hä ra tsutbi gotho M'onda da mui j ara m'efi ret'ä ma kutä ya jeya, honse da nza da poti numu bi t'etsi pa tengu mpatho.

Nixi nau ya jäi sa da mfaxte tsa da mengi da hñä managi, honse m'u mi mpefi tengu mpatho.

Xeni Goho N'ote ne Retä ma Kut'a (Art. 95) Pa da ñetsi mfaxte to hä tstbi gotho M'onda, ne di petsi.

- I. Dra mengu M'onda, di mi ko ya m'etsi hmuntsi nzaya ne ngu megeä n'a ra jäi.
- II. Di petsi n'ote ma kut'a njeya ra paä da nja ra juani t'etsi.
- III. Di petsi ra paä da t'etsi, r'etä njeya ra h'emi mä xa nguadi xa nxadi ngu mpohñä bi t'uni ko ra nzaya ngu habu bi nxadi ne ra nzaya nxadi M'onda.
- IV. Di m'uj raza ne hindi thoni pa jä ya mfadi hoki hingi tsa ne di ne da ma mfadi n'a njeya pa da jot'i; pege nehe mu xti mpe, hite ne hingi mänga majuani ne di thogi konge ya jäi ne da tset'i ya jäi hinda za da hñä ra mpefi ne te xa hokihu hingi za.
- V. Di m'uj yoho ya jeya m'efa ra paä da t'etsi; ne
- VI. Ne hindi thogi ndi mpefi ngu mfoxte jar a xeni M'onda, ne to hä nzaya hoka tstbi gotho M'onda, tsai M'onda, mpte ñä pa ya jäi ya hnini nixi ndä nzaya n'a ra xeni hai M'onda ra jeya m'efa ra paä da ñ'etsi.

Ya ñ'etsi ya mfaxte nzaya tstbi petsi dra jäi bi mpefi raza ne di pädi da hoki ra tstbi ne di mpahu raza ya jäi padi gotho pa di pada hoka tstbi.

Xeni Goho N'ote ne Retä ma Rato (Art. 96). Pa da t'etsi ya mfaxte to hä tstbi nzaya M'onda, ra ndä nzaya M'onda da xi ya mpte ñä pa ya hnini n'a ra teä ne da ñä, digeä m'efa di pädi tou ya jäi tsa da pte nuä ra m'efi mfoxte pa da t'etsi petsi ge da mä ya gotho hñu xeni di geu gotho ya mpte ñä pa ya hnini hinda thogi n'ote ma r'etä ya pa, numu ya mpte hinda n'etsi to hñä ra m'efi ra ndä nzaya M'onda da mä to da hñä ra m'efi.

Numu ja ya ngu mpote hinda hñä mä ra ndä nzaya da nu maray'o to dä gohi, ngu mä rä nt'ot'i m'efa, numu ra ñoho hinda za dä hñä ra m'efi nuä da ñ'exa ra ndä nzaya M'onda.

Xeni Goho N'ote ne Retä ma Yoto (Art. 97). Ya ndä hoka tsutbi gotho M'onda habu tsegi ne tsaj da ñ'etsi ne da m'u ja ya m'efi korgeä da mä ya ntsui M'onda ngu habu di nu ne habu tsoni te da gohi kongeu di petsi adi ne mä ra hmända. Rato jeya xti mpefi, m'u ya bi uadi ne da mengi da nu pa da tuni man'a ra m'efi mañä, honse tsä da pati ngu mä ra hmända.

To hä ra nzaya hoka ra tsutbi gotho M'onda tsä da ñ'etsi rau ya ñohu, tsai ne mfaxte numuhina n'a marau ya to da m'eni da mpefi, numu njapu nu ne da mä ra ndä nzaya M'onda numu hin'a n'au ya ngu mpote ñä pa ya jäi ne ya hnini, numu hin'a n'a ra ndä nzaya ya ra xeni M'onda. Honse pa da nu te xa thoki hingi za pa geä n'a rase nehe tsä da adi ra ntsui habu m'ui pa da nu hanja ra jäi tsutbi to hä tsutbi gotho M'onda.

(Xeni nt'ot'i. hñäki)

Ra to hä nzaya hoka tsutbi da ñ'etsi ne da häki ra mfaxte neu mara to da mpehu. Ya to hä nzaya tsutbi da ñ'etsi ne du patihu ya m'efi mpefi ko ya ndä hä tsutbi ne ngu nzaya tsaj ngu mä ja ra hmända ngu ra juadi nxadi honi tsutbi

Da thogi goho jeya da hmuntsi pa da ñ'etsi to da mpehu ja ra ngu hä ra tsutbi gotho M'onda, ne hinda nza da mengi da t'etsi managi pa geä.

Nangun'au ya mfaxte to hä ra tstbi gotho M'onda, mxta ñ'uti da mpefi da mängä majuani ko ya mpote ñä pa ya hnini, ne da mä:

Ndä nzaya: “¿Gi mä gi hoki raza ra tstbi k ora m'efi t'etgi ra to hä ra nzaya tstbi gotho M'onda xa t'aki ga kuati ne ga jäpi ga kuati ra t'ot'i gotho Monda, neu ya hmända da boni, ga handi gotho raza pageä ra ngu mpote da zote raza?”

Mfaxte: Hä ga ote

Ndä nzaya: Numu hingi ja papu ra ndä hnini da gäxi tstbi.

Ya ndä tstbi jat'i neu ya nzaya tsai da mängä majuani ko ra to hä ra nzaya tstbi gotho M'onda n era ntsui habu m'ui M'onda.

Xeni Goho N'ote ne Retä ma hñäto (Art. 98). Num'u da m'edi n'a ra mfaxte da thogi n'a ra nzäna ya pa, ra ndä nzaya M'onda da ñ'etsi n'a ra mfaxte pa tengumatho. Ne da thoki ko ya mpote ñä pa ya hnini ne da nu te mä ra xeni 96 digenä ra t'ot'i.

Numu da du n'a ra mfaxte ne te man'a da hie ra m'efi, ra ndä nzaya M'onda da mä to dä ñ'etsi kongeä da tho ja ra mpote ñä pa ya hnini. Ngu mä ra xeni 96 degen'a ra t'ot'i.

Numu n'a ra mfaxte da m'eñi n'a ra hemi ya hingi ne da mp'efi ra to hä nzaya tstbi honse da thogi m'u xa tho ñä ra thogi da m'eñi kora ndä nzaya M'onda pa num'u da nu raza da m'eñi ko ya mpote ñä pa ya hnini M'onda pa da nu te di gohi. Ya nzeki ya mfaxte m'u hinda thogi n'a nzäna tsa da mä uni ra to hä ra tstbi gotho M'onda, numu da thogi digen'a ra pa tsa da uni ra ndä nzaya M'onda k ora thogi ya mpote ñä pa ya hnini M'onda. Hingi tsa da thegi da thogi yoho jeya ya nzeki.

Ya nzeki ya mfaxte m'ū hinda thogi n'a nzāna tsa da mā uni ra to hä ra tsutbi gotho M'ondā, numū da thogi digena ra pa tsa da uni ra ndā nzaya M'ondā ko ra thogi ya mpote ñā pa ya hnini M'ondā. Hingi tsa da thegi da thogi yoho jeya ya nzeki.

Xeni Goho N'ote ne Retā ma Guṭo (Art. 99). Ra ndā nzaya nu pa da juani to da ñ'etsi geā kongeā mā rä heke II ra xeni 105 digen'a ra t'ot'i, ra hñetsi nzaya habu m'ui digen'a ra hokā tsutbi gotho M'ondā.

Pageā tsa da hoki, ra hoka tsutbi da mpefi zam'ū ko nau m'ū mañā neu habu t'omi pa da ñāki, ya hmuntsi da hoki pa gotho da ode ngu mā ra hmānda, da petsi ko ya m'efi nzaya hoka tsutbi ne da nu da thoki raza jar m'edi pa da thoki raza.

Ra ngu habu t'omi da m'ui ra'to ya ndā nzaya nu pa ha di ñ'etsi ya nzaya. Ra ndā nzaya ra hokā tsutbi da ñ'etsi kongeu ya mfaxte habu t'omi mañā pa da mpefi goho ya jeya.

Ra ndu nzaya nu ha da jāpi pa da ñ'exa ya nzaya petsi da hoki raza da gohi njapu ngu mānu ra t'ot'i ne ngu mā ra hmānda ngu ja ya.

- I. Bu too hingi njapu ya juani ñ'etsi hingi johia to bi dāhā pa ya mpote ñā pa ya jāi ne ya hnini;
- II. To dā udi ge hingi njapu to bi dāhā pa ya ñ'etsi ra ndā nzaya M'ondā petsi ge dā nu hanja da gohi kongeu haba t'omi di ge mañā.

Habu tom'i mañā neu nu habu tsegi digeā ra nzaya honse tsa da xai gotho num'ū di mui hanja bi thoki ne ngu mā ra hmānda.

Habu tom'i mäñä ja da m'epu gotho to bi juani pa da dähä da ndä nzaya ra hnini M'onda, numu ya da nu bi hogi razä tom'i udi ne him'i johia digeä da udi kongeu ne da mä razä ya juani ne pa geä ra ndä nzaya M'onda bi boni ne bi dähä xangu digeu bi juani pa da ñ'etsi ndä nzaya.

III. To adi da hñu managi hä bi dähä pa da mä to bi dähä. Ra tsutbi nu da hu'ani pa da ñ'etsi ngu mä ya heke m'efa, numu hinda hoki razä ngu mä ra t'ot'i ne razä.

IV. Tou odi da hñu razä to bi dähä ne da hoki ne da mä ra gatsi ha da hogi ya tsutbi ja ya xeni ha ira hnini M'onda pa da nu to bi dähä ne hoki razä tou hingi johia, da boni m'u ya bi hoki ne te bi thoki ra gätsi da ra tahni ne da ñ'etsi ya nzaya. Numu ra ñu da thoki honse numu da adi temeü tsutbi m'u ya bi t'uni ya pa da th'ani to da ñ'etsi. Ra pa da thoki tou da ñ'uti ne da n'ut'i da ndu ra m'efi tou bi ñ'etsi.

V. Tou adi da hnu razä jäpi ra tseü ya m'etsi ya nzaya hmuntsi, gatho ya jäi petsi da juani ne th'ani pa da hogi ngu nzaya ne razä da muji hnini M'onda ngu mä nuna ra t'ot'i ne ya hmända. Pa gen'a ra jäi da nza da pa habu thokä tsutbi to xa japi ra tseü hingi za te petsi digeä ra nzaya hmuntsi habu huxä ra tuhu, petsi xti teje gotho ya tzaya habu nzaya habu thoki razä ya hñä ngu mä ya h'emi hmända ha da jäpi ne tengu mpa pa da hoki.

VI. Ra tuhni neu hirangutho nuu ya nzaya ne too ote.

VII. Ya tuhni neu hirangutho kongeu ra ngu gotho M'onda nzaya nu pa da huani pa da ñ'exa ya nzaya.

VIII. To da mä ra gätsi hanja da gohi yu mä te mä ra ngu nzaya nu pa da huani gotho M'onda pageu ya hmuntsi nzaya jäi neu ya jäi me M'onda ne nthi ra hnini M'onda to dä ote degi nuna ra t'ot'i ne ya hmända.

IX. Marau mä ra hmända.

Habu t'omi ra ngu habu hoki ra tsutbi ya nzaya hanja da ñ'exa ya nzaya petsi ge da hoki megeä te raza ngu mä nuyu ya hmända.

Nixi da tset'i ma ra ya xeni 105 digen'a ra t'ot'i habu t'omi ya nzaya nu hanja da juani to da ñ'etsi pa da nzaya tsa da nu ha da jäpi ya hmända pa da nu ha di jäpi raza numu hin'a ra t'ot'i. Hanja da gohi da mä nuna xa thoki petsi ge da nu habu da tsoni ne hanja da nu da ntsutbi. Numu da njapu ra nzaya t'omi da unar uenda to hä ra nzaya hoka ra tsutbi gotho M'onda.

Numu n'a ya ngu habu t'omi ja ra ngu nzaya to nu pa da thoki raza ya thahni to da tsotse da nzaya ne da dähä da udi hanja da t'ot'iu hingi za pa thoki raza ngu mä nuna ra t'ot'i, ne ngu di henihu tsa da nt'omi ko ra to hä ra nzaya hoka tsutbi, mageu ya mfaxte ya ndä nzaya, ne habu t'omi ya hmuntsi ya nzaya to hä ne hoka ra tsutbi gotho M'onda. Mageä to mfaxte, ra ngu habu t'omi rau tsa da mä hinda hoka ra m'efi ngu mä ra hmända pageä ra to hä nzaya raza ne gohi da hmä hanja da hogi ne hinga tset'i u gotho ya m'efi ya xa hogi.

Ya hmuntsi pa da nu hanja da thoki raza ra ngu nzaya ne to gotho da hoki ja ra nt'omi, te gotho da hoki pa da gohi raza ndäu petsi da hoki ne njapu hanja da hoki habu mpefi petsi ge dä mä nuna ra t'ot'i ne ya hmända.

Ra nt'omi mäñä tsa ngu ra m'efi, ngu adi rau ya nt'omi ya hai habu tsegi ne da e gotho ya tsutbi pädi ne njapu, tsa da m'eni ya te thogi u pädi ja ya t'omi ja ya hai habu tsegi pa da bädi ne da nu ha da gohi raza. Ra hmända da mä ko ya nt'ot'i ha da jäpi pa da hoki raza nuu hingi tsa tsa da hoki raza nu hanja da thoki ya to da huani pa da gohi ngu nzaya nugahu mä ra hmä n'a ra m'ehni ra ntsui habu hoka ra tsutbi gotho M'onda da hmuntsi n'a ra nzaya ra ngu hoka tsutbi gotho pa da nu hanja di t'etsi ya nzaya. Da hoki ra ndä mfaxte nu hanja da thoki pa da

huani pa da ñ'etsi ya nzaya digeä ra ngu habu nt'omi haxa mãñä mã ra m'ui ra zänä da tahni pa da haxa ja mexa ne da nja nthani pa da ñexa ngu nzaya M'onda. Ra ngu nzaya nuä ra ndä nzaya gotho M'onda pa da zote ra nt'ot'i h'emi mã da tsuni digeä raze te xa gohi dingathou hanja di mpefi ne da m'ui.

Ya mfxate nu hada thoki ya thama nzaya tou da m'ui ja ra ngu nt'omi ne to da nu habu tsegi da ote ra m'efi da thani pa da ñ'etsi digeu. Yoho dige hñu digeu ya mpote n'a pa ya hnini neu to da mã da gohi ra ndä tsutbi gotho M'onda. Ya nthani pa da ñexa da nteni ngu rede ngu mã ra ya nt'ot'i ha da jäpi ne ngu mã ya hmända.

Ya mfxate nu pa da t'etsi ya nzaya nuu m'ui ja ra ngu t'omi mãñä petsi ge da udi gotho ya h'emi ngu mã ra hmända, hinda chutho ngu jau adi pa ya mfxate ja ra ngu tsutbi gotho M'onda ne ya jeya da mpefi neu mara da t'uni, numu da adi pa ya hinda mpefi ua da ma kora nzeki ya mfxate nu hanja t'exa ya nzaya ra ngu t'omi mãñä petsi ge da adi ne da t'uni hangu da gohi ra ngu t'omi ngu petsi da t'uni ngu mã ne ja ra xeni 98 digen'a ra t'ot'i.

Ya mfxate danu hanja da ñetsi ya nzaya ya ngu t'omi habu tsegi petsi ya h'emi ngu mã ra hmända, pe hinda chutho nuga ya mfxate ngu nzaya hoka tsutbi nxadi dige ran nxithi, da mui jara m'efi da hoki guto ya jeya ne hinda za da boni honse m'u da ña'ni pa da boxa mãñä man'a ra b'efi.

Numu da njar medi n'a ra mfxate digeu ya jeya da m'edi da uadi ra pa n era h'emi bi t'uni.

Gotho ya jäi mpepu ja ra ngu nzaya nu ha do thoki raza, petsi ge da mä te da thoki ya m'efi ngu xa mhää ne hoki ne tsa ra tsutbi gotho M'onda ngu xa thutsi pegeu neu ngu mä ya hmända.

Xeni N'a Nthebe (Art. 100). Ra ntsui digeä ra tsutbi gotho M'onda geä tsa da hoki ra tsutbi pa da honi tou da ntsutbi kora ngu habu da nja da nu ne da nu hadi hoki raza ya hñä.

Ra ntsui da mui ko yoto ya mpote dige n'a da gohi ndä hoka tsutbi gotho M'onda ne njapu nehe ngu ra ntsui; hñu ya ntsui da ñ'exa ra hmuntsi da tho made digeü ngotho ua da tsotse hñäto to da uani digeü ya mfaxte nxinthe ne nzaya tsai M'onda; yoho ya tsui da hñuhtsi ya mpote ñä pa ya hnini ne n'a ra ñ'exa ra dnä nzaya hnini M'onda.

Gotho ya ntsui di petsiu ya h'emi ngu ma ra xeni 95 digen'a ra t'ot'i ne dra jäi di mpähui hangu mpefi raza, majuani, hogä jäi pa dä heke ra b'efi; nuu tou da ñexa ra nzaya tsutbi di petsi ne di petsi ra ya h'emi ja ra hoka tsutbi.

Ra ntsui da mui ua da m'eni. Ra hmuntsi da nu ha da hoki pa da mä to da gohi ne da hñuxa ra tuhu, da mpadi da ñä'ni ya mfaxte neu nzaya, ne hanjapu ngu mar ä ya hñä da mä ra hmända.

Honse ra ndä ntsui da mpefi kut'ä jeya j ara m'efi ne da mpadi ngu rede ne hinda nza da hogi man'agi.

Ya ntsui hingi poteu to bi ñ'exa mäña, tsa da hoki ya m'efi ko da ra rase ne majuäni. Dige ra pa da hñä, honse tsa da ñä'ni ngu mä ra thuhu goho digen'a ra t'ot'i.

Ra hmānda da gohi ngu mā te dā thoki ra hmānda, ra ntsui xa t'uni ne tsa da hoki hangu da koki pa gotho hangu da thoki ra m'efi. Ra ndā tsutbi gotho M'onda tsa da adi ra ntsui da guki ya h'emi mā hanja da gohi da jarm'edi pa da hoki razā n'a ra tsutbi gatho M'onda. Ra hmuntsi tsa da ne da mengi da n'u ne da xani nuu da thogi ko ya ntsui konge gotho di geu hñāto ya huani ra hmānda mā hangu di thoki nuya ya te petsi da hoki.

Nuu da mā da gohi njapu ne hinto da daki ne hinda thoka tsutbi ni temeū da utsa digeya, honseu mā xa t'uni, ñetsi, mengi da nu neu da ñāni ngu mfaxte ne tsutbi, digeu tsa da nu ndā tsutbi M'onda honse m'u da nu ha xa thoki ngu mā ra hmānda.

Ra ndā tsutbi da hoseu tengu hojā da tsoni, n era ntsui da nu pageu pongi tsa da hoka tsutbi M'onda ne hinda tset'i ngu mā ra xeni nt'ot'i 99 digen'a ra t'ot'i. ya bojā da japar medi petsi ge da m'ehni pa da nu ra ndā nzaya hoka tsutbi pa har uenda ja nt'ot'i m'efi pa da thoki habu kut'i ra bojā pa M'onda. Da nu ha da japi ra ndā nzaya hoka tsutbi petsi da hokaä.

Xeni N'a Nthebe ne N'a (Art. 101). Ya mfaxte ra ndā hoka tsutbi M'onda, ya nzaya hoka tsutbi xi pädi da hoka tsutbi habu tsegi. Ya nzaya tsai, neu ya mfaxte neu ya ntsui tsui tsutbi M'onda, ne njapu ne ya mfaxte tsutbi ngu habu tom'i digeä ra ngu nzaya huani pa da ntsutbi, hingi tsa da mpefi ua da da hñā n'a ra tet'i digeyu ya xeni hai M'onda, ra tsai M'onda uau raze, honseu ya m'efi hingi njuti, tou hmuntsi pa da nxadi da dini te honi, xahnate, to ot'i ya nzatho mf'eni uau to ma raza.

Ya jäi to t'uni ra t'et'i ngu mfaxt j ara nda nzaya M'onda, ya nzaya xi pähdi da hoki tstbi habu tsoni da nu, tstbi tsai ua ntsui hoka tstbi M'onda ne njapu ya mfaxte ra ngu t'omi mäña ra ngu nzay nu hanja da ñ'etsi ya nzaya hingi tsa di ge yoho jeya digepu da uadi ya pa da tsixa ra m'efi, da mui ngu ra lamu, mpohñä ua ngu mpote te gotho da thoki nupu habu hmuntsi tsa hoka tstbi M'onda.

Ya pa xa t'epi da thogi, ya jäi to bi mpefi ngu mfaxte, honseu m'ü xti thoki ua t'etsi tengu mpatho hinda za da mpefi managi ngu manga ra VI de nuna ra t'ot'i 95 gotho M'onda.

Nu to da adi hinda njapu digen'a ra xeni da jäpi ya to mpefi to honi tou da thoka ra tstbi.

To hinda tsuni nuä te xa thändi ya xeni nt'ot'i m'efa, da m'edi ra m'efi xa t'et'i mbo habu tsa da thoki ra tstbi nzaya M'onda, njapu ne ya hmihi ne te petsi pageä, ne hinda dom'iu mara te da jäpi ngu mä ra hmända.

Xeni N'a Nthebe ne Yoho (Art. 102).

A. Ra hmända da nu pa da hoki raza ra mfaxte ote ya jäi M'onda, nuu da ñ'etsi ne da pati ra nzaya M'onda. Ngu ma ra hmända, ra ngu habu thoka ra tstbi M'onda da gohi ko n'a ra jäi mpote nzaya gotho M'onda ne da yopi da mä ra ya mpote ñä pa ya hnini. Ua m'ü ya bi boni da tsaya digeä m'eni zäm'ü.

Pa da tsoni da jäi mpota nzaya gotho M'onda petsi n'ote ne r'etä ma kut'a jeya ra pää da ñ'etsi; di petsi ret'a jeya k ora h'emi habu ma ge bi nxadi ngu mpohñä, di mui raza gotho M'onda tsa da ñäni ra ndä nzaya M'onda.

Honse ra ngu habu thoka ra tsutbi M'onda, da teni ne da honi, ja ya ta ngu nzaya tsutbi, digeu gotho xa hoki hingi za m'eni M'onda ne; kongea, nuä petsi da mä da m'eni da jot'i toho tu ntsoki; da honi ne da udi te bi thogi digeya, da hoki pa da ntsutbi nepi da uadi raza, nuu to nu ha di thoki n'itho ne da juxa ra h'emi, ne da adi da hoki ya to xa hoki hingi za ne da nu gothou ngu mä ra hmända.

Ra jäi mpota nzaya M'onda da ñ'uti pa da nuu hingi njapu neu thoki mä ra ya xeni 105 digen'a ra t'ot'i.

Nu gotho habu nu ha di m'ä nu M'onda geä; nuu ya jäi mpote ja ya ngu pa da ote marau ya ndä hnini M'onda neu mara tsä da ñ'uti ra ngu hoka tsutbi M'onda, ra jäi mpote nzaya gotho M'onda da hokse num'uhina kongeu ya jäi m'eni da honi to da jot'i.

Ra jäi mpote gotho M'onda neu ya jäi poni pa da huni to da ntsutbi, petsi ge da nu raza u xa thoki, hñäki neu da japi k ora tsedi ra hmända da hoki kongea ra m'efi.

Ra m'efi hoki ya ntsui tsutbi ra ndä nzaya, da t'et'i digea ra ngu ra ndä nzaya M'onda pageä ngu mä ra hmända.

B. Ra ngu hmuntsi ya mpote M'onda neu m'ui ja ya ngu xeni M'onda, gotho petsi da hoki nugu n'au ya hmuntsi pa da hiandi ne da m'äti ya m'etsi ya jäi nuä da fätsi da hoka ra tsutbi M'onda, nuu tp pädiu ya ngaxte tou hingi ne hñäki hanja da hoki razau ba ehë ngunau ya nzaya ua to ote gotho ya jäi neu tsä hoka tsutbi M'onda da japi ra tsedi nuya ya m'et'si.

Nuu ya hmuntsi ngu mä ra xeni nt'ot'i m'efa, da hoki ne da xifi hanja da jäpi gothou, nuu hin'ä hingi zote ngaxte kongeu ya tsutbi.

Nuya hmuntsi hingi pädi da hoki num'u geu ya hñä pa da ñ'exa ya nzaya, m'efi ne hoka tsutbi.

Nuä ra hmuntsi da ñ'exa ra ngu nzaya hmuntsi da thutbi ra m'eni gotho M'onda digeu ya m'etsi ya jäi da m'etsi n'a ra ntsui pa da ani, di mui ko r'etä ya nstui da ñ'exa da hun'i yoho digeu hñu ya nzaya di mui ja ra ngu nzaya di mui hmuntsi mpote, numuhin'a m'u ya bi t'uni da tsaya da ñ'exa to xa t'eta ra m'efi ya m'eni zäm'u geu ya huan'i da nu raza, ra hmända da mä hanja da jäpi pa da t'eni pa da udi to xa thandi digeä ra ngu mpote hmuntsi, jeyamu da mpati neu yoho ya ntsui, yohu ya ntsui mayam'u mpefi, da gohi m'u da mengi da ñ'exa pa da mpefi ma ra ya jeya.

Ra ndä di geä ra m'eni gotho M'onda ya m'etsi ya jäi, geä nehe ra nt'sui ani ha da jäpi. Da ñ'etsi ne ngu mä ra xeni nt'ot'i m'efa. Ga mui j ara m'efi kut'a jeya, tsa nehe da t'exa managi honse n'a ne honse da nza da mpati ngu mä ra thuhu goho ra t'ot'i.

Ra ndä digeä n'a m'eni gotho M'onda digeu ya m'etsi ya jäi da dati njejam'u ja ya ngu nzaya mpote n'a ra nt'ot'i uenda digeu ya m'efi bi thoki, ne da mä ja ra ngu hmuntsi mpote ngu mä ra hmända.

Ra m'eni gotho M'onda petsi ya jäi da bädi nuu hingi njapu pageu da üdi kongeu bi koki ua bi hñäki neu ya hmuntsi ngu ja ya xeni M'onda.

Xeni N'a Nthebe ne Hñu (Art. 103). Ya ndä nzaya thoka tsutbi M'ondä. Da hoki gatho da n'añoä mä:

- I. Kongeü ya hmända nuü ya nzaya da japa ra tseüdi n'angun'au ya jäi.
- II. Kongeü ya hmända ua te hoki ya nzaya tsutbi M'ondä to dä hñäki gotho pädi da hoki ra nzaya M'ondä.

III. FALTA INCISO III

Xeni N'a Nthebe ne Goho (Art. 104). P'etsiü ya ngu nzaya gotho M'ondä da bädi:

I. Digeü gotho n'año m'ehni neü to hiote digeü da uadi da hoki ne japiü ya hmända M'ondä ua geü ya te xa hmä nthi n'año ya hnini xa thoki ua M'ondä. Numü ya bi mä n'año honse da tset'i te ne n'angun'a, tsä da bädi nehe digeü pa da huani to da ñä ne te da hoki pa thede gotho ya jäi, ya nzaya nepü ja ya ngu nzaya digeü m'eni ja ya xeni M'ondä ne ja ra tsai M'ondä. Ya tsutbi thoki ra ndüi ngu nzaya tsä da hiegi da gohi njapü pageä (**apelable ante, sic DOF 08-10-1974**) ra nzaya mäñä petsi ge da bädi gotho ra hñä digeä ra ndüi.

I-B. Digeü jarm'edi da, mengi da nu ge hingi njapü xa thoki ra gätsi hangu bi gohi konge ra ngu nzaya tsutbi ngu ma ra heke nu ra nt'ot'i XXIX-H ra xeni 73 ne ra heke IV, ra e) di ge ra xeni 122 digen'a ra t'ot'i, honse num'ü da ut'i ndää ya hmända. Ya nu da mengi da nu pa da bähdi ya ndu nzaya, neü nuü nxadi, da hoki ngu ya hmända xeni 103 ne 107 digen'a ra t'ot'i da nu raza da k'atsi kongeü te xa hoki neü da ot'i ya ngu nzaya nxadi hinda ra tsutbi kongeü te petsi.

- II. Digeü gotho n'año mä digeü ya m'etsi dätthe.
- III. Kongeü ya me M'ondä ra m'eti.
- IV. Digeü n'año mä neü te hoki mä ra xeni ngu mä ra xeni 105 njapü da tsifi ra hñets'i hoka tsutbi M'ondä.

V. Degeu da boni ja n'a ra xeni hai M'ondane ma'ra ya jai m'uta p'u gento ma'ra ne.

VI. Neu ya nu ya jai digeä nu pa da ñä ne da honi raza ne honi pa da hoki.

Xeni N'a Nthebe ne Kut'a (Art. 105). Ra hñetsi hokä tsutbi M'ondada bädi ngu ra gätsi mä ra ya hmända da hoki raza ya temea ngu jaya.

I. Digeu n'año ma ra t'ot'i ne kongeu mä pa da ñ'exa ya nzaya mä j ara xeni 46 digen'a ra t'ot'i da mui digeu.

a) Gotho M'ondane n'a ra xeni u ara tsai M'ondane.

b) Gotho M'ondane n'a ra dänga hnini.

c) Tsa da hoki ra ndä nzaya n era hmuntsi ya mpote ñä pa ya hnini; nuä ne mageä ya ngu habu hmuntsi ya mpote nunu ra m'ehni zäm'u ngu hmuntsi M'ondane u ara tsai M'ondane.

d) N'a ra xeni M'ondane man'a;

e) N'a ra xeni n era tsai M'ondane;

f) Ra tsai M'ondane man'a;

g) Yoho ya dänga hnini digeu n'a ya xeni M'ondane;

h) Yoho yu tsa dige n'a ya xeni M'ondane dige ra t'ot'i digeu pefi neu gotho mä da thoki;

i) N'a ra xeni M'ondane n'a ra dängä hnini, da hoki ngu mä ra t'ot'i neu gotho da mä;

j) N'a ra xeni M'ondane dige man'a ra xeni M'ondane ngu mä nuna ra t'ot'i da hoki u gotho mä;

k) Yoho ya hmuntsi ndä nzaya dige ra tsai M'ondane ngu märau ra t'ot'i mä te gotho da hoki.

Zämu da mä n'año te gothou mä digeu ya xeni uau ya dängä hnini nuu adi ya dängä hnini ya xeni M'onda neu mä ya n'ot'i c), h) y k) m'efa neu da hoki raza mäña ra nzaya tsutbi hinda hiegi da gohi njapu ya xa thoki da m'etsiu hingi njapu numu da thogi kongeu da tho made konge hñäto ya huani.

II. Digeu da thoki hingi za di petsi da mä ya n'año xa thutsi dige gotho digen'a ra t'ot'i.

Ya m'efa xa thoki hingi njapu tsa da hoki digeu n'ote ne r'etä mpa da epu rap a bi boni nuna ra h'emi ko:

- a)** Dige n'ote ne r'etä mä hñu digeu gotho n'a nthebe ya mpote habu hmuntsi, nuu hingi johia mä n'año ya hmända M'onda u ara tsai M'onda da boni dige ja ra hmuntsi mpote;
- b)** Dige n'ote ne r'etä ma hñu digeu ya mpote kongeu n'año mä dige ya hmända gotho M'onda ua tsai M'onda da boni ja ra ngu hmuntsi neu ya h'emi da thoki kongeu mara ya ndä hnini nthi M'onda;
- c)** Ra jäi mpote nzaya gotho M'onda mä n'año ya hmända dige M'onda, xeni hai M'onda ne ra tsai M'onda, njapunehe ya h'emi da thoki nthi M'onda xa hoki ja ya xeni M'onda;
- d)** Dige n'ote ne r'etä mä hñu dige rau ya mpote ja ya xeni M'onda, da mä n'año hmända da boni digese ra hmuntsi, ne;
- e)** Dige n'ote ne r'etä mä hñu digeu da hmuntsi n era pote ra tsai M'onda mä n'año ya hmända dige da boni j ara hmuntsi.
- f)** Ya hmuntsi nzaya jäi xa thutsi ko ra ngu nzaya M'onda pa da huani da ñ'exa ngu nzaya, kongeu to pote pa gotho M'onda, n'año mä ko ya hmända pa nu hadi huani gotho M'onda ne habu tsegi m'ui, neu ya jäi nzaya hmuntsi ja xeni

hai M'onda kongeu ra jäi to pote honseu mä n'año ra hmända huani poni pu ja ya hmuntsi ra xeni M'onda bi t'uni ra h'emi habu bi thutsi.

g) Ra m'ehni gotho M'onda nu ya m'etsi ya jäi, n'año mä dige ya hmända M'onda, xeni M'onda n era tsai M'onda, neu poni hoki n'año hnini nthi M'onda xa thoki ko ra ndä nzaya M'onda ne da thogi k ora mpote M'onda ne da thogi ko ra mpote M'onda da nu ya m'etsi ya jäi ngu mä nuna ra t'ot'i, ngu ya xeni M'onda, mä n'año mä ra t'ot'i da boni ko ya mpote hempu habu tsegi ne ra m'ehni nu ya m'etsi ya jäi ra tsai M'onda n'año mä ra hmända digeu da boni ne da gohi j ara hmuntsi mpote tsai M'onda.

N'ase ra ñ'u pa da mä hingi ne njapu ya hmända to huani nu ra t'ot'i mä nuna ra t'ot'i.

Ya hmända to huani pa da ñexa ya nzaya M'onda neu mui petsi ge da udi m'u da boni goho n'ote ne r'etä ya pa m'efa pa da ndui da huani ne ha da jäpi, ne hinda tsä da pati raza ne njapu,

Ya te hoki raza ra nda nzaya tsutbi gotho M'onda honse tsä da mä ha majuani digeu ya nt'ot'i mä hanja da muhu raza, digeu zämu bi thogi kongeu ko hñäto ya to da huani.

III. Ra h'emi hoki mä te adi pegeä ra ndä nzaya hoka tsutbi rase ua n era ndä mpote nzaya hoka tsutbi gotho M'onda tsä da bädi te hingi njapu ne n'año pa da mfadi ko ra nzaya tsai da t'ot'i digeu gotho M'onda geä ne da thogi ngu da t'uni.

Pa da mä hingi njapu thoki ngu mä ra heke I ne II digen'a ra xeni hinda m'etsi ma ra da t'uni, honse m'u da ne da ntsutbi ne da mä ya ndui digey'a.

Num'ú hinda hoki digey thoki ngu mä ra heke I ne II digen'a ra xeni da thoki, da ep'ú, hanja da thoki ngu ya ndui heke XVI ra xeni 107 digen'a ra t'ot'i.

Xeni N'a Nthebe ne R'ato (Art. 106). Ge petsi da hoki ra ndä nzaya M'onda, ngu mä ra gätsi ra hmända da nu mä n'año ge ngu mä pädi da hoki, da tho ja ra ngu nzaya M'onda, digey'a neu ya xeni M'onda neu mar ä ua ya xeni M'onda ne ya me tsaj M'onda.

Xeni N'a Nthebe ne Yoto (Art. 107). Gotho ya n'año mä ra xeni 103 da thoki ngu ne ngu ra hoka tsutbi ngua mä ra hmända ngu mä nuya m'etho.

- I. Ra tsutbi hinda hiegi da ntsutbi da tsoni habu da tset'i;
- II. Ra thoja tsutbi geä da t'uni, ge honse ya jäi rase da nu habu ta da tsoni ne da mäti ko honseä, da hiandi rangaxte, ne ninxi da ma, da mä hangu bi thogi ngu mä ra hmända neu da jäpi da ne.

Ja rä tsutbi mäti tsa da mpadi m'ú hingi hoki razä ra ngaxte, neu ngu mä ra neu xa thutsi j ara xeni 103 ne 107 digen'a ra t'ot'i.

Num'ú ya ngaxte nuu petsi ua tsa da fudi digepu da tset'i ya m'eti ua habu ya xa t'om'iu ya hai, dehe, tej ne toho ya huähi mäthä nepu habu mui xängu ya jäi petsi ne kuat'i ya hai kon u ato petsi ne huähi mäthä petsi da nuu te pädi da hoki gothou pa da t'uni ya xeni M'onda uau ya jäi xa noni neu bi gohi neu da ra m'edi pa dä nu raza ya m'etsi nzaya hai ne njapu ra hihmahi neu bi thoki ya to ngaxte.

Nuu ya ntsutbi ngu mä ra heke m'efa digen'a hinda thogi, hinda tseti ya hai mäthä neu ya comu uau ya jäi petsi ya huähi mäthä ua geu petsi ya hai, nuyu xa thegi geu ya hingi m'ui ngu t'sitsi neu hingi thogi razatho digeä ja ra ngu ote, pe n'a ne man'a tsa da t'uni raza pageä. Num'ú ya bi ngaxteu da tset'i ya m'etsi

hmuntsi digeu nehe hinda thoki da mä hinda hoki nixi da unä nzeki ngu negi te hoki, honse m'ü da gohi ja ya hmuntsi, num'uhina da boni digeä ra hmuntsi.

III. Num'ü ngaxteu hoki ja ya ndä nzaya tsutbi ne nu ha hoki ra m'efi ra mäti da thogi honse m'ü mä nuya.

a) N'añoü da thokbi ra tsutbi da gätsi ra tsutbi nuu hinda thoki ngu mä rä ya m'etsi, ge tsä da pati da jäpi ra tseädi da hoki digeu ua geu xa hoki ä mi thoki, ngu mä ra hmända ne ngu n'a ra tset'i ra ñoho num'ü bo hokiä ra ndui. Nuya te da m'etsi hinda t'api pa da mäti kongeu ya tsutbi da mä dä t'ot'i n'año kongeu ya te pefi ra xeniü ua da tset'i da muj raza ya mengu.

b) Kongeu thojä tsutbi da jäpi hinda nza da hoki man'agi ngu mi m'ui, ya di m'ü nthi nun'uhina m'ü ya xti uadi; num'ü ya bi thege gatho ya te da nu digeä da thogi; ne

c) Kongeu hoki tset'i n'an'o jäi ja ra tsutbi.

IV. Ra tsixa ra uenda te hoki ra h'emi mä mfatsi neu ma rä kongeu thoki raza ne tset'i ne hinda nza da hogi ngu mi jä kora ya m'etsi. Tsutbi neu to mädi ha da gohi. Hingi njarm'edi da dege gothou num'ü ra hmända mä nea di nitho, pa dä t'uni da hoki digeä te ngaxte, xanguu te da petsi ngu mä ra hmända mä te da thoki ne da mädi ngu da m'om'i pa da nunu hanja da gohi.

V. Ko ra mfatsi n'ano da tsutbi da gätsi da nu ha di gohi ra tsutbi da jäpi ra tseädi da hoki num'ü ya bi tsitsi ua da da hoka ra tsubi, da ñ'ani ko ra ndä nzaya tsutbi nxadi nxinthe petsi, ngu t'uniü pädi ngu mä ra hmända ra hmuntsi tsä da hoki ra tsutbi M'onda ngu jaya.

a) To hoki hingi za, ko n'añ'o mä te thoki da gohi ngu da t'ot'l ra ngu nzaya tsutbi, digey'a me M'onda ngu m'eni mageä ua ya to fadi ne nu ya tuhni.

b) Ngu habu nu te gotho thoki, num'u ya bi ngaxte kongeu rase da mfadi ra gätsi ne hangu da gohi da uadi ra tsutbi da mä rä nzaya tou ne to gotho hoki ua ya nzaya huni to da mfadi, hinda nza kongeu ra ya m'etsi, ntsutbi ua made da mäti raza.

c) Ja ra tsutbi, num'u ya da ngaxte ne da njot'i da gohi, ne tsutbi m'eni M'onda nepu habu m'ui ra nzaya da mä da nt'ot'i hangu da gohi ua ntsutbi m'eni comu.

Ja ya ntsutbi m'eni M'onda ya ntsutbi tsa da ngaxte ko ra ngotho M'onda, pa da mäti te petsi, ne

d) Kongeu ya m'efi, num'u ya bi ngaxte ua mä hinda mpefi da mä da nt'ot'i kongeu ya hmuntsi habu m'ui ua M'onda habu nu ha hoki raza to ntuhni ua ko ra ndä nzaya hoka tsutbi M'onda to nu da hoki raza digeu ya m'efi mepi ra xeni M'onda.

Ra ndä hoka tsutbi, to nt'ot'i ne adi bi mui to petsi ra ngu nzaya nxadi nxinhi u ara ndä nzaya gotho M'onda, tsa da bahdiu ya h'emi mfatsi njuantho ge ko te ne nteu to da t'uni.

VI. Kongeu te thogi ra heke m'efa, ra hmända mä hanja ga m'uhu digeu ya xeni 103 ne 107 digen'a ra t'ot'i da mä hanja di adi neu ya gätsi ngu da jäpi da ñ'uti ya nzaya tsutbi nxadi nxinhi, ngu ra ndä nzaya hoka tsutbi, page da mä da t'ot'i hanja di hoki raza.

VII. Ra h'emi mä mfatsi kongeu te hoki da ntsutbi, nthi ra tsutbi ne da ep'u da uadi ua da tset'i ya jäi kongeu ya tsutbi, kongeu n'añ'o mä ya hmända ua n'añ'o mä digeu ya nzaya nu hanja di thoki, da odi da ntsutbi ko ra nzaya ra tsai habu m'ui ne habu bi thogi n'au yangaxte, da tsitsi ne hnu te da jäpi pa da odi te ne k

ora unda ra nzaya, ne da ts'oni pa dä mä ne dä t'api ra unda neu habu da nu to adi uni ne mä ya tuhni, da mä rase da mä m'u da tsoni pa dä t'uni ra h'emi te da jäpi.

VIII. Kongeu n'añ'o mä to da za mfadi da mä da mädi ya nzaya tsai ua ya nzaya tsutbi rase digeä ra nxinhi da yopi da nu. Digeä da bädi ra ndä tsutbi hñetsi M'onda.

a) Num'u da adi ra ntsutbi da mädi ne njuantho da jäpi ra tsedi nuna ra t'ot'i, hmända M'onda neu habu m'ui, ya te ne da hoki ko ya hnini nthi M'onda ya nt'ot'i mä hanja ga muhu mä ra ndä nzaya ra hnini M'onda ngu mä ra heke I ra xeni 89 digen'a ra t'ot'i neu ma hanja da m'ui mä ya hmända habu m'ui da hoki gotho ya nzaya ya xeni M'onda ua ko ra ndä tsai M'onda, da m'ui di petsi ra hñä digeä ra t'ot'i.

b) Num'u geä ngu mä ra heke II ne III ra xeni 103 digen'a ra t'ot'i.

Ra ndä nzaya tsutbi da adi m'ui j ara ngu nzaya nxadi ua ra ndä nzaya gotho M'onda, tsa da bädi dige ra h'emi mä da matsi da mengi da nu ngu ne habu da ehe njapu da t'uni

Num'u hinda nja ngu mangä ra t'ot'i, da thändi ha ya ngu tsutbi ko nuna mä ne hinda t'uni njapu nguu;

IX. Ya te xa thoki raza mfatsi da mä ya nzaya tsutbi nxadi nxinhi hingi hiegi ya m'etsi; honse m'u da mä njapu ne hingi mä ra t'ot'i habu mä ra hmända ua da mä ha di thoki digeä ra t'ot'i da hoki raza ngu ra tsutbi hoki ra ndä nzaya tsutbi M'onda neu ngu gotho xa gohi da thoki dige raza ne jarmedi ne da tsotse. Honse ngu janä da thogi pa da mengi da nu kongeä ra ndä nzaya hoka tsutbi da nu habu da tsoni ra m'etsi dige hangu da hoki ya m'et'i t'ot'i.

X. Ya te thogi ngaxte tsá da hoki raza nuu ne ko te ma rä hmända, pageu da hñä ra uenda hangu xa jäpi ra tsedi ra hñä, da hoki raza te xa tset'i nuu da hoki pa da tset'i pa da thoki, kongeu da m'om'i da tset'i ya hñu ya jäi neu te ne pa gotho ya jäi.

Nuä ra m'om'i petsi ge da t'uni ngu jau thoki tsutbi pa da gohi njapu numu da hoki hingi za m'u ya da mä da hoki ra n'añ'o pa hinda mfadi konge da gut'i pa hinda njot'i kongeä to ngaxte pa da thätü xa tset'i pa da m'am'i neä da gohi man'a ra to petsi da nu raza page da hñutsi ya m'etsi ngu m'i m'ui num'u da t'uni ra h'emi ma da matsi ne da jut'i ya tset'i.

XI. Ra m'am'i da t'adi ko ya tsutbi tou nu ya m'efi num'udige n'a ra h'emi mä da mfatsi bi ñ'ani dige ra ndä tsutbi nzaya hokä tsutbi nxadi neä ra nzaya da mä. Num'uhina ra ä xa tset'i da ngaxte mara ya ntsutbi kongeä ra ngu nzaya tsutbi neu ya h'emi xa kuati. Nuü mara ya thogi da bädi ne da thoki raza hangu di m'om'i ja ya ngu tsutbi ra tsai ua ya ndä nzaya zate ra hmuntsi nxint'i.

XII. Rä jäpi ra tsedi te mä ra xeni 16 ja ra tsutbi, 19 ne 20 da ngaxte mañä ra ndä nzaya da hoki ua ko ra nzaya tsai ua ra nzaya tsutbi zote ra nxint'i petsi da mä da nu n'a ua man'a ra tsutbi pa da gohi ngu bi mä ngu ra gätsi mä ra heke VIII.

Mu ra tsutbi ra tsai ua ra ndä nzaya zate nxint'i hindi m'ui getapú di m'ui ra nzaya k ora m'efi, ra hmända da mä ra nzaya u ara ndä nzaya pa da uti ko n'a ra nt'ot'i mä da fatsi, nuä tsá da m'am'i tengutho mguu ma ra gätsi ra hmända.

XIII. Num'u ya ndä nzaya nxadi hmuntsi da üti n'a ra nt'ot'i mä na'ño ja ya ntsutbi mfatsi petsi da hoki, un ya mfaxte mañä ndä hoka tsutbi, ra ndä tsutbi gotho M'onda, ya to noni nzaya u ato bi ñuti ja ya nzaya dige'ya nto'ti bi üti, tsá

da ngaxte n'añou k ora mǎñǎ to hokǎ tsutbi page da hmuntsi ua ra ngu habu t'omi da mǎ ne da ot'i te da gohi ngu hokǎ tsutbi.

Num'u ya bi t'omi ra ndǎ nzaya da üti ra nt'ot'i n'año ja ya ntsutbi h'emi mǎ u da hoki, mageu ya ngu habu t'omi, ra ndǎ nzaya nu gotho M'onda ua geu to nu ya hokǎ tsutbi geu ya nt'ot'i da üti, tsa da mǎ hinda nza n'año ko ra mǎñǎ hoka tsutbi. Ge da mpefi ja ra hmuntsi da mǎ ndǎǎ ra nt'ot'i da gohi ne ra za.

Dǎ mǎ hanja da hoki ya ngu habu t'omi di ge ra gokǎ tsutbi ngu mǎ gotho yoho heke m'efa, honse ra epu da mǎ ra nzaya ne hinda tset'i ya ntsutbi ngu di boni digeu bi t'uni ya h'emi pa da mfadi m'u da thogi ma n'año, ne.

XIV. Geǎ da mǎ ja ra gǎtsi ra heke ll digen'a ra xeni, da bon ira h'emi habu da den ira h'emi mfatsi ua ra uadi ra ngu nzaya hingi mpefi to ngaxte ua to bi hoki hingi za, num'u ya bi ngaxte da xifi hangu ne handi raza ngu thogi ne da mǎ ra hmǎnda mǎ hanja da m'ui. Ra uadi hingi za ra ngu nzaya da hegi raza nuǎ ra h'emi mǎ te bi hoki.

XV. Ra ndǎ nzaya gotho M'onda ua ra jǎi honi to da tsixa ja ngu tsutbi gotho M'onda pa da mǎ, digeǎ gotho ya tsutbi mǎ ra h'emi mfatsi; pege tsa da mǎ made hinte da mǎ ja ya ntsutbi num'u hinte di petsi, u ne ya jǎi.

XVI. Nuǎ to da t'uni ra h'emi mfatsi ra nzaya da adi da yopi te bi hoki ngaxte ua da ne da kom'i ra tsutbi gotho M'onda, ne mǎñǎ ra nzaya tsutbi beni ge hingi tsa te da gohi ne da hoki te da uadi, ra ndǎ nzaya mǎn'itho da hñǎmbi ra m'efi ko ra nzaya, ra tsaj petsi. Num'u da honi te di koni pa di tsampu da uadi da hoki ua da yopi, ra ndǎ nzaya da ne da nuǎ t ora tsoki ne da uni tengu mpa, pa da hoki ra tsutbi ngu bi gohi.

Num'u ra nzaya hinda hoka ra tsutbi da mfodi neu ya pa bi t'uni, ra nzaya mǎñǎ hoka tsutbi tsa da tsitsi ngu mǎ ra ndui üti. Num'u da hoki ngu da thogi, ra ndǎ

nzaya hoka tsutbi, m'ū ya bi nu hadi japi himbi thoki ngu bi gohi ua bi yopi bi hoki man'agi nuā ra ngaxte, tsā da uni ko n'a ra h'emi not'ot'i nguū mpadi digeu ya hoka tsutbi mfatsi, num'ū ya bi thoki ne tset'i; ya jā ra hnini nuau hñu digeu ya nt'uni bojā da ñut'i ko ya ngaxte, heke to ngaxte tsā da adi ko ra hmuntsi kongeä to petsi da uadi to pote digeä ra h'emi mfaxte, zam'ū ge da thogi ne tsā da hoki raza.

Num'ū ya hingi mpefi to xa ntsutbi ua hingi ñāni ton e da thoki pa da hoki ne da uadi raza digeu ya h'emi mfatsi, da boni ne da thege ngu mā ra hmānda mā hanja ga m'ūhu

XVII. Ra nzaya mpe raza da m'eni ko ra nzaya, num'ū hinda m'am'am'i te adi ra ngaxte tsā da hoki, nem'ū ya bi t'uni pa da gut'i ne hinda ne hindi njap'ū, geä nuya yoho ra gātsi, da adi da hoki ne da uadi raza ra nzaya kongeä to uni ne da j'ut'i neu to da udi;

XVIII. (Da hñāki)

THUHU GOHO

Digeä da uadi raza habu ote gotho ya jäi neu petsi ra xeni M'onda.

Xeni N'a Nthebe ne Hñäto (Art. 108). Pageu da epu digeu xa thoki raza ngu mā nuna ra thuhu, da embi ngu jäi da mpefi pa da ote gotho ya jäi mpoteu xa t'etsi. Geu ya jā nzaya hoka tsutbi gotho M'onda n era ndä nzaya hoka tsutbi ra tsai M'onda gotho u ya mbohō neu ya m'efi ne, ngothou ya jäi di petsi n'a ra m'efi di gep'ū ja ra ngu hmuntsi, nu habu nu gotho ya m'efi hangu thoki gotho M'onda ua ja ra tsai M'onda njapu ne ngu ya jäi to mp'efi ne ote ya jäi neu ya nzaya hmuntsi digen'a ra t'ot'i da rase da uni tou da nu te da thoki ua da hñāki num'ū te da hoki n'angun'a ya m'efi.

Ra ndä nzaya digeu gotho ya pa da m'ui ra m'efi honse tsa da ngaxte pa da thoka tsutbi num'u da hoki hingi za mä ndä hninihu ua da tset'i hingi za.

Ya ndä nzaya ja ya xeni M'onda, ya mpote nzaya nu ya hnini neu ya mpote nu ya jäi, ya nzaya xi pädi da hoka ra tsutbi ngu mäñä xa xeni M'onda num'uhina ya jäi dige ra ntsui j ara hoka tsutbi; petsi da nu num'u da jäpi ra tseti nuna ra t'ot'i neu ya hmända gotho M'onda njapu ne num'u hinda uni ra bojä m'ui ne hoki gotho M'onda.

Ya t'ot'i digeu xa xeni hai M'onda da ma raza, ngu jau ra ndui digen'a ra heke xeni ne pageu da ep'u xa thoki, ya jäiu ote gotho ya jäi tou mpefi m'ete ne m'en'i ja ya xeni M'onda u aja dängä hnini.

Xeni N'a Nthebe ne Guto (Art. 109). Ra ngu hmuntsi ya mpote ya xeni hnini M'onda, digeu petsi da hoki, da hoki ya hmända da m'efi ote ya jäi neu tou da hokiu hongi hoki raza ngu xa ngohi kongeu ya nu da dom'i.

I. Da hoki konge n'a ra tsutbi hmuntsi, ya ntsui mä ra xeni 110 neu ya jäi mpefi ote ya jäi, ngu mä ya h'emi hmända, num'u ya bi mpefi ne da hokiu hingi za da hñäki neu da tseti te ne ngu ote ya jäi ua ra raza da ote.

Hinda nza da thoki ra tsutbi hmuntsi ko neä hanja mä te beni.

II. Ra m'eni te xa hokiu hingi za kongeä to ote ya jäi ko te hoki ua te hñäki ngu mä ra gätsi mä to nu hangu da hoka tsutbi.

III. Thoki tsutbi to nu hangu hoki ya m'efi te ote ya jäi kongeu te hoki ne hñäki ne tset'iu raza petsi da nu hangu hoki ra m'efi, te hñä ne te m'eni.

Hangu da hoki pa da tsui mä da rase da hoki. Hinda nza da tsifi da hoki di ge yoho konge n'a ra ntsui nguä thogi.

Ya hmända da mä da thoki neu ngu m'ui neu da ntsui ko ra tsutbi num'u da nte ne petsi xangu bojä nuu ya ote ya jäi digeu ya pa da m'ui ja ra m'efi ua kou da rase ua da uni da hñutsi nuu petsi da honi teu petsi ua da ñ'embi ra meti kongeu, habu di ñ'ehe.

Ya hmända ne mfadi da ntsui ne da thämbi nuu petsi neu mara da thokbi ra tsutbi.

Mageä ya jäi, kongeu petsi da hoki raza ne ko ra udi kongeu da udi, tsa da ngaxte ja ra ngu mpote nzaya ja ra hmuntsi ngu m'ui raza ua hin'a digena ra xeni.

Xeni N'a Nthebe ne R'etä (Art. 110). Tsa da thokbi ra tsutbi nuu ya mpote ya jäi ne ya hnini ya hmuntsi habu ñäki pa da thoki ya m'efi pa gotho ya jäi ya mfaxte ya u to hoka tsutbi gotho M'onda, ya ntsui gotho M'onda ya mfaxte to ote ya jäi, ya mpote ja ra hmuntsi dige ra tsai M'onda, ra ndä nzaya ra tsai M'onda, ra tsai M'onda, ra ndä hoka tsutbi ra tsai M'onda, ya ntsutbi nxinthe ne ya tsutbi ra tsai, ya mfaxte ne ya nzaya nu gotho ya ntsui hoka nzaya, ra tsai M'onda, ra ndä nts'ui digeu ya nts'ui nuu to da ñ'etsi nuu to uni ra m'efi ya jäi neu to fatsi ya xeni hai M'onda, gotho ya jäi neu to hmuntsi pa da hoki pa ton e te da hoki pa da dähä ra bojä.

Ya ndä nzaya xeni hai M'onda, mpote nzaya nu ya jäi ya mfaxte nza nu hangu da ñ'exa ya nts'ubi, ngu ya jäi ntsui dige hoka tsutbi ya hai habu tsegi, honseu tsa da thoka tsutbi nu ya jäi hmuntsi ne pa da tsoni da t'exa ngu nzaya nubü mä

nuna ra thuhu numu da jäpi ra tsedi nuna ra t'ot'i neu ya hmända gotho M'onda da bompu, ne njapu ne m'u hinda hoki raza ne hangu da ts'oni ra boja neu da bongi pa m'uxta nja ra m'edi gotho, pege nuna da hoki raza di honseu da mä ne da ñau ko ya mpote ñä pa gotho ya hnini nep'u habu tsegi, pa da hoki te petsi da hoki ngu dra za.

Ya tsui da uni da hoki ngu n'au ya jäi to ote gotho ya jäi neu hingi njapu pa da mp'efi, m'eni neu mageä to da ote ya jäi.

Pa da thokbi ntsui te mä nuna ra nt'ot'i, ra ngu habu hmuntsi ya mpote da tsixa ya ngaxte pu ja ya ngu mpote nzaya to nu ya hnini, m'efa ra pa da mä gothou tengu ya jäi m'upia hmuntsi digeu ya ngu hmuntsi digep'u da mpodi ha da jäpi ne kou j ara ts'oki da mui. Di bädi digeä ra ngaxte ra ngu nu ya mpote pa ya hnini, da t'uni kongeu te da mä hñu digeu gotho ya jäi m'ui ja ra hmuntsi, nem'u ya da thoki ya to da tsixa nguä ne ko da thändi toä da ntsutbi.

Ya hmä ne hangu da hoki raza dige ya ngu mpote nu ya jä ne ya hnini hinto da daki.

Xeni N'a Nthebe ne R'etä ma N'a (Art. 111). Pa da thoki ra tsutbi nuu ya kongeu mpote tsutbi nu ya jäi ne ya hnini hmuntsi, ya mfaxte nzaya hokä tsutbi gotho M'onda, ya mfaxte dige habu t'omi mäña digeä ñ'exa ya nzaya, ya ntsui digeu gotho M'onda, ya mfaxte ote ya jäi, ya mpote da hmuntsi ra tsai M'onda, ra ndä nzaya ra tsai M'onda, ra nzaya hoka tsutbi ra tsai M'onda, ne nguä ra ntsui ndä gotho M'onda, kongeä to nu m'eni da tsutbi digeä rap a xa t'et'i, ra ngu nzaya mpote nu ya jäi, da nu digeu ya jäi di m'ui ja ra hmuntsi, num'u da nu ha da jäpi kongeu ya to ja ra tsoki.

Num'ú da thoki razá ja ra ngu hmuntsi n'año di má m'am'i gotho pe kongeu hinda ntsepú ko ra ts'utbi da ñ'o num'ú to ja ra tsutbi xti uadi ra m'efi kongeä hinga hoka tsutbi ngu mä ya h'emi te da thoki razá.

Num'ú ra ngu hmuntsi da má da tsixa ra jäi da gohi pageu ya nzaya da hoki ngu mä ra hmända.

To petsi da hoki ra ndä nzaya, nsea da nja ra nzeki de ra ngäxte pa da hoka tsutbi ja ngu mpote ngu mä ra gätsi ra xeni 110. Ngu jana, ra ngu mpote ñä pa ya hnini da hoki ngu huxa ya mpote ts'utbi.

Page da nza da hoki ra tsutbi konge te xa hoki hinga za gatho M'onda kongeu ya ndä nzaya ya xeni M'onda, ya mpote nu ya jäi habu tsegi ya m'ui, mfxate digeu ya ngu nzaya hoka tsutbi nuu ya xeni hai M'onda ne, ya jäi dogeu ya nts'ui dige habu thoki ra tsutbi da deni ne hangu ma ra m'ui pa da thoki nuna ra xeni, pege nuna, da mä pa da thoki habu ba ehe pageu da tsifi ja ya ngu mpote habu tsegi ne m'ui pageu te petsi da hoki hangu thoki.

Ya te mä ne hangu da hoki razá digeä ra **(ya sic DOF 28-12-1982)** ngu habu hmuntsi ya mpote **(ne, sic DOF 28-12-1992)** ya mpote hinto da daki.

Nuna ra thogi petsi ge da tsitsi koä to ja ra tsoki da thämbi ra m'efi hñä ne da thokbi ra tsutbi, nem'ú da uadi n'itho ko ra to ja tsoki da mengi da hñä ra m'efi mi hoki, num'ú da thokbi ra tsutbi nem'ú ge n'a ra hñä xa hoki num'ú hñä n'a ra m'efi, hinda t'uni to ofadi da thegi da mpumbi.

Kongeä ra ngäxte tsutbi da thoki kongeu ya to ote ya jäi hinga ne da mä habu ba ehë.

Nuyu ya thoka tsutbi da hoki nguu da mä ja ya hmuntsi mpote tsutbi nem'u xa hokihu hingi za kongeä ra m'eni u ato xa hoki ne bi dähä n'a ra bojä ua xa hoki ne xa tset'i u ya meti, petsi da nte ngua te hoki ne ko te japar m'edi da hoki raza u hingi za neu tseti kongeu hingi za ne hingi njapu.

Ya te da jäpi kongeu ya bojä hinda nza da thogi dige hñuu da ma raza ua geu ya tset'i xa hoki.

Xeni N'a Nthebe ne R'etä ma Yoho (Art. 112). Hingi jar m'edi da mä habu ba ëhe ra ngu hmuntsi ngu mpote nu ya jäi, num'u rau ya jäi to ote ya jäi ngu mä ra heke n'a dige ra xeni 111 da hoki hingi za num'u ya hingi hoki ra m'efi mi pefi.

Num'u ra m'efi xa mengi da hñä ra m'efi ne xa ñ'etsi pa da hoki man'a ra m'efi, pageu m'ede ko ra xeni 111, da tsitsi ngu mä ne xa ngohi nuna ra nt'ot'i.

Xeni N'a Nthebe ne R'etä mä Hña (Art. 113) Ya hmända digeu petsi ga hoju ne ha da japi digeu to ote ya jäi da mä te petsi da hoki pa da nu raza hojäi, majuani ne raza ra m'efi, tet'i ne m'ehni, nuu te da jäpi kongeu te hoki ne hñäki; nuyu te da jäpi kongeu hoki ne hñäki te hoki, njapu ne hanju da tsitsi neu ya nzaya pa da japi. Te da japi neu te mä ya hmända, da m'am'i, pati hinda nza da hoki, neu ya te da japi jut'i ko bojä, ne da thoki ngu gi gohi kongeu ya bojä t'uni kou to nu, neu te tset'i u petsi kongeu te hoki neu da hñäki ngu mä ra heke III ra xeni 109, pege hinda nza da thogi hñuu te t'uni te tset'i.

Petsi da hoki ra xeni M'onda kongeu te tset'i, kongeu ra m'efi nu hangu hoki raza hingi njap'u u raza ne petsi u rase, te da uni njuantho. Ya to ra m'etise petsi ge da t'uni n'a ra njut'i ngu bi thutsi ne tsegi ne hangu da tsitsi ya hmända.

Xeni N'a Nthebe ne R'etä ma Goho (Art. 114). Nu di hmäpu ra tsui nzaya tsitsi hense un tsä dä duhmi ya jeya ya m'efi u to mpefi ka ya ngunzaya ge hense di mpefi n'a njeya digempu. Ya ntsu digenu ge xi da njot'i nu ra jeya ä hinda nte n'anjeya nu ra pa ä di ndui ä di hmäpu.

Ra ntsedi di ge ra ntsa mui ä xa hoki nu ya pau mi mpefi n'a ra befi ka ra ngutsutbi, ge xi da t'ani di ge ä xa muhu rangutho ä ya pau xa sekbi xa t'ot'i pa da tsets'i xa hmää ra hmända tsutbi, ne gi hinda thogi xa hñu njeya. Nu ya pau xa sekbi ra nt'at'i ge xi da tsentsi ra mbefi ne di gemu h'ä n'a ra tsü ngu jä ä hmää ra xeni n'a nthebe r'et'ä ma n'a (111).

Ra hmända hmää ge numu xa hñutsi ra tse di hoka h'emi ne xi xa nu ka ra m'ui ne digeu te xa hoki ne xa jäpä n'angdi digenu xa thutsi ko ra III heke (fracción III) di ge ra xeni n'a nthebe ne guto (art. 109) numu da hmää u te xa hoki da numu xi dar ntsedi ge hinda thogi xo hñu njeya.

Thuhu kut'a

Nu ya xeni hnini gotho M'onda ne hnini tsä mui M'onda

Xeni N'a Nthebe ne R'etä ma Kut'a (Art. 115). Ya xeni hnini da ñehe, da ñiemi ya m'eti nu mbo hnini, nu ha di nja pa da hoki ra nzaya ka ya gotho hini, da mpote, pa ngotho, ne xi da pä hampu tsegi ra hnini ne pa di hoki razä ra tsitsi nzaya ne ha di hoki pa di mui ya kuati h'emi pu ha jär nt'at'i ka ra ta hnini thegi, kogeh'ia mangua:

I. Nu ka ya ta hnini ge xi da nzaya n'a ra chu nzaya nuu xa hñäki ngotho njüantho, ne xi da n'yohu n'a ra nzaya ka ra ta hnini ne tengu ya tsitsi, ne to nuya tuhni ge da hmää ra hmända. Nu ra tse_udi nuna ra t'ot'i ge da üni ra ndä nzaya k ara ta hnini ne xi da iot'e ra ta hnini ne xi da iote ra ta hnini gensehu da nu ne hinte da mu_i n'a ra nzaya digen'a ne nu ra dänga nzaya k ara xeni hnini.

Ya nzaya ka ya ta hnini, ya tsitsi ne ya to nu ya tuhni ka ya ta hnini, xa t'etsi pa da nu ya thäki njuantho ne hinda za da t'etsi ra jeya ä di ñep'u. Ya jäi u hñäki ngüantho, ne ua xa ümbi ra m'efi ra nzaya gotho u te da hoki nde da nu ne da hmää, hamu da ñembi ya m'eti, nuu ge hingi tsa pa da t'etsi ma m'etho ra getho jeya ä di ge ra m'efi ge tsa da häa ra ndä nzaya numu hinte häa ra m'efi ra pa ä.

Ya hñänsü ka ya xeni hnini, xa ngohu r aza ge nuu yoho ne hñu made de di ge ya muntsihu, tsa da käts'i ra ta hnini, ne da mäa ge xa medi ne hinte da t'etsi ma n'a to da hñä ra uenda digenu ya hmuntsihu ge ra hmända ge xi metho da nu hanja ne hamu digeu ya n'yohu ne xa metsi ra tse_udi da hmää majuani ha di jäpi **(jäpi ya, sic DOF 03-02-1983)** ya tuhni hñä u xi xa nuse ya tsutbi u ne.

Nu n'a u ya hmuntsi humu da dogi ra befi, ge xi di t'etsi ra mfatsi ne ua da thoki ngu jä ä mä ra hmända.

Numu xi xa m'edi n'a ra ta hnini ne ua xa iadi ra hmää ne hin xa tsotse u t'odi dar ngu di ge ya n'yohu ngu jä xä nu ra hmända ge hinda y'ut'i ra m'efi ya, mfatsi ne xi tsa da iat'e ma n'a ra t'etsi, ya hmuntsi hñäntsü ka ra xeni da ñetsi ra di ge gotho ya mengu ka ya hnini p ato da xahni ka ra ta hnini pa di gätsi ta jeya u; nuyu ya xahni ghe xt'i hmuntsi ko n'a ra mede xa ngu ya nfatsihu ngu da hma ra hmända, tou da tsatse u ya t'adi pa da xahni ngu xa mhää pa ya tsitsi nzaya.

II. Ya ta hnini ge xi tändi konge ya jäi tsutbi ne xi da ñ'ani konge u petsi mas ü ngu xa hmää ra hmända.

Ya ta hnini ge xi petsi ra tsedi pa da thoki, ä hmää ya hmända nu u jar ntsedi ka r ata hnini ge da iapi ya hmuntsi tsutbi ka ya xeni hnini, ya hmuntsi tsutbi ka ya xeni hnini, ya hmuntsi nfadi nzaya ne ra ndä nzaya, ya nt'ot'i u ya xa nu ne xa hmää ha di thoki ya h'emi nt'ot'i u da thändi pa gotho digempu mbu ka ya tegi hnini, nu a xa hoki k ara h'emi ngotho ka ya ta hnini ge xi da thoki r aza ya mefi di mapu pa ngotho ya ntsatse ne pa di juat'i gotho ya jäi ne ya mengu.

Nu ra tsotse ya hmända nu xpä hmää m'etho gehia.

a) Ya hanjä di hoki gotho nu ya m'efi ka r ata hnini ne ha di japi pa di maäpu ya nt'ot'i h'emipu xa k'atsi digeu to xi da ne da adi pa da yut'i ne nu ya hmuntsi ge da hiegi hinda daki nu di ge ya hmuntsi ne xi ge rase, ge xa thoki ko ra ndui ne pa gotho, ya jäi ne da guki ra ntsutbi pa xi da ma majüani.

b) Nuu xi xa nu ne xi ne da thoki konge hñu made dige ya hmuntsi nu ya ndä nzaya ka ya ta hnini ge xi da hoka tsutbi pa hinda tsani ra mui ra ngu ta hnini ne pa da gohu rangutho u ya xpä xifi nu ra ta hnini nu di ra njeya ä mupu ra hmuntsi ta hnini.

c) Nu u ha da nja gotho pa di tsani ngo digen'u xa muhu majuani, nuä xa hmä ka ra heke hñu (III) ne goho (IV) digen'a ra xeni, ngu jä ra yoho heke yoto (VII) di ge ra xeni n'a nthebe r'etä ma r'ato (116) di gen'a ra ta t'ot'i.

d) Pa di mapu ne ha da nja pa di nzaya ka ya xeni ne ha hoki xa hño ya m'efi ka ra ta hnini numu, hingi manhu rangutho, ra ngunzaya tsutbi xeni hnini ge xi da gotsi ra ta hnini ge xi da gotsi ra ta hnini nua manhu gen'a hinda hoki ne

hinda hmipi; nu di ge n'ä, ge xi da thumbi numu xi tsu hñu digeu yoho ya m'eti digeu ya hmuntsi; ne

e) Nu u xi thuni pa da hoki nu ka hoki ka ya ta hnini ge hinte di petsi konge ha di m'efi digeu mupu.

Ya ngu tsutbi da guki ne di mupu ha di njä pa di hoki drä hogi ya tuhni ne ko ra dängä nzaya k ara xeni, ne ua kongeu mupu xa metho mhää xa mboni k ara jot'i c) ne d) metho.

III. Ya ta hnini petsi ra tse di ge ya m'efi ge da noki pa ngotho digeh'ia:

a) Njutsi dehe, ñü dehe pi, ha da mo ra dehe, ha da uetse, ne ha da mo ya dehe mpoxi;

b) Da nzo ra ñ'oti ha ya hnini.

c) Da duki, da doki, ne da m'ehni, hampu pa di xani u hingi za.

d) Ya taj ne ya ta denda.

e) Ya atsi.

f) Jä thobo.

g) Nu nzit'i, bähä doni ne ha da ñ'iene ya bätsi kon gotho ya ñ'ieni.

h) Hinda nja ra tsü, ngu xa ngätsi hmää ra xeni n'ote ma n'a (21) digen'a ra ta t'ot'i, ya nfadi nzaya u da hiandi ka ra ta hnini ne ya 'yo nfadi nzaya; ne

i) Nu u ma ra ya hmuntsi tsutbi xeni hnini ge di gätsi da hmää ha di nja di muji ya gotho xeni hnini xihmahi M'onda ne ka ya m'ui bojä di ge ka ya ta hnini, ne konge ä di zudi ya thoki h'emi thogi ne ya bojä.

Ni xi da zahmi ra nt'äte, di ge ya m'efi u te hoki nupu ha nää ya nsü, ya ta hnini xi da hiadi nuu di hoki u xa mhää ya hmända gotho M'onda, ne ka ya xeni hnini M'onda.

Ya ta hnini, ge xi da hñähü ya nzaya ka ya ta hnini, ge tsä da hokhu rangutho ya m'efi pa xi da hogi razä ya m'efi ka ya hnini digeu xa ya nsü, nuya ne kongehia ya hmuntsihü rase ka ra ta hnini di ge yoho ne xa ngu ya xeni hnini, ge tsä da thumbi ya jeki ra hmuntsi tsutbi ka ya xeni u hä mupü, ne da njapü ne numü da ne da hoki ya nzaya ka ya hnini ge tsä da hoki nu mü xi jär m'edi, ge xi tsä di gohui rangutho di ge ya xeni pa gehia di thoki razä ya m'efi mü ne da nu ua hinda nu ya di hianpü, ua da hiandatho mü chutho ya pa digen'a u, ma n'a di ge ya ta hnini ge tsä da hoki.

Ya hnini müi jäi ma m'etho, u müi mbo ka ta hnini, tsä da ñ'ohü pa di hokbu ya m'efi digeä xki gätsi xa mhää ra hmända.

IV. Ya ta hnini tsä da nuse ha di jäpi pa di jüt'i ne di njüt'i u te petsi u embi ya m'eti, ne ngu jäu te thune ne ka ra ngu tsutbi u xa mhää pa gen'u ra mfatsi, ne kon gotho u njapü.

a) Dä njüt'i u xa ndähä, dä dähä u xa jatsi, ne, nu u xa mhää ya xeni dige u embi ya meti ya ngu, ne ya juahi, u xa heke, u xa muhu majuäni, u to xa m'opi ne pa di gohi razä ne xi di petsi ha da nja pa di pot'i ra madi di ge ya m'etsi.

Ya ta hnini tsä tsapi pa da bäyü konge ya xeni pa gehia ya hñänsü ne ma r ato hñä ra nsü pa da bähdi da thoki r aza ya m'efi.

b) Ya nfatsi yo gotho M'onda, ge xi da gütbi ya ta hnini u ya xa thoki; pa di njüt'i, ä xa nzot'e ra pa ra jeya di ge ä xki nzotse xa hmä ya ta ngutsutbi ka ya xeni hnini.

c) Ya bojä u kut'i digeu to mp'efi ka ya ngu nzaya ne ha n'a ra ntsü.

Ya hmända gotho M'ondä ge hinda tsekbi ya tsedi ka ya xeni u mupu ka ra a) ne c) ya hmända ka ra xeni hnini pa hinda ngoth'i u te xa hmipi di ge made ya jäi ne ya ngu m'efi digehia ya nthani, ge hense hinda jüt'i nuu to petsi ka ya ngu di ge ka ra gotho M'ondä, nuu ma ya xeni ne ya ta hnini, ha numu nu ya metsi mui nu ma ra ya xeni hnini ua ne embi ya metise, ne ko ya thuhuse, pa di gätsi ya kuäti thoka h'emi ne ua di tsotse n'an'yo u xa nu di ge ya thändi ka ya hnini.

Ya ta hnini, nu ge xi ja ya tsedi, tsä da ñetsi ya nguntsutbi xeni hnini tengu da gut'i digeu petsi, pa di hogi razä ne di njut'i ya ra metsi ya hai ne ha di hioi ya ngu dige te ne da hoki ge da güti'i ge da gütu ngotho ya ngu ne ya hai.

Ya nguntsubi kia ya xeni da hoki da mboni ya hmända pa di yut'i ka ya ta hnini, da nu ha xa za xi di hñämbi ya njüt'i pa gotho ya mupu. Ya njüt'i u da gut'i ge xi da nu ne da hmää ha da boni nu ya ta hnini kongeu xa thutsi pa di yut'u geh'ia xa hmää.

Gotho u ya m'etsi ka ra ngu ja njüt'i ne jüt'i ta hnini ge xi da njüt'i njüantho ka ya ta hnini, ne ma ra, kongeu to xa thuni ra ntsü, pa da got'i, ngu hmää ra hmända;

V. Ya ta hnini, nu xa mboni ya hmända gotho M'ondä ne ka ya xeni hnini m'ondä ne ya xeni pa da mpodi, ge tsä da nu pa dä:

a) Dä hmuntsi, da nu ne da guki habu tsegi ne ha di hoki pa di maäpu pa di nte mui hnini nte ne ya ta hnini;

b) Dä mfatsi nu ha mui ne gotho njüat'i u te thogi; di ge ya mupu ra xihmahi M'ondä;

c) Dä uat'i nupu ha hogi ya thoka h'emi nte ka ya tsegi hnini, ge nuyu ge xi da mui dar za ko ya thoka h'emi pa gotho xeni hnini M'ondä ne ya xeni mu xa

hoki ya h'emi di määpu pa di nte ya xeni hnini ge dar za da nu pa ya kam'i ya ta hnini;

d) Dä üni, ne da dä nu ha da jäpi di mēfi k ara hāi, konge u tsu ra tsēdi, nupu ha tsegi ra xeni hnini xihmahi;

e) Dä nu ha di hogi pa da thegi pa di mbēfi k ara hāi nte;

f) Dä thuni n'a ra h'emi ha da hmää pa dä tho ya ngu;

g) Dä jüat'i nuu ri m'ui ne di kua'ti raza u te hoki ka ya tsegi xeni ge xi da nu ra nho u te ja ka ra xihmahi ne nuyu ne tsā da nu ha di jäpi pa di hoki raza pa di nhuya;

h) Dä nu ha di ndui ne ha di njäpi ya thoki h'emi di ge ya bojä n'yo pa gotho u to da dexjä ra n'yobojä nuyu ge xi da nhu pa hinda tsani nu k ara xeni xihmahi; ne

i) Dä tsabu majuäni ha di nja ya nhu h'emi ha di thoki ne di mädi nu ha tsegi ra heke xihmahi gotho M'onda.

Nupu hadi tsiki nuu xa njohu ranguntho ya tsotse ha hmä ra heke hñä hñu dige ra xeni n'ote ma yoto (27) digen'a r ata t'ot'i, pa da t'adi ya h'emi ha da nja di thuni ya hogä h'emi numu di jär m'edi;

VI. Numu muji yoho ne xangu ya ngunte u hopu ka xeni ta hnini di ge yoho ne ma ra ya xeni hnini gotho M'onda ge tsā da hiox ma ra pa di thoxma ma ra di hmääpu ya tho hnini, ra xeni hnini gotho M'onda, xeni hnini M'onda ne ya ta hnini gothou, ge xi petsi ya tsēdi, da hoki ne da nu raza di hä hingi hogi ge gothou nu ha ra nsü pa dä nu ha di nte raza nu ya ngunte ngu hmää nu ra hmānda gotho M'onda di ge hi'a fädi.

VII. Ra nzaya nfädi nu ge muji da hoki u da xifi ra ta hnini nu hanja hmää ra hmānda pa hinda njä ra ntsü ka ya xeni. Nuyu xi da iot'e u da zifi nu ra dängä

nzaya k ara xeni da hmää numu da tsam'i ntsedi ne hinda iot'e u xa zifi pa da hoki ka pa gotho. Ya jäi mui.

Ra tsitsi nda nzaya gotho M'onda petsi ra tsemi pa gotho ya mui ya ngu ha to mui ne ha to chutho mui;

VIII. Ya hmända ka ya hnini da ndui da yut'i ne da thuni ya mpote pa di nu ne di t'etsi ya nzaya gotho ka ya ta hnini.

Nu ya mefi ha ya ta hnini ne ya befi, ge xi di hoki ngu xa hñutsi ya hmända u xa nguki ra ngundä nzaya pa ya xeni hnini digeu xa thutsi k ara xeni n'a nthebe n'ote mä hñu (123) digen'a ra ndä t'ot'i ne ya hmää h'emi ha di thoki.

IX. (Xa theki)

X. (Xa theki)

Xeni N'a Nthebe ne R'etä ma R'ato (Art. 116). Ya ndä nzaya ot'e ya jäi ka ya xeni hnini xa hege, di ge ya befi, ra to hmää te da thoki, da mää hanja di hoki ne ra hoka tsutbi, ne hingi tsä da hmuntsihu di ge yoho ne ma ra gi geh'ia ya ndä nzaya digen'a ra jäi se, ne ni xa tsä da goxpu ra ndä nzaya ot'e ya jäi pa da n'a se.

Ya ndä nzaya ka ya xeni hnini da hioni ha da jäpi di hoki u hmää nu ra ndät'ot'i digen'a nuyu, konge u xa yut'i digehia ya h'emi mukua:

I. Ya dängä nzaya ka ya xeni hnini hingi tsä da thogi r'ato jeya pa da hñansü.

Ra t'etsi ya dängä nzaya ka ya xeni hnini M'ondä ne ya mäa haja di thoki ka ya hnini ge xi di njuantho ne xi di thoki ngu gätsi xa mhää ya hmända t'etsi gotho M'ondä digeu.

Ya dängä nzaya ka ya xeni hnini M'ondä, ge dar mengu ua pa da za da t'etsi da nzaya, njuantho ua hingi nujatho ge hinda za da yopi da nzaya, ne nixi tsä da mpote, xangu ne hingi ngu mpa nixi da tsakbi ra ngu nzaya pa da nu.

Hingi tsä da t'etsi dige ra jeya ä:

- a) Ra dängä nzaya mpote, nu u ato ä xa t'etsi pa dä gätsi ra jeya numu jar medi di ge ra ngu nzaya, ne xindi petsupu n'a ra n'an'yo di ge hmää;
- b) Ra dängä nzaya mpote, ra mpote jäi ge, digeu xa hmää, ge xi da mpote ra medir a dängä nzaya, numu xi di gätsi da mpefi yoho ya jeya di ge ya jeyau.

Hense tsä da nzaya k ara ngu nzaya digen'a ra xeni hnini n'a ra jäi mengu M'ondä, ne numu ya xa mupu kut'a jeya ne xa chi ngutho di ge ra paä da nja ra nt'entsi, ge ya di pädi n'ote ma r'etä ra jeya neua chutho di petsi ngu ja ä xa mboni ka ra ndä t'ot'i tsitsi ka ra xeni gotho M'ondä.

II. Nu te dä ngu ya mpote k ara mäa ha di thoki nu ka ya xeni ge xi di thehui di rangutho konge ya jäi u mupu di ge n'au, nuge, kongotho ha da nja, ge hingi tsä di chutho yoto ya nzaya mpote hñä pa ya jäi xeni nu ya jäi mupu ka ra hnini ge hinda tsani xa goho m'o (4000) ya jäi; ne guto, nuu ka ya hnini u petsi xangu ya jäi digen'a ne di zoho xa hñäto m'o ya jäi u, ne r'etä ,ma n'a nu ya xeni hnini mu dar ngu di geh'ia ya gätsi m'ede.

Ya nzaya mpote hñä pa ya jäi ka ya ngu ndä nzaya ka ya xeni hnini hingi tsä da 'yopi ra t'etsi pa ra jeya n'epu. Ya nzaya mpote hñä pa ya jäi ne ya mpote tsä da t'etsi di ge ra j'eya ä nitho ne ge xi dä ndä nzaya, numu himi nzaya ra metho jeya, nu ya mpote hñä pa ya jäi u ya ndä ngi tsä da t'exma ma naki dige ra jeya ä ni xi da ndä ne ni xi da mpote.

Ya hmända hanja da hoki ka ya xeni hnini M'onda ge di hmuntsi hu konge ya nzaya mpote hñä pa ya jäi ge da n'etsi konge ya nu ha xangu digen'u pa da mpote di ranguntho ya thuni; ngua jaä xki gätsi xa mhää ha ya hmända;

Ya hmää hanja di hoki ka ya xeni hnini M'onda di mfatsuhu ko ya xeni hnini di gut'i, nuyu ya hmuntsi ndä ntsedi ha di jäpi ne ha di nu ya mefi pa di ngut'i ne pa di hmää ha di mpeseu, pa di hogi razä ne hinda thuni, ya hogi digen'a xa mäa ya hmända. Nu ya mefi ngot'i ge di hogi ra nte ngu jaä xki ndui ra m'etho, njeya, xi ma jäuni, hinte da thägi ne hinte di mbembi.

Ra ndä ka ra xeni hnini dige ra njüt'i ka ya hnini gotho M'onda ge xi di t'etsi konge ya yoho ne hñä made di ge ya hmuntsi mpote ka ya mäa hanja di thoki u mupu ka ya xeni, ge ya jeya hinda thogi yoto jeya ne xti bähdi ra mefi ko kut'ä njeya dige'na ra mefi di nu xi t'oni ya bojä ne xi di järmädi.

III. To ho hoka ya tsutbi k ara xeni hnini M'onda xi da mpefi ka ya ngu nzaya u xa hñutsi ra ndä t'ot'i mupu.

Ka ra rasu ya ndä nzaya ne ya tsutbi di ge ya mefi ge xi di hoki razä ne ha di hogi razä di ge ra t'ot'i ne ya hmända u xa mboni ka ya xeni, nuya ge xi da mupu ha di hnu ha nja du nyut'i, hanja di ndum'i ne di mupu nuu to nu ya nzaya tsutbi ka ya xeni hnini.

Ya ndä hmuntsi nzaya di ge ya ndä tsutbi ka ya xeni, ge da za da metsi ya h'emi u t'adi k ara heke I tsegi V di ge ra xeni hñu n'ote r'etä ma kut'ä di ge nuna ra t'ot'i, hingi tsä da ndä nzaya ya jäi u to ya xa hñä ya nsü di ge nzaya nt'ot'i ne ha xa hñänsü teme u hinda tsutbi ni xi da nzaya mpote hñä pa ya jäi nu ka ya xeni hnini, nu ra jeya ä metho pa da hñä ra ntsü.

Ya h'emi thuni mefi ya mpote nzaya ne ya tsutbi ne ya ndä nzaya tsutbi mui ka ya hnini ge di thoki xa hño kongeu ya jäi u to xa matsi ka ra mefi u xa ho raza ya mefi ne xi xa tsä k ara hoka mefi tsutbi ge xi petsi ra tse di pa da hnu, u hoki rne xi pädi hoki ne japu ne xi pätho da hoki man'a ra mefi hne nui yu ya mefi tsutbi.

Ya ndä nzaya da tene ka ya mefi (mefi, sic DOF 17-03-1987) nu ya pa u xa thutsi ka ya to't'i mui ka ya xeni, tsä da t'exthe man'agi, numu da hne, ge hense da hiegi ä ra mefi nu hanja xki gätsi xa hmää ya t'ot'i ne ya hmända digeu ya tse di dige ya mefi ka ya ngotho jäi mupu ka ra xeni hnini.

Ya ndä nzaya ne ya tsutbi ge xi da dähä n'a ra njüt'i dar za ne hinda thäkbi, ge hinda thäkbi ni xi n'axtui digen'a di mpefi.

IV. Ya t'ot'i ne ya hmända ka ya xeni hnini numu xta nja ya nt'etsi ge xi da mäti nuya:

a) Ya nt'etsi ya dängä nzaya ne ya hmuntsi ya ngundä nzaya ka ya xeni ne ya n'yohu ya ngu nzaya ta hnini ge xi di thoki konge ra nt'etsi ngotho, da thegi, hinto da xifi to ä da hñäki, ne njüantho; nu ra t'etsi ge di thoki ra ndui ndomgo ra zänä yoto ra jeya nzaya M'onda ge hinda nthehui ya pau ya t'etsi ya nzaya M'onda, ge hinda njäpi da thoki nura ri gätsi xa hmää.

- b)** Nu ya thoki ya nt'etsi, ge di hoki ya nzaya nt'etsi, ge di ndui da nxahu y upa da hogi raza, hinte da ñägi, di rase, xi di negi ya nt'ot'i ne xi dar za ya tsotse;
- c)** Ya nzaya u to da hoki ya t'etsi ka ya tsegi xeni, da nu pa hinda nja ya tuhni digeu, ge xi di tsiptho ra ndä rase nu pa di hoku ya mefi ne xi di rase hmää;
- d)** Ya nzaya t'etsi xi pätho da hoki r aza ya h'emi ha thutsi gotho u te hoki di ge ya t'etsi ge tsa da gohu ranguntho ka ra ngunzaya M'onda t'etsi ge di hñä ra nsü pa di hoki ha di hoki ya t'etsi ka ya xeni hnini.
- e)** Ya nzaya tsitsi ge hense tsa da yut'i ya jäi pege hinda nu ne ni xi da hokhu ya mefi, ge xi n'an'yo u te di mefi da hoki ne xi hindi huxjupu xa mfatsihu. Ge da njapu pa di metsi ne di nfädi ha di t'adi ya h'emi pa da hñutsi ya duhu ya jäi nthänninipa da t'etsi ra nzaya pa ngotho, ne hinda nhu u xa thutsi ka ra xeni yoho; n'ampu A heke III ne VII, ge nuna ra t'ot'i;
- f)** Ya nzaya t'etsi hense tsa da nu ya thogise ya hmuntsi heke u xki gätsi xa hmää ne xa thudi;
- g)** Ya heke nzaya tsitsi hnä, ranguntho, ra bojä u xa thuni pa gotho ya m'efi u te da hoki zämu u ya xa behni ne neu xi n'itho da thoki ne ma ra te da hoki pa di thäki di ge ya pau di nja ra t'etsi. Ge dinjapu ne pädi thoki da mapu di thäki ya heke nzaya tsitsi u to da medi ya thutsi ne da zifi ha di mäa u te petsi na da mupu ua ya hin'a;
- h)** Xi pa thändi raza ha di njäpi pa di mupu u ha di tsegi ya mefi ya heke nzaya tsitsi numu ya di ndui ya thudi ne ya thudi nt'etsi, ne ha da ngu ä dar ngu pa di tsani ya bojä ne da gotsi ya bojä ne u to xi ne ya heke nzaya tsutbi, ge nuya ge hinda thogi di ge ra r'etä nthebe digeu da tsani pa ya thudi u xa thuni pa di t'etsi da ndä nzaya; nu ha di njäpi pa di nu ne di thändi ya m'ui ne ha di thoki ngotho ya metsi u mupu ka ya heke nzaya tsitsi; ne da hoki pa da mupu ha di tsui ne numu hinda hoki raza digeu xa t'adi digeh'ia;

i) Ya heke nzaya tsitsi da thogi xa ngu ra nt'ode n era thändi ka hñä thuhu ne ha pöni ya hñämfo, u xa thoki mupu ka ra n'ampu B di ge ra thoki ntsedi III xeni yoho n'ote ne n'a (41) di ge nuna ra t'ot'i;

j) Xi da thändi ya h'emi hanja di thoki ya ndui nthudi ne ya nthudi nt'etsi di ge ya heke nzaya tsitsi, ne ngu ha da di tsui mu hinda hoki raza ya mefi nthudi. Nu pa di thoki ya thudi hingi tsa da thogi xa goho n'ote ma r'etä ya pa di t'etsi ra dängä nzaya, ne ni xi da thogi ne hñu n'ote ya pa di t'etsi ya nzaya mpote hñä pa ya jäi ka ya hnini ne ka ya ta hnini; ya ndui nthudi hingi tsa da thogi di ge yoho hñu made di ge ya thudi nt'etsi;

k) Da thoki y xa thutsi ha di njäpi pa di nuhu konge ra ngu M'onda t'etsi ne ka ya nzaya nt'etsi ka xeni hnini nu di hiandi ha di tsani ya bojä nu ya heke nzaya tsitsi, nuu xki gätsi xa thoki pa di nhu nuyu nu ka ra yoho gätsi thunu di ge hanja V di ge ra xeni yoho n'ote ne n'a di ge nuna ra t'ot'i;

l) Da muj n'a ra ngu ne ko te di nu hanja yo hinxä dähä ra t'entsi ne da hogi ya thogi ya nt'entsi ne xi da deni raza u xki ndui xa thutsi mäjuäni, rangutho, u xa hmää ne xa thudi ha xi thoki raza, ne xa thutsi k ara h'emi u xa hogi nupu ha tsegi ra xeni, gotho ya mede xa thäni ya mede t'etsi.

m) Xi da da thändi ha xa nja ya tsani h'emi pa ya nt'etsi dängä nzaya, nzaya mpote hñä pa ya jäi ka ya xeni hnini ne ka ya ta hnini, ne xi da nu ne pa u dar za pa di nu ka ya ngotho ngu nu thogi nt'etsi, ne xi da nu u xki ndui xa thoki pa xi di gätsi ya t'egi pa ha da mäpu ya t'etsi, ne

n) Xi dar ngu ya ntsa thogi ne xi da gätsi da hnu ndäu xa medi di ge ya nt'etsi, ne da hnu ne ha di tsui ha di thumbi nuyu xa hoki hingi za

V. Ya t'ot'i ne ya hmända ka ya xeni hnini tsa da iapi ra ndängu tsutbi u xa thoki nu ya h'emi u xa xa thutsi u xa thoki nu ya h'emi u ha xa thutsi u xa thogi ge da thuni kongotho ra rase pa da hmää to ä xa ntäte, ge petsi ra tsaya pa da datgi u hi xa hogi digeu xa thux ka ra h'emi thogi pa gotho ya jäi ja ra xeni hnini

ne ya hnini rase, u xa thuxpu ha di thoki ne ha di, hogi raza, di mäpu ya m'etsi pa di hogi raza ya tuhni.

VI. Nu ya mfatsi mefi konge ya xeni hnini ne ya befi, ge xi di mpefi ngu xa mhää ha da nja di thoki nu ka ya xeni hnini nuu xa thux ka ra xeni n'a nthebe n'ote ne hñu (123) k ara t'ot'i ntsui gotho ya xeni hnini M'onda u xa thoki pa ha hñänsü; ne

VII. Nu ya gotho M'onda ne ka ya xeni hnini, ge xa hmää ra hmända, ge tsa da manhu raguntho di ge ya befi ne ko te di hoki, nu ya mefi, u to mpepu pa gotho ya jäi, numu ya di nte ya bojä ka ya hnini u jär medi.

Ya xeni hnini ge tsa da nu ne da bähu rangutho ya mefi ka ya ta hnini, ge poa darza da nhu hmipi ra befi ne pa di thämbi raza ya mefi u hoki ngu hmää ra thuhu nt'ot'i metho.

Xeni n'a nthebe r'etä ma yoto (Art. 117). Ya xeni hingi tsa, ne ni xi ra za:

- I. Hinda zapi pa da iapi mfatsi nt'etsi ra ya n'an'yo hnini ni xi ya ntäte nsubi.
- II. (Xa theki)
- III. Hingi tsa da guki ra bojä bexu, ne ya bojä h'emi, ne xi da kuät'i n ara k'oi ka ra h'emi.
- IV. Ga da thändi to ya jäi ua ma ra te da koti ka ra xeni.
- V. Hinda njot'i ya nu njuantho ne hingi njuantho pa di nyut'i ne di boni ka ra xeni gotho M'onda, u te da yut'i ya mengu M'onda ne ua ya nsubi.
- VI. Ge da thändi to di 'yopu xi di tsiptho u te ja ka ra xeni hnini gotho M'onda ne hnu nsubi, numu jüt'i u te petsi numu xi xa ngu ge ga hnu nupu ha nja ra thoki ya thogi, ge tsa da nu ne xi da thutsi u te njuki ya roza ne xi da iapi ya h'emi nuu ba n'youi u te ba thogi.
- VII. Ta tadi ne hinda gotpu ya hmända ne hnu xa pa ya hnu metsi ne ha n'an'yo ya hmää (ya njüt'i ne jüt'i, sic **DOF 05-02-1917**) ne ya h'emi nt'adi

nupu ha poni u te m'o gotho M'onda ne nsubi, nuna n'an'yo ne di mupu pa di boni ne ngu ka ya hnini ne konge di boni rangutho ma ra u nheui di boni.

VIII. Da m'etsi da nu njüantho ne hinga njuantho ya tsedi konge ya ndä nzaya ma ra ya xeni hnini, gotho ka ya xeni ne hnu rase ne ngu ya mengu nsübi, ne hnu numu ya da gät'i ko ya bexu nzubi ne nu yu hinga bojä M'onda.

Ya xeni hnini M'onda ne ya ta hnini hingi tsa da käpi da gohu rangutho ge numu te xa thuni pa di dähä u te petsi ngotho u xi tsiptho, ge nuu xi m'etsi ka ya ngu xi nuse ya bojä ne ya mefi ha thoki, ne xi da hoki ngu xa thutsi ka ya ngu mäa ha di thoki n'a ra hmända ne ha da hnu hangu ä te di nhot'i ra jeya hnu ya njüt'i. Ya mäa te da hoki da mäa hanja di üdi u xa ngot'i pa dä bähdi nogtho ya jäi mui k ara xeni hnini.

IX. Ga nthändi u xa thoki da boni, di ge ya m'oya xi yui, nuu xi n'anyo pa di njot'i xangu di ga ä xa hñuhtsi ra hmuntsi hñä pa gotho ya hnini.

Ra hmuntsi hñä pa gotho ya hnini ne ya mäa hanja di thoki ya mäa ka ya xeni hnini da xahni, nitho, ya hmända pa di maäpu da katsi r anti ñ'ethi.

Xeni n'a nthebe r'etä mä hñäto (Art. 118) hingi tsa da iani ra hmuntsi hñä pa gotho ya hnini.

I. Di mupu pa da m'etsi xi di üntho, ne ni xi da yut'i ya ngoxthi hnini, ne ni xi da hoki ha di yut'i u ya m'o ba epu yapu.

II. Ni xi da m'etsi ya pa, ya nfadi nzaya zämu da hioni ra tuhni.

III. Da thokä ra tuhni nuu to ha ra tsedi, mengu nsübi, xi ndä tsani xangu ya bojä, ge xi da nja ra nsü n'itho, ne hinte da domtho. Nuya ge xi n'itho da zifi ra ndä nzaya ka ra xihmahi gotho M'onda.

Xeni N'a Nthebe ne R'etä ma Gutho (Art. 119). Ya ndä hmuntsa nzaya ge petsi ra tsedi da mädi ya xeni hnini M'onda numu da embi ya xeni hoi ne da thopu ya mui. Ne nuu to xa t'uni ne xa mpatabi ra hñä, ge xi da hnu rangutho ne, zämu di iadi ra maä hanja do hoki nu ra xeni hnini konge ra hmää te da thoki, nuyu numu ndä hmuntsi pa da nu.

Nu ka ya xeni hnini ne ko ra tsaji M'onda ge xi da jäpi hinda tene di üni u ha di nu, ra tsui n era tseki, ne da njapu di thoki ne di nu raza digempu di thuni ya thogi, u ha xa njäpi xki thoki u xki boni ya ntsamui, ge xi da nu ra nzaya ka mpa ra ya hnini gotho M'onda numu di jär medi. Nuya ya ndä da nu ya mefi, nu ya ndä nzaya tsutbi gotho, digeu xki gohu majuani ne ko ya mfatsi u ta thoki, ne ge xi di jä mä nsü ne ya xeni hnini gotho M'onda. Pa di zotse raza nuu xa manyu ko ya mfatsi ra dängä nzaya ne ko ra ndä nzaya gotho M'onda, ge xi da jäpi da thokyu konge ra ndä tsutbi gotho ka ra xeni hnini M'onda.

Mu xa jär medi da tsitsi ra xeni nsubi ge di thogi ko ra hmää te da thoki gotho M'onda, ko ra hnu ra ndä nzaya tsutbi ne ngu xa mhää nuna ra ta t'ot'i, pa da yut'i gotho u te da m'o pege da thogi nuna ge di yut'i ngu ha xa thutsi ka ya hmända. Nu ra ndä tsutbi ge da mhää hanja di gätsi di thogi ya h'emi ge di thoki pa da njot'i xa hñu n'ote ya pa.

Xeni N'a Nthebe ne N'ote (Art. 120). Ya dängä nzaya ka ya xeni hnini M'onda ge xi jä masü pa da guki da boni ne da jäpi da thoki ya hmända gotho M'onda.

Xeni N'a Nthebe ne N'ote ma N'a (Art. 121). Nu ngotho ya xeni hnini mui M'onda da thuni nxo ra jä ne da hmipi ya thokä te teme u mupu ka ya hnini, ta hoka nthutsi tsutbi di maäpu pa ngotho u ma ra. Ra hmuntsi ñä pa gotho ya

hnini, konge gotho ya hmānda, kongeu da nuu te xa thoki, da thutsi pa di maāpu, ne pa pa di hnu nuyū, ne di thāndi kongehia mukua.

- I. Ya hmānda pa n'a ra xeni hnini hense da metsi da nu ka ra xeni hnini, ne digempu, ge hinda za da njāpi da hnu nthi pu digeā.
- II. Nu gotho ya m'etsi ngu ne ma ra ge da nu konge ra hmānda nupu ha mui.
- III. Ya nseki xa mhāā ra ndā nzaya tsutbi digen'a ra xeni hnini xa mää majuāni ndāu hñā ra m'etsi digeu te petsi nupu ha mui ka ra xeni hnini, ge hense tsa da nu ya, numu da mää ra tsutbi pa da boni ya hmāndase.

Ya nseki digeā petsi n'a ra jāi ge hense tsa da nu n'a ra xeni, numu ya xa sekbi ra mui ne xa xi xa zifi ne fādi ka ra ngu, ge xki iode xa mhāā ra tsutbi, ne ya xi xa maāt'ise xa nu ha xa nja thogi tsutbi.

- IV. Nu ya mēfi ya nzaya tsutbi ka ra xeni ge xi da deni u xa thutsi ka ra hmānda, pa di iote tsutbi ne xi dar za pa ma ra.
- V. Ya h'emi thuhu mēfi u xa njuki ya nzaya ka ya hnini, ge xa mboni kongeu xa thutsi ka ya hmānda, ge ngu (**ngu, sic DOF 05-02-1917**) xi da nja mas ü di ge ma ra.

Xeni N'a Nthebe ne N'ote ma Yoho (Art. 122). Xa mboni ka ra xeni yoho n'ote ne goho digehia xa thutsi ya mui tsutbi ka ra tsai gotho M'onda, ya nzaya mui ko ra tse di ya ndā nhñānsü gotho M'onda ne ma ra xa hmuntsihu kon ge ra to hmāā te da hoki, ra mää hinja di hoki ya hñā ne ko ra to hoka tsutbi ka ra xeni hnini, ngu jā mää nuna ra xeni.

Ya nzaya ka ya xeni hnini ne ka ra tsai gotho M'onda, ge ra hmuntsi mää hanja di hoki ya hñā, ra dāngā nzaya ka ra tsai gotho M'onda ne ra ndā hä ra tsutbi.

Ra hmuntsi mäa hanja da doki ya hñä ka ra tsaj M'onda ge xi da hmuntsi konge ya mede ya nzaya mpote hñä pa ya jäi u xa t'etsi ngu xki ndui xa hmää u xa ngu ya mpote u xa thuni, ne konge ya thutsi thuhu pa di hñäki to ä da nzaya digeu ya h'emi t'etsi n'atho, ngu ja ä xa thuxkua ka ra t'ot'i n era h'emi ha xa thutsi hanja di nzaya ra dängä nzaya.

Ra ndä dängä nzaya ka ra tsaj gotho M'onda da metsi ras ü ra to hmää te da hoki n era h'emi kuat'i ha thoki u te thogi ka ya xeni hnini ne xi di nu ra mäsu n'a ra jäi, nuä xa t'etsi kongotho, ra thegi t'etsi, njüantho ne hense pädi.

Ra ndä ha ra tsutbi ne ra to tsui ha ja ra thogi, ne ko ma ra ya hmuntsi u mupu ha xa tsutsi k ara h'emi ha t'ot'e ya hñänsü, tsutbi pa gotho ya jäi u mupu ka ra tsaj gotho M'onda.

Nu pa di thuni ya fädi mefi konge u ya ndä hñä nzaya pa ngotho ya nzaya ne ya nzaya ka ya hnini xeni xihmahi M'onda ge xi di hmääpu kongeh'ia mukua.

A. Ge ha ra nsü ra hmuntsi hñä pa ya hnini.

I. Dä nzaya zämu ka ra tsaj gotho M'onda, kongotho u da thuni ka ra hmuntsi ra hmää hanja di thoki ya hñä;

II. Dä njuki ra h'emi ha thutsi te da thoki ka ra tsaj gotho M'onda;

III. Dä nzaya pa nu ra ndutho gotho ka ra tsaj M'onda;

IV. Da hmää gotho u xa t'ot'i pa xi di nja majuäni u xa t'ot'i, xi nitho, xi xti thoki raza pa di hogi raza u ko te di thoki ya ndä hmuntsi nzaya hñä pa ya jäi; ne

V. Ne ma rau to nu hmää nuna ra ndä t'ot'i.

B. Ge nja mäsu ra ndä nzaya ka ya xeni hnini gotho M'onda:

- I. Dä dum'i ya hmända ra hmuntsi hñä pa ya hnini pa nu ra tsaj gotho M'onda;
- II. Di xifi ha da hoki ra mpote nzaya hñä pa ya hnini to da motbi, numu da tsiki, ra ndä nzaya ka ra tsaj hnini gotho M'onda;
- III. Da b'ehni njeya mu njeya ka ra hmuntsi hñä pa ya hnini, ya hñä ha di thoki u xa detse ra ndutho ne jär medi pa di njuüt'i ra bojä u xa yut'i ka ra tsaj M'onda u xa hoki, ra ndä nzaya tsaj gotho ka ya xeni hnini m'onda ne xi da üt'i ra ndä nzaya ka ra xihmahi M'onda pa da hmää hanja di thoki nudigeu, ngu xki gätsi xa mhää ra hmända;
- IV. Di ndui da nu ra h'emi u xa thutsi u te xa thoki ya hinxa ra'tsi ne hogi raza ya hmända nuä xa nguiki ra hmuntsi hna pa ya hnini ka ra tsaj xihmahi M'onda; ne
- V. Nu ma ra da thoki hmää nuna ra t'ot'i, ra h'emi thutsi hanja di nzaya ha ya hmända.
- C. Ra h'emi thutsi hanja di nzaya n'a ra jäi dige ra ndä nzaya ka ra tsaj xeni gotho M'onda ge xi hoki kongehia xa thuxkua:

Fatsi n'a.- Nu ka ra hmutsi ndä nzaya nxoge M'onda:

- I. Ya nzaya mpote ya jäi nu ka ra hmuntsi hmää hanja di thoki ya hñä ge xi di thäki mu ya bi zu hñu njeya konge ra thahni pa gotho, thegi, njuäntho ne hense da bähdisse ngu jä á xki gätsi xa hmää ra hmända, nuna ge xi da nu, pa di za di thoki ya t'etsi, nu pa di t'adi ra h'emi t'at'i mupu numu hi xa ntät'e da iadi da nu ha te xa nja, ngu xa thutsi ka ra xeni yoho n'ote ne n'a, hñu n'ote ne goho n'ote ne r'etä (41, 60, ne 99) di ge nuna ra t'ot'i;
- II. Ya h'emi u tadi pa di nzaya mpote hñä pa ya jäi ka ra hmuntsi ge hingi tsa da t'etsi u ya chulo jäi u t'adi pa dä nzaya mpote hñä pa ya jäi gotho M'onda.

Ge xi di hñäki ra hmuntsi hmää hanja di thoki ya hñä ne konge u di n'ohu u rangutho, ngu xa mhää ka ra xeno yoho n'ote r'etä ma n'a hñu n'ote ne yoho, hñu n'ote ne goho ne hñu n'ote r'etä ma yoto (51, 59, 61, 64, ne 77), ra heke IV nuna ra t'ot'i;

III. Ra nzaya tsitsi mu da dähä xangu ya h'emi t'etsi di ge ra n'ote ma r'etä n'anthebe ya t'etsi un ka tsaj gotho M'onda, ge xi da thuni ra mbede ya nzaya mpote hñä ne dar za ka ya hmuntsi;

IV. Da nu hamu ra paä da zapi ra ngo muxta yonjeya ya hmuntsi mu ja'r medir a njeya ä xa hmuntsihu nzaya ne xa nu ndäu te di hoki nu ya hñänsü gotho ya pau da hiepu. Ra mbat'i pa da njar hmuntsi ge xi di nu da hoki ya hmuntsise ne da iapi u ya n'ohu neua ra ndä nzaya ka ra tsaj gotho M'onda;

V. Ra hmuntsi hmää hanja di thoki ya hñä, nuä xki gätsi xa thutsi ka ra h'emi hanja di nzaya ya jäi, ge xi di hñä mä sü nuya mukuä:

a) Da iadi ra hmända pa da nu hangu di hoki, ne da mehni ko ra ndä nzaya ka ra tsaj gotho M'onda pa xi di hogise u da jäpi da guki ra nfädi.

b) Da xembi, di hñäki ne di guki njeya mu ra retse ra bojä ä kut'i ne ra hmända da nuä di boni ne di ge ka ra tsaj gotho M'onda, nuu xa ngohu majuäni ya ndui ra hmuntsi u jar medi pa di gut'i r ante bojä.

Nuu di nyut'i ka ra hmända, ge hinda za da nyut'i gotho ya hmuntsi a x ante digeä ndutho a xi xangu digeu xa thumbi metho ka ra hmuntsi hñä pa ya hnini pa di 'nyo raza ä xa yut'i ka ra tsaj gotho M'onda.

Jar tse di da dum'i da nu ra hmända di yut'i ä tengu di boni a thuni nuse ä ra ndä nzaya ka ra tsaj gotho M'onda. Ra tsegi pa da thudi ne di gätsi; ra n'ote ma n'a, ne hense ra jeya ä jär nthäki hinte da nu ya; ra ndä nzaya tsaj gotho M'onda, nu pa ä da nu ge ra n'ote ra zänä r'etä ma yoho.

Ra hmuntsi hmää hanja di thoki ya hñä da honi ha di hoki gotho ya jeya pa di nu ra gotho bojä a xa muntsi ne da mehni xi nitho ka ra ndä nzaya mui tsaj gutho ra xihmahi M'ondä pa di hogi ne di gätsi ra ndunfeni.

Xi da nu ra ngu ha hogi ya ruta gotho ka ya hnini tsaj xihmahi M'ondä, nuu xa n'an'yo kongeu ne ya nfatsihu nu ha ngu di hoki ra ndä nzaya, u xa thutsi ngu xa hmää ka ra yoho heke di ge ra ngot'i c) nupu ka ra theke IV di ge ra xeni n'a nthebe ne r'etä ma n'a (115) digen'a ra t'ot'i;

c) Da hnu te xangu ra bojä ra jeya metho, ne ge di thogi konge ra mpote tsutbi hingi fatsi ra a fadi di ge ra tsaj gotho M'ondä ne ka ra hmuntsi hmää hanja di thoki ya hñä, ne kongeä ya xa thutsi ka ra heke r'ato (VI) di ge ra xeni hñu n'ote ne goho (74) nuu xi xa thoki.

Nu ra mede bojä gotho ka ya hnini do ge ra jeya ä ya xa thogi ge da mehni ka ra hmuntsi mää hanja di thoki ya hñä ge ne hinda thogi r'etä mpa di ge ra zänä r'ato. Ge xi xa tsekbi ra paä, ne ngu jau xi xa thumbi xi pätho di ge ra hmända digeä xa jut'i di ge ra bojä, hense tsä da jut'i ne da thumbi nuu to xa iadi ka ra hmää te da thoki konge ra tsaj gotho xeni M'ondä ne xi xa mbädi ya hmuntsi;

Ra ndä ka ra xeni hnini ha ra mpote tsutbi hingi fatsi ra a fadi di ge ka ra tsaj gotho M'ondä ge di t'etsi konge yoho ne hñu made ya nfatsi u mupu ka ra hmuntsi hmää hanja di thoki ya hñä pege ni xi da thogi r'ato jeya ne ya xi ti mpefi xo kut'a jeya ne xi pätho da hoki ya mefi pa di tsayo, xi da iani ne da hiandi ra bojä di ge xi jä ra ntsü.

d) Numu hindi pa ka ra mbefi ge da hioni to da potbi, hä ra ndä nzaya ka ra tsaj gotho M'ondä;

- e) Da t'adi ya hmānda u xa thuxpu pa di thoki raza thoki raza ra ngu ha njüt'i ne ha jüt'i gotho u te jāpu, gotho u, ya mede u xa tsani gotho ka ra xeni tsai M'onda, n era xeni mpote tsutbi hingi fatsi ra a fadi da u ra tsürase ne ha xi hoki raza ra mēfi digeä jä ra tsedi, ne da hmää hanja ri hokse ra m'efi, u xi hoki raza ne di ge ra ndu mēfi, ra jeya, xi majüani, xi thāndi ne xi nu ge njapu.
- f) Da t'adi u xa thutsi raza pa da hoki xan'yo ka ra tsai xeni hnini gotho M'onda ra t'etsi da thegise ne xi di mä majüani, konge ä ra gotho thäki, da thegi da hñäki, ne xi päse; ngu ja ä mäa ra h'emi tsutbi hanja di nzaya ya jäi, nuyū ge xi da hoki njä ä xki ndu xa hmää ka ya jot'i b) ne ka ra n) dige ra heke goho IV ra xeni n'a nthebe r'etä ma r'ato (116) digen'a ra ndä t'ot'i, ne nuyū xa hmää ne ra t'ot'i j) ne ra m) ge da hoki ra ndä nzaya, mpote nzaya hñä pa ya jäi ka ya xeni hnini ke ka ya ta hnini u to xi teni, mupu pa ra ndä nzaya, mpote nzaya hñä pa ya jäi ne ko ra hmuntsi hmää hanja da thoki ya hñä ne ko ya ndä nzaya ka ya hnini;
- g) Xi da hnu nepu ja jüat'i ya nem'i gotho te thoki pa gotho ya jäi ka ya xeni habu mui, nuyū ge xi hokse ha di jäpi ya h'emi gotho u te hoki;
- h) Xi da thoki raza ne nu ya mēfi tsutbi neu to xi sekbi ya mui fadi, ge xi da nu ra hmuntsi mäti digeū pētsi di nu ya jäi ya thogi, xi da uat'i ya jäi, pa da mädi nuu to pädi, u to da hokbi ya h'emi pa di da thuxpu u embi ya meti u mupu ha mui ya jäi ya ngu nuu te pa:
- i) Xi da nu n era mäti tsutbi, nzaya u mupu numu di otho ya nzaya nfadi ne n'a ra hogä nzaya; u da ü masü pa hinda tsü ya jäi u xa üni ra ngu hmuntsi; pa di nhu ne di potpu ha di mui pa ngotho; ra hogä nzaki ne xi hinda m'epu ka ra hnini; ne pa xi di hnu pa ngotho ka ya hnini;
- j) Xi da hnu ha di thoki u te da nja pa da nte ra hnini; pa ha di nte nu ra haj; ne ha di njäpi pa xi hnu ra xihmahi pa hinda tsani ra ndähi, ra dehe ngothou te mupu ka ra xihmahi; ya ngu, ne di thoki; ma ra ya ngu, nu pa gotho ya jäi, ne da

ma_i ya bo_jä, ta t'adi ne da thoki ya me_fi ka ya hnini; ne da njuki, u te pe_tsi ra hnini pa xi da zi_pto u te pe_tsi ne ra me_t'i gotho ka ra tsaj gotho hnini M'onda;

k) Xi da thoki raza u di thuni ra se_ki pa di nja u di m'etsi ka ra hnini; xi da hnu ha di ju_t'i ya ny'o bo_jä ka nte hnini, ne xi di mpaxi, di ju_t'i ya jäi ne xi di thumbi habu da tsaya, ra tai, ne thoboi, ne n'a m'o gotho u te jär me_di, ne ka ra ngu ñagi.

l) Da t'adi u xa thoki ha di häpi pa di nte ra bo_jä ne ha di hmädi ra me_fi; ha di mu_i xangu ya züe; ha di thode ya m'o; ha di hmädi ya züe; ha di thändi u te thoki pa gotho ra hnini; ha di njäpu pa xi da mutpu ya mu_i m'etho ne teni; ne ha xi di thoki raza ra xadi ngu xa hmää ka ra heke hñäto (VIII), di ge ra xeni hñu (3°) digen'a ra ndä t'ot'i.

m) Dä thopi ra hmända pa da nu hangu di hoki ra ya tsutbi u xi da masü di iot'e ra me_fi ra ndä ntsutbi ngotho di pähu ka ra tsaj gotho M'onda, ge di gotsi zämu u jä ya tse_di di ge ya me_fi pa gotho ya jäi digeyu ya hmuntsi;

n) Dä guki ra hmända hanja di nzaya ya jäi ka ra ndä tsutbi digeu xa nhianui ha xa jüat'i u te xa thoki pa ra tsaj gotho hnini M'onda;

ñ) Dä üdi ya bädisé ya hmända di geu xa mpot'i ne xa mboni xa mfädi zämu ka ra tsaj gotho hnini M'onda, konge ra hmuntsi hñä pa gotho ya hnini.

o) Ya ngaxte u xa hnu ngu hmänguä nuna ra t'ot'i.

FATSI YOHO.- Un ra ndä mü nzaya ka ra tsaj gotho hnini M'onda:

I. Xi di hoki ra me_fi, di tene xa r'ato je_ya, di ndu ä ra kut'ä pa ra zänä r'etä ma yoho ra je_ya ä xa t'etsi, numu ge xi da thoki ngu xa thutsi ka ra hmää hanja di thoki ya hñä t'etsi.

Pa di ndä mü nzaya ka ra tsaj gotho M'onda ge xi da pe_tsi u ya h'emi u t'adi ngu xa thutsi ka ra h'emi thutsi hanja di nzaya ya jäi, ge di nzaya ya jäi mengu

M'onda u xa mukua ne xi tsiptho ya metsi pu ha mui ya xa nsudi hñu njeya di ge ya pau da t'etsi numu ra mengu ka ra tsai M'onda ge ya di tsui kut'ä jeya ne nuu xa mui ma ra ka ya hnini; ge nuu xi di petsi n'ote ma r'etä jeya di mupu M'onda ra paä da t'etsi ne ni xi di nzaya hinte da ja pa da hegi ra mefiä xa thumbi ka ra xeni hnini M'onda neua mä n'a ka ra xihmahi M'onda.

Numu da njuki ra ndä mü nzaya ka ra tsai gotho M'onda, ra mpote hñä pa ya hnini da ñähni to ä da mehni ka ra ta nzaya ka ra xihmahi gotho M'onda, n'a to da mpoteui pa di gätsi ra nsü, numu xa ia nzeki ge da hioni to da mpotiui pa da nu gotho ya m'efi u xa thutsi ka ra h'emi ma hanja di nzaya. Numu xi da hmää ya hinda pengi neua te xa thogi, ra hmuntsi hmää te da thoki da ñetsi to da mpotbi pa di zotse ra nsü. Nu ra hegi mefi ra ndä mü nzaya ka ra tsai gotho M'onda ge hense da thuni mu xi jär medi mu xa tsedi. Da thegi da mää dige ra mefi ngu xa thutsi ka ra h'emi ha di nja di tzaya.

II. Ra ndä mü nzaya ka ra tsai gotho M'onda, ge xi da jäpi da thoki nuya mukua:

a) Xi da jäpi da thoki ya hmända zämu ka ra tsai gotho M'onda nuä adi ra hmuntsi hñä pa gotho ya hnini, nuä xi tsotse ra tsedi ra hmuntsi hmää te da thoki nuu ha ra nsü di ge ha mpefi.

b) Da hogi, da boni ne da thoki ya hmända u adi ra hmuntsi ra hmää te da thoki, ge xi da nu pa da thoki raza gotho u te xa thutsi, ne di iadi u ha di nzaya, u xa mboni ne xi xa gohu majüani, ne tsa xa thändi u hi xa hogi dige ya hmända nu pu ha xa hmuntsi ko ra hmää te da thoki pa da mehni ra ra'yo thoki, ge hinda thogi r'etä mpa mefi. Numu xa thoki ra h'emi xa yoho made konge ya mpote nzaya hñä pa ya jäi mupu ne xa xifi ra ndä mü nzaya ka ra tsai gotho M'onda;

- c) Da üdi nfädise ya hmända ne nuu xa thoki konge ra hmuntsi hmää te da thoki;
- d) Da thäni ne da t'etsi ya mpote nzaya gotho ka ya hnini nuu mui ka ra hmuntsi hmää te da thoki, nuu to xa thuni ra nsü ne ua to xa jut'i ge hindi n'an'yo digehia xa thutsi ka ra t'ot'i ne hñä ka ya hmända gehia.
- e) Da hoki ya mefi u xa thuni pa da ndä mpote nzaya ka ya hnini pa di nu ne hinte da njä ra ntsü ne xi di muhumajüani konge ra h'emi thutsi hanja di nzaya ya jäi; ne
- f) Ne ma ra da thoki u xa thuxkua nuna ra ta t'ot'i, ra h'emi thutsi hanja di nzaya ya jäi ne ya hmända.

FATSI HÑU.- Nuä ha di hmuntsi ne ha di jäpi pa da hoki raza gotho ya hnini ka ya xeni ne ka ra tsai gotho M'onda:

- I. Da gätsi ha di nja di nzaya pa gotho ya hmuntsi nzaya u mupu ha kä made, ha xani ne ha rase ya nsü;
- II. Di hnu ha di mui ya hmuntsi tsitsi nzaya-di njüati u xa thoki n'a ngu n'au ha xa ueke ka ya xeni hnini u xa theke ka ra tsai xeni hnini gotho M'onda.

Ne di njapu ne da hiändi ha di heke ya xeni hnini ngotho ka ra xihmahi tsai M'onda. Ge nuna xi da nu nuu to xi pädi ha di jäpi geu ya tsitsi mpote nzaya ha da käpi di hogi raza, ne ha di muhu raza ya ndä mü nzaya gotho ka ya xeni hnini M'onda.

Nu ya ndä nzaya hmuntsi tsitsi mpote nzaya nu hanja di thoki ha tsegi ya xeni hnini, nu ra tseki ge xi di nfätsi kongotho, di thegi da thäki raza, hense da bähdi ne xi di njüantho ra t'etsi, ngu hmää ra hmända.

FATSI GOHO.- Nuä ra ndä ha ra nzaya neu ma ra ya hmuntsi tsutbi nfädi ngotho.

I. Pa da ndä hmuntsi üni majuäni ra hiandi tsutbi ge di ndui da hmuntsi ya h'emi u t'adi xa thutsi ka ra ndä t'ot'i nuna, xi da iapi ya ndä tsutbi fadi nu M'onda ra hmända; ge xi da nhe, ne da, mui xangu ya thoki mefi nu ra mefi tsutbi, di njä ka ra tsaj gotho M'onda. Ra hmuntsi üni majüani ra hiandi tsutbi ge xi di hmuntsi konge ra mede ra ndä tsutbi fadi nuu xa thuxpu k ara hmända pa di nu hanja di thoki nuya.

Pa di t'etsi ngotho u medi di ge ya hmuntsi üni majüani ra hiandi tsutbi, ra ndä mü nzaya ka ra tsaj gotho M'onda da hmää to ä ha da nja ra hmuntsi di ge ra hmä hanja di thoki ya hñä. Ya hmuntsi üni majüani ra hiandi tsutbi hanja di hñä ra ntsü di ge r'ato jeya ne hinda mhää ka ra hmuntsi ngoth; numu da hmaäpu ge hinda thegi da hoki raza ya mefi ngu xa thutsi ka ra thuhu goho digen'a ra ta t'ot'i.

II. Ya thokä be, da hiändi ne xi di mpefi raza ra ndä ha ra tsutbi digeu ha ja ra tsutbi, ge xi di hñänsü ra to üni ra ntsu ntsutbi ka ra tsaj gotho M'onda. Ra ntsui ntsutbi da metsi yoto ya hmuntsi, n'a digehu dä nzaya ndä ntsutbi di ge ra ndä n'a ra tsutbi, ge di hnu ne ra tsutbi ya hmuntsi u hiandi tsutbi di ndui da t'etsi n'a ra tsui di mui nho, xki t'etsi njuantho; ne ma n'a xti t'etsi ka ra hmää hanja di hoki, gotho ya ntsü, da hmuntsi ne da metsi ya h'emi u api ra hmuntsi üni majüani ra thändi tsutbi ne da bähdi ge da tene ra hñänsü xa k'utä neya; ne digempu di thuni n'a ra mefi xa hnetsi neua chulo ge di manyu ya mefi u xa hoki ne hinda za da t'etsi ma n'a ra ra'yo mefi di ge ra jeya ä.

Ra hmuntsi hñä pa ngotho da üni ya tsutbi ndäü di ndui ya hñä ne hanja di mpadi ka ra tsaj hnini gotho M'ondä, ngu jä ä xa hmää ka ya mefi tsutbi;

III. Di hmää ndau di thoki ne ha di nja di hogi da mapu ra mefi ra to üni ra ntsü ntsutbi, ne xi da hoki u xa thutsi ka ra xeni n'a nthebe di ge nuna ra t'ot'i;

IV. Da thändhi ndäü di thoki digeu xa thuxpu ka ra hmända pa da nu hanja di hogi pa di mupu ma ra ya ra'yo thoki, ne pa di nte. Ya mefi tsutbi.

V. Ge da thoki pa ya hmuntsi di ge ra to üni ra tsui ntsutbi ne ngu jä ya hmuntsi üni majüani ra hiandi tsutbi, ge hindi thoki ne da tsahni u hi xa nku ra xeni n'a nthebe ne n'a (101) di ge nuna ra t'ot'i;

VI. Ra to üni ra ntsui ntsutbi da hoki ra njüt'i di ge ya ngu ha ra tsutbi nu ka ra xeni hnini ne digempu da mehni ka ra ndä mü nzaya tsaj gotho M'ondä pa di njots'i ka ra metho thoka mefi njüt'i ra bojä u di zopu ne da thoki ra hmuntsi hmää hanja di thoki ya hñä.

FATSI K'UTÄ.- Da mui n'a ra dängä tsutbi di ä xa ntäte ha xa thoki ya thogi, ge xi di petsise pa di nu ne di hokiu ne da pat'i ya hñä digense u ne ya nzaya da hoki raza ya thogi pa ngotho ya hnini ka ya tsaj hnini gotho M'ondä.

Di hnu ne di gätsi da hmää ndä u di fatsihu ne dau di hoki, ge xi di thokse konge u xa thutsise ka ya hmända nu hanja di hogi ya hñä.

D. Ra ot'e ra thoni ya ntsa mui ka ra tsaj gotho M'ondä ge di zitsi ra hmuntsi n'a ra mpote nzaya ha ra tsutbi, ge ä da hmää ngu xa hmää ka ra h'emi hanja di nzaya; nuna xa hmända pa hnu hanja di thoki ya hñä di gätsi da hmää ha di thoki nuyü, ä hä ra nsü pa di hogi ra nuyü, ä hä ra nsü pa di hogi ra za.

E. Nu ka ra tsaj M'ondä di hoki ra ta nzaya ka ra xihmahi gotho ya mengu M'ondä, ngu xa thutsi ka ra heke yoto (VII) di ge ra xeni n'an thebe r'etä ma

k'utä (115) digen'a ra t'ot'i. Nuä pa di thuni ne di gatsi ra mēfi ka ra hnini ko ra tse_{di} da üni njuantho ha di hoki ngu ja ä ra gätsi xa hmää ra h'emi ha di hanja di nzaya.

F. Ra nzaya mpote hñä pa ya jäi ne ya hmuntsi hñä pa gotho ya hnini, nu ya mponi mēfi, ra hmuntsi ge xi di mupu tsä da pat'i ra ndä mü nzaya ka ra tsaj gotho M'onda numu xi petsi n'a ra tse_{di} thogi jäpi hingi hogi raza ya mēfi ka ya ndä nzaya gotho hmuntsi ne ha ra ndä nu ya mēfi ka ra nzaya mpote hñä pa ya jäi ne pa ya hnini ne ra zämu muj joki ya thogi.

G. Pa xi di hogi r aza ngotho ya nzaya u mupu ka ra xeni hnini ne ka ya ta hnini, ne ka ra tsaj hnini M'onda nu ra h'emi ha da thutsi pa di ha di thoki ya mēfi ka ya hnini tse_{gi} u hingi te ka ra tsaj gotho M'onda, konge ä xa thutsi ka ra xeni n'anthebe r'etä ma kut'ä (115), heke r'ato (VI) dige nuna ra t'ot'i, di ge hä muj ya jäi; ne xi nu raza xihmahi; xi mädi ne xi hnu raza ya metsi ka ra xeni ne xi thuni ya 'yo bojä, ra pathe ne ra nu ra tsathe; di hmuntsi, di thothe ne di thoki hingi za pa dar za ngotho ka ya hnini, nu ya nzaya tsä da 'yot'i ne da manju ndäu di muj ka ya ngu mpote di nuyu ka ya xeni hnini M'onda nuu to xi da nu ne hinda hoki n'a'yo nuya ge xi kuat'i di hoki ngu xa thutsi ka ya hmända.

Yu ya mehni mēfi ge xi dithoki kongeu xa muhu rangutho pa di juatiyu. Nu digenu xa thoki pa di muj ma ra digehu ne hanja di yut'i ma ra, hanja di mupu ne di mpefi.

Nu kongehu ya thuni mēfi ge di muhia mukua:

a) Hanja di tsapi ngo u xki ngohu rangutho, dige u ya mēfi xa thuni, ne xa ngohu ragutho ne ka ya tse_{gi} xihmahi pa di thoki ya mēfi u jär medi ka ya hnini,

ge di nu pä da thoki u te jar medi ngu xä hmää ra ndui ra thuhu t'ot'i digen'a ra ueke h'emi;

b) Nuya ya hñä pa ha di thoki ya, hmuntsa mefi digeu to xa thuni ya ntsü, ge da nu ndä di hoki n'angun'au, ngu ne ha di gotsi ya bojä pa ngotho, ya jäi nuu jarmedi pa te di thoki; ne

c) Nuu ma ra ya hanja te di thoki hanja di nuu raza pa xi di nte ya tsegi xeni hintsu nte, ge xi da hmipi ra nu ne da thoki u to xa thuni ya ntsü pa di hoyu.

H. Nuu xa tseki ne hinda thoki di ge nuna ra t'ot'i u xa thutsi pa ya xeni hnini M'onda ge xi da nu ne da hoki ya nzaya k ara tsai gotho hnini M'onda.

Thuhu R'ato

Di ge ra mefi ne ha di nu gotho u to mupu

Xeni N'a Nthebe ne N'ote ma Hñu (Art. 123). Gotho ya jäi tsä petsi da mefi raza; u te da hoki, ge xi da t'adi ra m'efi ne xi da nu ha di nja ra mefi, ngu ha xa thutsi ra hmända.

Ra hmuntsi hna pa gotho ya hnini, ni xi tsä da pat'i u xa thuxpu pa da t'adi ya hmända dige ra mefi ge nuya da nu:

A. Digeu jäi mefi hoki mets'i, mäthä, mefi ngu te pädi da hoki neu ngotho neu petsi tengu mpa da mefi.

I. Da mefi hñäto ora.

II. Petsi da mefi yoto ora u mpe nxui. Hingi tsä da mefi habu xa tsedi, ra mefi nxui ne mara ya mefi dige da thogi ret'a nxui nuu to petsi r'etä ma r'ato jeya neu petsi ch'utho digeä ra jeya.

III. Hingi tsa da mpefi ya jäi petsi r'etä ma goho jeya neu to petsi ch'utho digeä ra jeya. Nuu xa te diden'a ra jeya neu petsi r'etä ma r'ato jeya madui.

IV. Dige r'ato pa da mpefi n'a ra jäi, petsi da tsaya n'a ra pa.

V. Ya nana m'u ya bi ñ'u hinda hoki ra mefi xa ntsedi pa hinte da ja m'ui raza; petsi ge da tsaya n'a nzänä ne r'ato ya pa da mui ra bätsi ne n'a nzänä ne r'etä ya pa ne petsi da njut'i mi tähä, ne da metsi ra befi. Digeu ya pa da tsut'i ra bätsi da petsi da t'uni yoho ya tsaya dige n'a ra pa made ora n'angun'a pa da uni ra bätsi.

VI. Yanjut'i da dähä ya mefi digeu gotho. Ya ndui da nu habu un di gohi, ya ñoho da ya mefi ya bojä, mpefi raza, te di pädi da hoki neu rau ya mefi.

Nuyu gatho ya njut'i petsi da tsudi ngu n'a ra ñoho mengu pa da mui raza, da uni pädi nxadi ya bätsi. Ya ngut'i da t'uni petsi da nu te mefi hoki pa ra bojä.

Ya njut'i petsi ge da nu pa da t'uni konge n'a ra m'ehni da mpote gathou ya befi digeu ya lamu ne ya nzaya, ne tsa da mfaxu kongeu ya m'ehni pa da ani nuu raza pa da hoki ra m'efi.

VII. Pageu hoki rangutho ra mefi petsi da dähä rangutho ne hinda nu ha ra nana ra ñ'oho.

VIII. Ra njut'i da gohi, da t'uni ma ra ua da hñäki tengu tähä.}

IX. Ya mefi petsi da t'uni tengu tähä t ora meti ra mefi ne ngu mä nuya ya nt'ot'i.

a) N'a ra m'ehni gatho M'onda, hmuntsi ko ya mpote nuyu ya mefi, ya lamu ne ra ndä nzaya, da m'ä tengu da t'uni kongeu gatho ya mefi.

b) Ra m'ehni gatho M'onda da hangä di honi ne da hoki pa da nxadi raza pa da nu hangu m'ui ko ra bojä di ge gatho M'onda. Ne da dom'i raza r ante nup'u habu thoki gatho ya mefi ya jäi pa gotho M'onda.

c) Rase ra m'ehni da yopi da nu tengu bi t'uni num'u mui ray'o ya nxadi, neu to honi pa da ungä ra uenda.

d) Ra hmända tsä da hoki ne petsi da hieni te xa ndähä to uni ra mefi ray'o to ra meti habu mpefi tengutho ya jeya, ya mefi neu mara ya mefi num'u ya bi ungän uenda pageu rase.

e) Pa da nu tengu da t'uni n'angun'au habu mpefi da nu ngu ra ndui digeu njut'i ngu mä ra hmända ne tengu jut'i pa da m'ui. Ya mefi tsä da hoki ja ya ngu mefi ngu nu ra ndä nzaya njut'i gathou mpa ne nu mä ra hmända.

f) Ra ndä nzaya digeu ya mefi pa da t'uni ra bojä hingi tsä da nu ngu nzaya ne hanja nu pa da thoki ra mefi.

X. Ra njut'i da t'uni ko ya bojä ngu ma da thoki raza hingi hegi da thoki kongeu ya m'etsi, nixi da hmihi ko n'a ra h'emi. Nixi n'a ra xeni ra h'emi pa da mpote konge ra bojä.

XI. Num'u te da thogi ne nitho petsi ge da hñuxa ya hora pa da mpefi, da t'uni ma ra ya njut'i dige tähä da yopi ngu ya mpefi, hinda thogi da mpefi dige da thogi hñu hora.

XII. Gatho to petsi xangu ya m'ot'i to hoki m'etsi, habu njut'l ya bojä neu ma ra ya befi, da jäpi da thoki ngu mä ya hmända hangu da thoki pa da t'uni ya mefi da thoki kongeä ya bojä da hmuntsi konge n'a ra ngu to da nu ne da gäxa ra bojä pageu gatho ya mefi ne da hoki ne da nu hanja di kuat'i ra bojä pa hmipiu to da ne da juki ne da adi da t'uni n'a ra ngu habu da m'ui.

Da thoki n'a ra h'emi hmānda pa da m'ui n'a ra hmuntsi kongeu ra jäi mpote nzaya gatho M'onda digeu ya mēfi neu ya lamu pa da nu hanja da tsoni ra bojā pageu ya ngu da thoki pa ya mēfi. Nuā ra hmānda nuā. Nuā ra hmānda da mā hanja da thoki pa da t'uni to adi ne da dani n'a ra ngu habu m'ui.

Da ñäü pa da gohi ngu mā ra heke ra ndui nuna ra nt'ot'i, mui nthi ya hnini, ja da jäpi da hoki ya ngu nxadi, te ote dathi neu ma ra ya te ne ya jäpa ra medi ja hnini.

Neu, ja ya mui mēfi, numu thogi yoho nthebe (**doscientos, sic DOF 09-01-1978**) ya jäi mui tsa da tsogi n'a ra xeni ra hai hinda chutho dige kut'ä m'o pa da thoki n'a ra ta ngu habu m'o ya metsi pa ya jäi, ya ngu pageu ya ngu nzaya nepu habu tsa da y'o ya jäi ne da ñeni.

Hinda nza da thoki gatho ya ngu mēfi habu da mpo ya ñ'ethi jäpi da nthi ya jäi ne ngu pa da ñ'eni ko ra bojā pa dä dähä.

XIII. Ya to petsi xangu ya mēfi mageä te pēfi petsi ge da uni ya mēfi hangu di mpēfi ne te da hoki pa ya mēfi. Ya hmānda da mā hangu di jäpi ya lamu pa da thoki raza ya mēfi da hoki.

XIV. Ya to petsi xangu ya mēfi da nu mu te da ja n'a ra thogi ya mēfi ne ya hñeni, da thogi ja ya mēfi, ya lamu petsi da gut'i numu da du nemu da dathi ne hinda nza da mpēfi tengu mpa ngu mā ra hmānda. Nun'a ra thoki numu ra lamu da uni ra befi ko ra jäi to da mehni.

XV. Ra lamu petsi da jäpi da nu, ngu kohi konge da ñäui da thoki raza ne da m'ui ya nzaya fadi ne da hiandi ya ngu m'ui pa hinte tho n'a ra thogi ne hangu di jäpi u ya bojā neu ya metsi petsi ya mēfi, ne hangu da nu pa da hoki raza pa hinte da ndathi ne pa ya nzaki ya mēfi neu te hoki, da ntsui koä te thogi.

- XVI.** Ya mefi ne ngu ya lamu petsi ya mefi da nu te petsi pa da mäti pe nehe pageu, ne da hoki ra ya hmuntsi raza pageu.
- XVII.** Ya hmända da bädi ngu nau ya metsi ya mefi neu ya lamu, da m'am'i ne hinda mpefi ta da othe te da adi.
- XVIII.** Ya m'am'i ya befi numu petsi ne adi te ne konge ya mefi hoki ngu m'etsi ya mefi ne ra bojä mui. Ja ya ote ya jäi da tsedi paghe ya m'efi da mä, ko r'etä mä pa da tsoni ra pa xa hmä, ja ra hmutsi pa da nu hanja da hoki digeä ra pa thutsi pa da mam'i ra mefi. Ya m'am'i mefi da thoki konge ja jäi ua ya hai, ua m'u ja ra nthuhni, nemu di mui konge ote ko ya ngu nzaya M'onda.
- XIX.** Ya m'am'i mefi raza honse mu thoki xangu ya m'etsi jar medi da m'o ra mefi pa hinda botse ya njut'i ya m'a pa da däpi, mefa ne da thogi dige ja ra hmuntsi habu da nu da ntsui hoka tsutbi.
- XX.** Nuu hingi rangutho neu ya tuhni kongeä ra bojä m'ui ne ra mefi da hoki ngu mä digeä ra hmuntsi ntsu hoka tsutbi, ne da pote ranguntho u to mpefi neu ya lamu ne n'au ra nzaya.
- XXI.** Num'u hinda ne ra lamu da m'ehniu hiranguntho ua da mä ha ra hmuntsi mpefi (**da jäpi, sic DOF 21-11-1962**) da njuti ya mefi dige hñu nzänä tähä neu ma ra da boni ra ntuhni. Nun'a ra da hmä hinda jäpi konge xa m'ehni ngu mä nuna ra m'eto nt'ot'i. Numu da n'año xa mefi, da adi ra nzeki pa da mpefi.
- XXII.** Ra lamu da ëdi n'au ya mefi ne hingi mä hanja ëdi ua da mpefi n'au ya hmuntsi ua ja n'a ra hmuntsi nzaya, ua da tsixa n'a ra m'am'i mefi, petsi ge da texä ra mefi da uadi raza ra mefi, numu hin'a da njut'i dige hñu nzänä tähä. Ra hmända da mä numu ra lamu da jäpi da jut'i ra nzeki ra mefi. Kongen'a ra njut'i, ne petsi da jäpi da njut'i ya mefi hñu zänä tähä, nemu da mä ya hinda ne da mpefi ngu da mä ra lamu ua hinda zü ra lamu, ra ñohu ua ra b'ehña, ya ta ua ya bätsi ne ya juäda. Ra lamu hinda nza da hoki digen'a, nuu hingi za da ëhe nuu nu mengu da hoki ne da bädi (**consentimiento, sic DOF 21-11-1962**) ua da tset'i digeä.

XXIII. Ya hmihi pegeu ya mefi ko ya njut'i neu tähä ra gätsi ra jeya ne ko ra njut'i pa da ädi, petsi da nu num'u da ntsau ua da m'edi.

XXIV. Digeu thupi bojä ko ya mefi kongeu ya lamu, neu to hmuntsi ua to t'omi, honse petsi rase ra mefi, ne hinda nza da adi rau ya mengu, ne hinda nza da api ya hmihi da thogiu tähä n'a ra zänä ra mefi.

XXV. Pa da t'uni ra mefi hinte da njot'i, m'u da hoki nup'u ja ra ngu nzaya m'efi, roza mefi ua man'a ra ngu habu uni ya mefi ua to ra meti to petsi ra mefi.

Ja ra hnini nuna ra mefi da nu raza to huni ra befi ne, ranguntho da api, ne da umba ra uenda tou honse nu ya mengu.

XXVI. Gatho ya nzeki pa ya m'efi da thoki n'a ra me M'onda neu ko n'au ya mengu n'año ta hnini, petsi da hoki raza ko ya nzaya thi hnini ne da ungä ra hemi kongea ra nzaya ra ta hnini, habu ra mefi petsi da mä, ngu mä ya h'emi mä ha da jäpi raza, da mä razä nuu da tsoni da heni da gohi ko to petsi ra mefi ne xa t'uni nzeki.

XXVII. Petsi da xifi ndau da xani ne da jäpi ra tsedi kongeu tou da nu hangu da hoki, mazke di mä bi t'uni nzeki.

- a) Nuu to da jäpi da mpefi da tho ra hora ngu negi thogi ngu ra mefi.
- b) Nuu to da mä hinda njut'i ngu mä ra hmuntsi hoka tsutbi njut'i.
- c) Nuu to da mä da thogi r'ato pa da t'uni ko ra mefi.
- d) Nuu to da mä habu da tsaya, mä hñuni, mothe, dendä pa da njut'iu tähä, num'u hindi geu to mpefi kongeu ngu ya mefi.
- e) Nuu to hingi jäpi ra tsedi da dai nuu te pa ja ya dendä ua habu m'ui.
- f) Nuu to hingi jut'i te tähä kongeu jot'i num'u ya bi thogi ra pa njut'i.

g) Nuu to mä hinda njut'i n'a ra mefi ne di petsi da njut'i ko ra thogi ja ra m'efi, ne n'a ra hñeni neu hingi zaz tset'i ne hingi tsaz da uadi ra nzeki ua da edi digeä te hoki.

h) Gatho ma ra ya m'uji da mä hinda mpefi pageä ra mefi ya hmända nu ra mefi ne faxa ya mefi.

XXVIII. Ya hmända da nu hangu da gohi razaz pageu ya mengu, raza m'etsi, hinda nzaz da hoki ne hinte da hñämbi, ne da t'uni ngu n'a ra de da tsokbi da hongi razaz ko ra thokä tsutbi.

XXIX. Razaz ra ote, ra hmända to petsi razaz habu nthothe neä da petsi raza num'uu hingi tsa ne hingi m'uji razaz num'uu ya bi nxita, ra nzaki, num'uu da ntsui ja ra mefi, ra hñeni, te da thogi, habu juati ya bätsi neu ma ra di map'uu pa da nu razaz pageu ya m'efi to mpefi ja ra bähä hingi tähä ma ra ya hmuntsi jäi neu ya mengu.

XXX. Njap'uu ne da nuu razaz ngatho, nuu petsi hmuntsi ne mfatsi, pa da hou ya ngu hingi mädi ne razaz pageu to ne da daji da embi ya met'i pageu ya mefi nguu to da t'uni tengu pa da gohi.

XXXI. Da thokbi ngu mä ya hmända ra mefi petsi ya nzaya ja ya xeni hai, nup'uu habu. Tsegi pa da nu, pageu petsi da nu ya nzaya gatho M'ondaz nuu ya hñä pa da.

a) Nuu ya yeu habu thoki ya m'etsi neu to ote:

1. M'e m'itu ne ya h'e;
2. T'sibi;

3. T'ut'i ñ'ot'i;
 4. Hule;
 5. Thot'ui;
 6. Habu juki ya bojä;
 7. Habu juki ya bojä, da jujatho digeu ya yaxdo, pageu da tsat'i ne da hoki bojä xangu temeä ngu ya xibojä;
 8. Nziki dehe;
 9. Petroleo;
 10. Hoki medo;
 11. Hoki näni;
 12. Hoki tsantsa o bojä y'o neu te petsi pa poti ya m'etsi bojä ua ño'ti;
 13. Ya juäni pa te da thoki, ngu ya ñ'ëthi nthothe;
 14. Teä ya h'emi;
 15. Ya nziki ntsi poni ja ya doni;
 16. Thoki ts'i habu tsoni te hoki nuu m'o pa ja xito, rozä njot'i xibojä neu ma ra;
 17. Nuu habu thoki ya xito pa jüñ'ethi.
 18. Mabojä tuxa ya m'etsi yapu;
 19. Habu m'a ya zaa pa da thoki ma ra ya nxidi za pa da thoki ya mexa, goxthi;
 20. Hoka hñehe, petsi ne hokiu xa nxidi neu ya xito hñehe; ne
 21. Hoka y'ui, za pa gotho ua hoki ya y'ui;
 22. Habu ote ya jäi juata bojä ne hm'ih*i*.
- b) Nuu to hoki ya m'etsi ne petsi xangu ra bojä:**
1. Nuyu nuse hanja di mu*i* njuantho ua di m'ui ne di nu ra nzaya gatho M'onda;

2. Nuyu to hoki ko n'a ra nzeki t'uni M'ondau neu to hoki ya m'etsi t'uni; ne
3. Nuyu hoki m'efi hai M'ondau ua di m'upu habu tsegi M'ondau ua habu thoki ya m'etsi poni ne tähä xangu bojä pa gatho ra hnini M'ondau.

Nehe petsi da nu honseä ya nzaya gatho M'ondau da hoki ngu hmä ra m'efi nuu ya hñä nuu ma ra ya xeni M'ondau, nzeke thogi ne thoki bi jäpi razau ge ma ra dige n'a ra xeni M'ondau; petsi da hoki ya lamu pageu nxädi, ngu mä ra hmända; neu petsi ge da hoki digeu ya lamu pa da uti hangu di mpefi nuu ya mefi, njapu ne hinte da jä ne hindi dathi habu mpefi, pageu ya nzaya gatho da fats'i rauu ya xeni M'ondau, numu geu ya mefi habu petsi da nu ngu mä ra gätsi ra hmända ngu habu pau.

B. Digeu to tsa ya hmuntsi mpote, ra nzaya ra tsai M'ondau neu ya mefi.

I. Ya ora petsi da mpefi ya mefi m'u ya bi yopi re mu ya bi nxui da mpefi hñäto ne yoto hora

Numu da thogi da njut'i nara nthebe ngu xa thutsi kongeä ma ra. Nixi n'au ra mefi da thogi hñu ya mpa di tentho.

- II.** Dige r'ato ya mpa da mpefi da tsaya n'a ra pa ne da njut'i gatho ya pa.
- III.** Ya mefi da t'uni ra ya pa da tsaya ne da njut'i ne hinda chutho dige ya pa.
- IV.** Ya njut'i da thutsi kongeä ra bojä xa t'epi, ne nixi da kämi digeä ya pa m'ui.

Nixi n'a digeu ya njut'i tsa da hinda nza di chutho digeä njut'i gatho ya mefi ngu ja ra tsai M'ondau ne ja ya xeni hai M'ondau.

- V.** Ä ra ranguntho mefi ranguntho njut'i, ne hinda thändi ha ra n'ohö ua ra nama.
- VI.** Honse tsa da m'om'i da hñäkbi, da tsikbi ua da hñämbi ra njut'i, nuu thändi ra hmända.
- VII.** Ra t'una m'efi da thoki ngu razä te pädi da hoki digeu to ne da mpefi. Ra xeni M'onda nu ha di hoki ya ngu nxadi pa da nu hanja di ote ya jäi;
- VIII.** Ya mefi da t'uni ya metsi da dähä kongeä te hoki pa da boxa mäñä, pa da mpefi m'an'a ra mefi kongeä te pädi da hoki ne tengu jeya xa mpefi. Konge ranguntho, da metsi toä da pote honseä tähä pa ra mengu.
- IX.** (IX, sic 05-12-1960) ya mefi honse tsä da thokbi ua da ntsuj, numu ja ra tsoki, ngu mä ra gätsi ra hmända.
- Num'u da uengi di ge ra mefi ne hinda mä hanja, petsi ge da nu hanja di mengi ja ra m'efi ua ko ra njut'i da t'uni, ngu da thokbi razä. Numu da pati pa da tsotse mäñä ra mefi da hoki, ya mefi da njut'i ngu mä ra hmända.
- X.** Ya mefi petsi kongeu ya mfatsi pa da mätihi ne tsa njapu ne, da hoki da m'ami ya mefi mefa da uadi kongeu da ut'i ngu mä ra hmända kongeu n'a ua marau ya ngu tsa habu ote ya jäi, num'u ya bi thuhu nuna ra t'ot'i.
- XI.** Ra to händi hinte da ja ya jäi da nu hadi jäpi nguyä nthudi:
- a)** Kom'i ya thogi ne ya hñeni ntsedi neu hingi tse di ne ya mui bätsi, to ha xa tsegi da mpefi n'a ra jäi, tou hingi tsä da mpefi, nxita ne tü.
- b)** Numu te da thogi ua da ndathi, da epi ra mefi ya pa da mä nuna ra hmända.
- c)** Ya b'ehñä num'u ya ñ'u hinda hoki n'a ra mefi xa ntsedi ne tsä da tset'i pa da uni ra bätsi petsi ge da tsaya n'a ra nzänä da tsaya ra paä da m'ui ra bätsi, ne digepu yoho zänä, ne da njut'i ngu mi mpefi na da kuata ra mefi neu ya

m'etsi xa ndähä kongeä ra m'efi. Ya pau da tsuti ra bätssi petsi yoho tsaya dige n'a ra pa made hora n'angun'a, pa da uini ra bätssi, nehe da t'uni ra ñ'ethi pa da nthothe, da mfatsi da t'uni te da uni ra bätssi ne habu da kua'ti ra bätssi pa da thändi raza.

d) Ya mengu digeu ya m'efi petsi da t'uni ya ñ'ethi ne da tothe num'u thogi neu mä ra hmända.

e) Da m'ui nupu habu da nfatsi yofri ñ'ethi pa di othe ne ta da nza raza, neu ya denda pageu habu da dai ya mefi.

f) Da t'uni ya m'efi ya ngu hindi mädi, da hmipi numuhin'a da ma ngu ya hogä nt'uni pageu xa gohi, nehe, ra xeni hai M'onda kongeu ya bojä kut'i tou nu gatho M'onda pa da gatsi pegeu ya mefi ne da mui n'a ra ngu habu da nu pa da t'uni nuya ya himhi hingi mädi ne pa jaüt'i pa da adi n'a ra hai ne hñä ra ngu habu da mui raza ua habu da hongu, da hoki raza ne da jut'i kongeu ya te t'uni.

Ya bojä da hmuntsi kongeu to uni da tsifi nuu to nu ha di jäpi da kua'ti raza ngu mä ra hmända neu tou da t'uni hadi jäpi ya hmihi.

XII. Ya thuni rase, neu xangu uau to m'umbo digeu ra ya nzaya hmuntsi nuu ya mefi, da mehni ja thoka tsutbi M'onda pa da nu ha da thoki raza ngu thändi mefa ra hmända.

XIII. Ya jäiu fadi pa ya nthuhni, mpe ja däthe jäu ote ne nu nthi, neu ya jäi nu ja ra ngu tsä hoka tsutbi neu ya ngu nzaya hmuntsi, da hoki ngu mä ya hmända.

Ja jäi da mpefi ja ya ngu nzaya hokä tsutbi, ya nu te thogi neu ya jäi habu mui ya jäi faxkagihu gotho M'onda ne ra tsai M'onda, ya xeni M'onda neu ya dängä hnini tsä da ueke digeu ya mefi da mpefi numu hindi petsi gothou adi ra hmända pa da mui ne da mpefi ua da mpadi numu hingi njapu hoki ja ra m'efi numu ra nzaya hoka tsutbi, ra ueke, hñäni, hñäki da ntsutbi ua man'a da hogi hingi mä hanja da gohi.

Ra xeni M'onda honse petsi da jut'i ne nuu ma ra ya hmihi petsi, ne hinxi n'au da thoki pa da mengi da mpefi ngu di gätsi ra hoka tsutbi ua habi jäpi pa ndi mät'i bi ñähni.

Ya nzaya digeu gotho M'onda, xeni M'onda ne ja ra tsai M'onda ne ya dängä hnini pa da ñähni pa di nteu ya to fadi gotho ya jäi neu mpefi ja ra ngu nzaya hoka tsutbi neu to zote pa di händi hinte da thogi ya jäi neu nu te bi thogi pa da ntsutbi, digeu ya mengu neu hinte petsi da nu, da nu hadi hoki pa da nu hinte da jä jäi.

XIIBis. Ra ngu muj made ka ra hnini ha poni ya bojä ge nu ra ngu gotho M'onda ne ge muhu ra hnu ko ra ngu bojä gotho ka ra xihmahi M'onda ge xi di hoki ya mefi ko ya jäi u mpefi pu ngu xa mää nuna ra n'ampu xeni.

XIV. Ra hmända da hñäki ndä di hnä ya mefi u xi mpähu. Ya jäi ya da meñ'ä ra mefi ge xi da nutbi ra njüt'i ne xi di tsiptho u te da nu ne hinda tsü ka ra gotho hnini.

Thuhu Yoto **Di nu pa Ngotho**

Xeni n'a Nthebe ma N'ote ne R'etä ma Goho (Art. 124). Nu te da thoki ne hinte xa hmängua nuna ra t'ot'i nu ha di nzaya ka ra xeni xihmahi M'onda; da bädi ne hinte da mää ya xeni hnini M'onda.

Xeni n'a nthebe ma N'ote ne K'uta (Art. 125). Ni n'a ra jäi da za da mpefi yoho ya befi ha gotho M'onda ha ya nt'etsi, ni gotho M'onda ne ni ya xeni hnini M'onda ngeä nuya ya nt'etsi; nuä ra jäi da hiandi t'emä befi da mpefi.

Xeni n'a nthebe ma N'ote ne R'ato (Art. 126). Ni n'a da sä da yut'i ya njut'i nuu xa thändi ha ra hmända.

Xeni n'a nthebe ma N'ote ne Yoto (Art. 127). Ta ntsutbi gotho M'ondä ne nuu sü ya ntsutbi ngotho M'ondä ne ya mpote hñä pa ya jäi, ne ya mpote pa ya hnini, ne ya ngu nzaya mpote hñä pa ya hnini, nepu da ya hiändi ha ra hmuntsi mexa ha ra tsai M'ondä, nepu nuu mpefi ha ya ntsutbi, da hñäni n'a ra tekëi, ngeä xa mpefi xa raza, da thändi njeya ngu njeya pa da thumbi mayiegi ngotho M'ondä ne ha ra tsai M'ondä ne ya feni ha ya xeni hnini, ngu nuä xa mä.

Xeni n'a nthebe ma N'ote ne Hñäto (Art. 128). To dä mpefi ha pa ya jäi ntsutbi, da mä gotho pa da hñängä ra befi, ne da mä ge da mpefi raza ngu mängä ya nt'ot'i, ne ya hmända ngeä xa thutsi.

Xeni n'a nthebe ma N'ote ne Guto (Art. 129). Ha ya pa hmetho, ni n'a ya jäi ndaro da za da me ma ra befi; ngeä hingi tsa, ne ngeä ra befi ze de gä ndaro. Nse da za da ya tä ndaro ha ya tangu pa da sü ya ngu tsutbi, tsedi ne ha betsi to hoki ya tsutbi hmuntsi, ha ya nthi ngu ndarone ya tä ngu ndaro, ne nthi ya hnini pa da betsi ya nzäfi.

Xeni N'a Nthebe ma N'ote ne R'etä (Art. 130). Nuü ya fut'i ma metho ya thegi xeni hnini M'ondä ne ya nijä xa ñehnä ne xa hmää nuä manguä ha ra xeni. Ya nijä ne nuu ma ra ya nijä ta thändi pa da iot'e nuä manguä ra hmända. Da mpefi nzeä ya hmuntsi tsutbi, da iote ya mixa jäi ne ya nijä, ne ya hmuntsi nijä, ya hmända mä ha da nja pa gotho ya jäi, da mpefi ne da iandhi nuä manguä:

- a) Ya nijä ne ya hmuntsi nijä da metsi ya hmää ha ra tsutbi ngu nuu ya hmuntsi nijä, nepu da hä nzeki pa da hñuxä ra thuhu. Ra hmända da mäa ha njapi da jäpi ya hmuntsi ne da hiändi te mä h'emi da thutsi nuya.
- b) Ya nzaya hinda za da yut'i ha ya hmuntsi nijä methe;
- c) Ya me M'onda da za da ka'mfri nuä raza ya nijä. Ya me M'onda ne nuu ya zehe da metsi ya h'emi ngu nuä mängä ra hmända;
- d) Nuä xa mängä ra hmända ne nuä xa ñutsi, ya hmuntsi nijä hinda za da mpefi de ga nzaya. Ne nuu ya jäi da za da ñ'etsi ya nzaya nubu hinda ñ'etsi. Nuu xa behni ha ya hmuntsi nijä da thändi nuä mängä ra hmända, pa da ñ'etsi.
- e) Ya mähjä hinda za da nxi'xui ko ya nzaya, ne hinda za da mähtsi n'a to ä nhe da nzaya hmuntsi ne hmuntsi mboho. Ne hinda za da hmuntsi ha da nja n'a ra hunta, ya mixa ne ya hmuntsi nijä, ne hinda kam'fri hinda ñehna hin'a n'a ra hmända ha ra hnini ngotho M'onda, ne metsä ma sü gotho ya nxui M'onda.

Hinda za da nja ya hmuntsi ngu nuä mängä ra nijä, ne n'a ra no'ya, nuä ra za degä no'ya nijä. Hingi tsa da nja n'a ra ngo ha ya nijä de gä ngu nzaya.

Nse da mängä mäjüani ne da iote ra befi, nubu hinda jä ngu nuä mangua, da hiandi ra hmända.

Ya mähjä ne ya ma'yo nijä, ya mü, ne ngät'i mü, ku ne ya ñohui, ne njapu ya hmuntsa nijä, hinda za da zokui ra h'emi nijä, nuu ya jäi xa sü ko ra pähä ne ya ñohui habui ha ra ngu.

Nuu ja petsi ya jäi da nja ne da thoki xa ñoh ya hmuntsi jäi, ne nuu xa mängä ya hmända, ne da metsi ya tsedo ne ra nzäki pa da ntsedi.

Ya jäi ngotho M'onda, ne ya xeni hnini M'onda, ne ya thi hnini da za da metsi ne da nsü nuä mängä ya hmända.

Xeni N'a Nthebe N'ote ne R'etä ma N'a (Art. 131). Dä mpefi gotho M'ondä ne da hiandi nuu pa mothe ne mbo ha ra xihmahi M'ondä, ne nuu pa ha ya hnini M'ondä, ne da thändi gotho hnini M'ondä gotho nuä ya ntsü pa da 'yo toä da sü, da ny'o ne dä sü gotho M'ondä njao nuu, ne da mä ra tsutbi M'ondä te da ietue, pa da thändi ha ra tsai M'ondä, ya ngut'i ne ya hmända ngu nuä mängä ra VI ne VII ha ra xeni t'ot'i 117.

Nu ra xeni hnini M'ondä da üni ya hmutsihu nuu to mui u to fadi tähä, ntsedi nzaya ka ra bojä fädi ra xihmahi n era hmuntsi nzaya fodi ra xihmahi, da hnu digeu xa thutsi ka ra kot'i dige ra heke r'etä ma n'a digen'a ra anpu, ge xi nhehui ne konge ra hmuntsi ä to nu pa hinda ntsü ya ngotho jäi di ngotho ya ngu nzaya u mupu.

Xeni n'a Nthebe N'ote ma R'etä ne Yoho (Art. 132). Ya sedi, ya ngu ndäro, ya ngu metsi ha kaut'i u petsi ne ma ra u ya meti dige ra ndä nzaya ka ya hmuntsi pa di nu ya mbefi pa ngotho ya jäi, ge xi di hoki nupu ha tsegi ya xihmahi nu ya ndä nzaya mui gotho M'ondä, ngu jä a xa hmää ne xa njuki ra hmuntsi gotho M'ondä, pa di rangutho nu to da adi mbo ka ra xihmahi xeni hnini M'ondä, ge xi da jarmedi da nu ra u hmää ha di thoki ya hñä.

Xeni n'a Nthebe N'ote ma R'etä ne Hñu (Art. 133). Nuna ra t'ot'i, ya hmända ne ya hmuntsi nzaya ngotho M'ondä ha ra ndä ngotho ka ra xeni hnini M'ondä, ko ra nseki ra mpote hñä pa ya hnini ge hmää ra hmända ra ndä mü nzaya gotho ya tsutbi ka ya xeni hnini di hoki razä ra t'oti, ya hmända ne nuä xa mhä ne kongeu hingi tsa ya t'ot'i hmända ka ya xeni hnini.

Xeni n'a Nthebe N'ote ma R'etä ne Goho (Art. 134). Ya bojä u üni ra ndanzaya M'onda, ya xeni hnini ne ta hnini ne ko ra tsaj M'onda ne ma ya hmuntsi nzaya nuu mupu ka ya tsegi hnini thoki raza bojä xi majüani, pa da zotse raza gotho nuu ya nhe.

Nuu xa thändi ya befi da thändi nuu to petsi pä di nthündi, ne ngotho M'onda, ya xeni hnini ne ra tsaj M'onda, pa da nja ra bojä ne da thutsi; ngu nuä mängä ra t'ot'i mefa. Nuä mefa, da thändi ya t'ot'i 74, xeni VI ne 79.

Ya htuni, ne ya ntuni ngeä xi za, mipu befi ngotho nuu, ne ya befi nuä da thoki, da thoki metho da täpi ra nzeki ya hmuntsi befi, pa da hñö se ne da got'i, pa da zoki ngotho ya jäi befi, pa da thändi ya xeni hnini raza ngeä hangu bojä mäa, ra za, da metsi nthundi ya befi.

Habu thutsi ra t'ot'i mefa, pa nja nuä xa hmäa, ya hmända da hmäa ne da hñudi, ya h'emi ne ma rau pa nja ya bojä mahiegi ne da nsü ha ya xeni hnini.

Dä hie't'i ya bojä ngotho M'onda ne nu ya xeni hnini, ra tsaj M'onda, ne ya hmuntsi nzaya hñä da thändi ya t'ot'i ne ya hmända. Da thoki raza ne da thändi ya befi ngotho hnini M'onda nuä mängä ra t'ot'i yoho.

Ya hmuntsi nzaya da hiändi ha njäpi da nja ha ra xeni t'ot'i.

Ya hmuntsi nzaya ngotho M'onda, ne ya xeni hnini, ne ra tsaj M'onda, ne ya nthi nzaya, da metsi gotho ra pähä pa da hoki xa hñö ya befi; ne xi raza, ngotho hnini M'onda da sü raza, pa hinda nthuni ya hmuntsi nzaya.

Ya thängä befi, nuä raza de ya hñä muj, nuä da hmä ya hmuntsi nzaya, ya hmuntsi befi ne marau, ne nuu hñu ya hmuntsi nzaya pa da thoki gotho M'onda nepu da hmää; nxa dio ne da t'ut'ui ya jäi. Ne nin'a ya thungä befi da hmää ya tuhu, koi, hñä ne marau ya hmuntsi.

Ya hmända, da mpefi nzeä ha ra befi, ne da yo'fo nuu ya t'ot'i mefa pa da thutsi ha da nja.

Thutsi Hñäto **Nu ya hmää ha ya T'ot'i**

Xeni n'a Nthebe N'ote ma R'etä ne K'utä (Art. 135). Nuä ra t'ot'i da za paseä o pangtho ya jäi, ne ya hmuntsi nzaya, ya nt'entsi yoho ne hñu ya jäi nub'ia p'e nehe da muj ngotho ya xeni hnini M'onda.

Ya hmuntsi nzaya ne nuu petsi, da behde ya t'entsi ne da hmää to bi dähä ha ya hmuntsi tsutbi.

Thutsi Guto **Hinda tsoki ra T'ot'i**

Nuna ra t'ot'i hinda bedi ra tsedi ne ra pähä, numu da nja ya thuni xi da nsedi. Numu da nja ya thuni jäi, da thutsi n'a ra nzaya metho, pa da ñoseu ya hnini, da thändi, da nja ya hmända nju nuä xa hmää, ha da zipi ya ndä nzaya pa da notse ya thuni, pa da hñutsi gotho.

Xeni Mpote

Xeni N'a. Nuna ra t'ot'i da hmä metho pa da metsi ne da nja gotho M'onda ne nuu xa mhää ne xa thutsi ha ya hmuntsi nzaya ha ya ngtho M'onda ne ya xeni hnini M'onda, nepu da thändi ha njapi da t'entsi ra mudu ra pa ra zänä kut'ä de ra jeya 1917, nuä ra pa da thutsi ha ya hmuntsi t'ot'i ne da thändi nuä ma ra hmända, ne nuu bi dähä ha ya t'entsi pa da mpefi gotho ra hnini M'onda.

Ha ya t'entsi nuä da thembi da ehë; ngunuä mängä ra t'ot'i, hinda za da hmää ra xeni V ne xeni 82; hingi tsa da thembi hin'a pa da nzaya ha ra tsutbi ne da mpefi ha ya ngu ndäro, nubu hinda mü ha ra hnini hmuntsi; ne hinda za da thopi pa da yut'i ha ra ngu nzaya, ya nthi nzaya ne ya ta nzaya ha ya xeni hnini nepu nehe da thändi nemu da nja ra t'entsi ngu mäa.

Xeni Yoho. Nuü ya to ä mpefi ha ya tse di tsutbi gotho M'onda, nepu da thudi ra t'ot'i ya hmuntsi gotho hnini M'onda, pa nja raza ra paä, nepu da behde ya t'entsi nuu to ne da nzaya, ne da hmää to ä danzaya gotho hnini M'onda ne da hmää pa da fädi to ä ngu nuä ma ra t'ot'i.

Xeni Hñu. Nuä xa ñepu ya t'ot'i metho da behde, nuu ya nzaya hñä pa ya jäi ne pa ya hnini ha ya tsutbi, ra zänä guto nuä xa hñepu, ne pa ra ta nzaya gotho hnini M'onda ra pa ä mudu pa, ra zänä r'etä ma yoho nu ra jeya 1916.

Xeni Goho. Ya nzaya nuu hñä pa ya jäi, nuu xa hñepu ya t'entsi nehe ä da, pefi yoho jeya, nepu ra hmuntsi tsutbi da hoki managi ma de njeya.

Xeni K'utä. Ya ngu tsutbi nuhu ya hmuntsi da ñ'etsi ne hä ya thokä tsutbi gotho hnini M'onda, ra zänä kut'ä pa nuna behni ra zänä r'ato.

Nu ya nt'entsi hinda ngä ra xeni 96 nu ha xa hmää ya nzaya ha ya tsedi tsutbi nub; nuu xa thutsi nse nuu bi dutsi ra mudi njeya ngu nuä xa mä ra xeni 94.

Xeni R'ato. Ya ngu hmuntsi nzaya da metsi n'a ra pa da mpefi nthundi, da mudi ra pa ä ra r'etä ma kut'ä, ra zänä goho ra jeya 1917, ha ya ngu t'entsi, da behe to ä bi dähä ne da thändi ra befi ra ta nzaya gotho ra hnini M'onda, ne da hmää ha njäpi ha ya hmända, ha ya ngu hmuntsi ne tsai hmuntsi, ne ya thokä hmända ha ra tsai M'onda, ne ya xeni nepu ra gotho ya tsedi tsutbi. Gothoy ya ta nzaya toä mpefi ha ya ngu tsutbi da hoki razau ngu nuä mä ya hmända. Nuä pefi ya mudi pa ra zänä yoto jeya 1917, da thändi nuu hoki ha ya befi gotho M'onda.

Xeni Yoto. Nuna ra pa da behde ya t'entsi pa ya hñä jäi da nja ha ra hunta behde ha ra mudi tsai t'entsi gotho M'onda ne ha ra tsai M'onda, pa hmuntsi ne da nja ra behde ya hmuntsi mboho nuu ne da mpefi ha ya tsutbi, ne ha mpefi ya hmuntsi hñä pa ya jäi nuu xa t'entsi, ne da hñuhdi ya h'emi.

Xeni Hñäto. Ra hmuntsi tsedi tsutbi ha ra hnini gotho M'onda, da hoki razau nuu xa themi ha ya hmända nub'ia mhää.

Xeni Guto. Nuä ra ndä mudi ntsutbi ha ra t'ot'i, ha händi ya tsedi tsutbi ha ya hmuntsi da thändi ngu nuä mängä ra t'entsi behde, ne da iote nuu hmää pa muntsi ya ntsutbi.

Xeni R'etä. Nuu xa hne da nzaya ne xa tuhni, ko nuä ra majüani ra nzaya gotho hnini M'onda xa tunkui, ne nuä xa hmatsi, ne nuu xa thunni ko ya ye, nepu xa thuni ya befi ha ya nzaya t'ot'i, da tembi da tetue nthundi ya tsomui ngu nuä mängä ya hmända, numu hinte xa iote da tsopu tho.

Xeni R'etä ma N'a. Nubu ya hmuntsi hñä ne ya xeni hnini da iandi ya ntsui hai ne ya mefi to mepfi hoki ya ngu, ngu nuä mängä ra t'ot'i ko ko ya hmända, da nja ha gotho ya xeni hnini M'onda.

Xeni R'etä ma Yoho. Ya mengu M'onda nuu hinxa iode ra t'ot'i, ya thu, ne nuu 'yo se, ne marau ya jai nuu xa mepfi ha ya thuni hño ne nuu hinxa hoki raza ya hmuntsi, da nja ne da thändi ngu nuu pa, ngu nuä mängä ra t'ot'i n'ote ne guto to petsi da thumbi ngu nuä mängä ra t'ot'i ne xa hñudi.

Xeni R'etä ma Hñu. Hinda za da betsi to ä thu ra ya befi pa da mepfi, nubia hinte xa ma ha ra t'ot'i, ne ya majä, ya mengu ne marau.

Xeni R'etä ma Goho. Ne hinda za da iote ya hmuntsi Nzaya.

Xeni R'etä ma Kutä. Da zipi ra ndä to ä ote ra tsutbi ha ra hmutsi nzaya pa da nja ra hmända nuu gotho ya jai pa nja nuä xa hmää, ne nuu fatsi ma rau ngeä xa iote nuä hin debe ha ra t'ot'i ha ra zänä yoho ne ra jeya 1913 nepu hni tsa da tetue ra ta nzaya gotho hnini M'onda.

Xeni R'etä ma R'ato. Ra hmuntsi t'ot'i ha ra pa nuu xa mhää ne mudi ra mudi ra zänä guto de nuna ra jeya, da thändi ya hmää hmända ha nuna ra t'ot'i ngeä hinxa thoki xa njäu ngeä hmä ra t'ot'i r'ato (6) mpote, ne da nja ma sü ya hmända ne nuu petsi sea ha ya t'ot'i 30, 32, 33, 35, 36, 38, 107, ne ha nseä ra t'ot'i 111 ha nuna ra t'ot'i.

Xeni R'etä ma Yoto. Ya nijä ne ya hño, nuä mängä ra xeni II ha nuna ra t'ot'i 27 nepu ra ngotho t'ot'i hnini M'onda ngu nuä thutsi ha mää, ra methi gotho M'onda, ne da sü nub'ia ya tsutbi.

Xeni R'etä Hñäto. (Xa thek)i.

Xeni R'etä Guṭo. (Xa theki).